

ความหมายของคำว่า “บ้าน” ในบ้านพักคนชรา บ้านบางแค
กรณีศึกษา ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

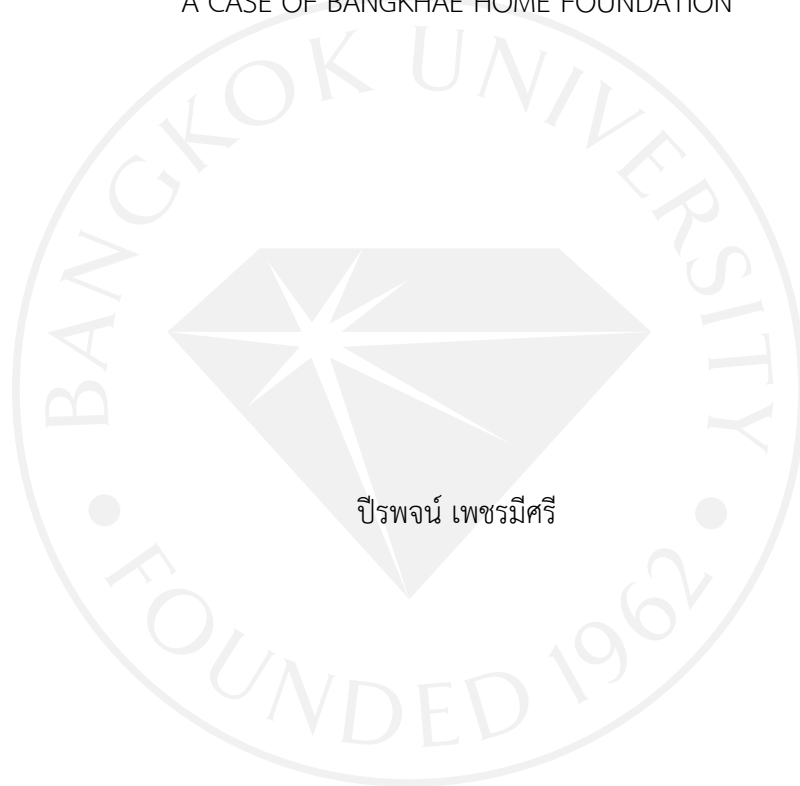
MEANING OF HOME IN BAN BANG KHAE

A CASE OF BANGKHAE HOME FOUNDATION

ความหมายของคำว่า “บ้าน” ในบ้านพักคนชรา บ้านบางแค
กรณีศึกษา ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

MEANING OF HOME IN BAN BANG KHAE
A CASE OF BANGKHAE HOME FOUNDATION

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการออกแบบภายใน
มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
ปีการศึกษา 2557

© 2558

ปรีพจน์ เพชรมีศรี

สงวนลิขสิทธิ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการออกแบบภายใน

เรื่อง ความหมายของคำว่า “บ้าน” ในบ้านพักคนชรา บ้านบางแค กรณีศึกษา ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการ
สังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

ผู้วิจัย ปิรพจน์ เพชรมีศรี

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษา

(ดร.ฤทธิรงค์ จุฑาพถุมิกร)

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุมพร มุรพันธ์)

ผู้แทนบัณฑิตวิทยาลัย

(อาจารย์วิรัตน์ รัตตากร)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ดร.พิยะรัตน์ นันทะ)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรรยา สิงห์สงบ)

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 25 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2558

ปรีพจน์ เพชรมีศรี. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการออกแบบภายใน,
พฤษภาคม 2558, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

ความหมายของคำว่า “บ้าน” ในบ้านพักคนชรา บ้านบางแค กรณีศึกษา ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการ
สังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค (121 หน้า)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: ดร.ฤทธิรงค์ จุฑาทฤดมิก

บทคัดย่อ

เนื่องจากปัจจุบันประเทศไทยเข้าสู่ยุคของผู้สูงอายุทำให้เกิดปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งจำนวนมากในบ้านของตนเอง บ้านพักคนชราจึงมีบทบาทในการรองรับผู้สูงอายุมากขึ้น บ้านพักคนชราที่เหมาะสมควรมีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดีและอยู่แล้วมีความสุข ในงานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาหาความหมายของคำว่า “บ้าน” ทั้งหมด 3 ประเด็นคือ 1) เพื่อศึกษาหาความเป็น “บ้าน” ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค 2) เพื่อศึกษาวิธีการสร้างความ เป็น “บ้าน” ของผู้สูงอายุภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค และ 3) เสนอแนะความหมายของคำว่าบ้านในมิติทางด้านจิตใจเพื่อเป็นข้อพิจารณาประกอบการออกแบบ ภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของ ผู้สูงอายุที่มีต่อที่บ้านบางแค และวิธีการของการสร้างความ เป็นบ้านของผู้สูงอายุเอง งานวิจัยนี้ใช้ วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้อาศัย และ สังเกตกลุ่มตัวอย่างจำนวน 17 คน ภายใต้กรอบของแนวความคิดของปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการ สร้างความหมายของศูนย์ฯทั้งหมดใน 3 ปัจจัย คือ 1) ความปลอดภัย 2) ความเป็นส่วนตัว 3) การมี ปฏิสัมพันธ์ พบว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค สร้างขึ้นมีการส่งผลต่อความรู้สึกของผู้สูงอายุโดยทั้ง 3 ประเด็นมีความเชื่อมโยงและส่งผลต่อกัน เช่น หอพักที่มีความเป็นส่วนตัวมากและปลอดภัยเมื่ออยู่ในระดับของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคม ผู้สูงอายุบ้านบางแค แต่อาจจะไม่ปลอดภัยในระดับพื้นที่ส่วนนอนเพราะผู้สูงอายุอาศัยอยู่เพียงลำพัง อยู่ห่างจากสายตาคอนอื่น หรือผู้สูงอายุที่นอนอยู่อาคารนอนรวมอาจจะมีความเป็นส่วนตัวที่น้อยแต่มี ความรู้สึกปลอดภัยจิตใจเพราะมีเพื่อนร่วมห้องช่วยดูแลเวลาเจ็บป่วยและมีปฏิสัมพันธ์ที่มากกว่า หอพักหรือบ้านบังกะโล หรือการพยายามใช้กิจกรรมที่สะท้อนถึงความเป็นบ้านในครอบครัวแต่ไม่ สามารถใช้ได้กับบ้านพักคนชรา เช่น การรับประทานอาหารร่วมกันก็อาจจะไม่ใช่วิธีที่เหมาะสมเพราะ ทำให้เกิดการทะเลาะกันมากกว่าที่จะกระตุ้นให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี

จะเห็นว่าความแตกต่างกันของปัจจัยในแต่ละพื้นที่ใช้สอยส่งผลต่อความรู้สึกของความหมายของคำว่า “บ้าน” ของผู้สูงอายุที่ต่างกัน ส่วนวิธีการที่ผู้สูงอายุสร้างความเป็นบ้านของตนเองนั้นมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละบุคคล ต้องอาศัยความเข้าใจและความยืดหยุ่นของกฎเกณฑ์บ้างในบางครั้ง เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถควบคุมและเลือกกิจกรรมหรือการใช้ชีวิตของตนเองภายในอาณาเขตของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ซึ่งมีความสำคัญคล้ายกับการสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมแต่เป็นการสร้างพื้นที่ที่เหมาะสมของตนเองเพื่อนตอบสนองความต้องการของตน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การออกแบบอาจจะต้องให้ความสนใจกับความรู้สึกของผู้สูงอายุและการสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพไปด้วย อย่างไรก็ตามความหมายอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยเพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาอาจจะเกิดความต้องการอื่น ๆ ที่เพิ่มเข้ามาจึงต้องทำการศึกษาในประเด็นนี้ต่อไปในอนาคต ในท้ายที่สุดแล้วอาจจะไม่มีสถานที่ใดที่จะสมบูรณ์ที่สุดเท่ากับ “บ้าน” ของตนเอง

อนุมัติ: _____

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

Pechmisi, P. M.A. (Interior Design Management), May 2015, Graduate School, Bangkok University.

Meaning of Home in Ban Bang Khae a Case of Bangkhae Home Foundation (121 pp.)

Thesis Advisor: Rittirong Chutapruttikorn, Ph.D.

ABSTRACT

Since Thailand start to concern about the elderly abandonment problems in their own home, therefore nursing home has become very important role in the society. It should have an appropriate physical environment and social environment to respond usage and feeling of the elderly. The purpose of this research has three aspects: 1) study to find the key factor in defining the meaning of the word home from the center. 2) find out how the elderly in the meaning of home in “Banbangkhea Social Welfare Development Center for Older Person” a case study of this research to reflect residents’ feelings and attitudes. And 3) propose the definition of a home in the psychological dimension to the design considerations. Methods for data collection are interviews and observation. Furthermore joining their activities led to information. This study found three main meaning of “Home” which can be divided in three aspects: 1) Security 2) Privacy 3) Social interactions. These three issues are interconnected and affect each other, for instance Banbangkhea was a good design for security of physical environment, a bangalow or dorm has a lot of privacy because of living alone in their room. Elderly who live shared room will lack of privacy but they can interact together and feel safe with their roommate to assist when unexpected accident which may occur Or attempt to find activities that reflect the family home, but unable work with the nursing home, such as eating together, it probably is not the right way because the resulting scrum instead causes a great relationship. Each person has a different approach, depending on the needs of the individual. As a result, the Centre needs to have flexibility to allow elderly control their activities in the center. Ban-bang-khea was designed for the elderly should concern feeling of "Home" both associated with

physical and social environment. However, the meaning of home might be changed in each period. Finally, there may not be any place to call "Home", except one's own home.

Approved: _____

Thesis Advisor

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความช่วยเหลือของ ดร.ฤทธิรงค์ จุฑาพถกติก อธิการบดีที่ปรึกษาหลัก และอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุมพร มุรพันธ์ ซึ่งทั้งสองท่านได้ให้คำแนะนำในการทำวิจัย และให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อพัฒนางานวิจัยฉบับนี้ อีกทั้งยังช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานอีกด้วย นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ท่านอื่น ๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึงซึ่งคอยช่วยเหลือและได้สละเวลามาดำเนินการสอบวิทยานิพนธ์นี้ อีกทั้งให้คำแนะนำและชี้แนะแนวทางจนวิทยานิพนธ์นี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นขอขอบ คุณอธิบดี เหล่าดารา สำหรับข้อแนะนำและความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านในการทำวิจัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาในการลงเก็บข้อมูลของงานวิจัย

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณบิดามารดาของผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้ให้โอกาสให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน และคอยช่วยเหลือทางด้านต่าง ๆ ให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอมาในช่วงเวลาที่กำลังทำงานวิจัยฉบับนี้จนสำเร็จการศึกษา

ปรีพจน์ เพชรมีศรี

สารบัญ

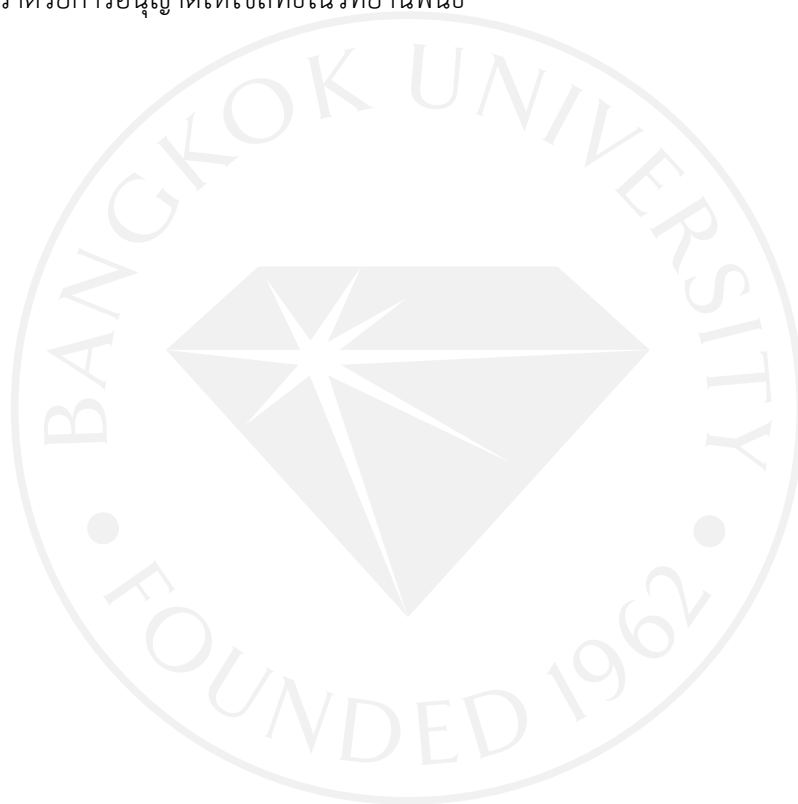
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญภาพ	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย	1
1.2 จุดประสงค์ในการทาวิจัย	3
1.3 คำถามทางการวิจัย	3
1.4 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน	3
1.5 กรอบทฤษฎีแนวคิดในการวิจัย	4
1.6 ขอบเขตการทำวิจัย	5
1.7 ความสำคัญและประโยชน์ของงานวิจัย	5
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 อาคารที่พักอาศัยและบ้าน (House & Home)	7
2.1.1 บ้านพักคนชราในความหมายของอาคารที่พักอาศัย	7
2.1.2 แนวความคิดเกี่ยวกับคำว่า “บ้าน”	9
2.2 ผู้สูงอายุ (Elderly)	10
2.2.1 ความหมายของผู้สูงอายุ	10
2.2.2 การแบ่งประเภทของผู้สูงอายุ	11
2.2.3 การเปลี่ยนแปลงเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ	12
2.2.4 ความต้องการเบื้องต้นของผู้สูงอายุ	13
2.2.5 จิตวิทยาความต้องการเบื้องต้นผู้สูงอายุ	14
2.2.6 กลุ่มทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ	16
2.3 บ้านของผู้สูงอายุ (Home for Elderly)	18
2.3.1 นโยบายแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564)	19
2.3.2 จากศูนย์ดูแลผู้สูงอายุกลายเป็น “บ้านของผู้สูงอายุ”	19
2.3.3 แผนภาพ Meaning of Home for The Elderly	

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 2 (ต่อ) วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	
2.3.4 การปรับเปลี่ยนภาพแวดล้อมที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ	22
2.3.5 ปัจจัยในการสร้างความเป็น “บ้าน” ในสถานดูแลผู้สูงอายุ	26
บทที่ 3 กระบวนการวิจัย	31
3.1 แนวทางการทำวิจัยเชิงคุณภาพ	31
3.2 การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง	36
3.3 วิธีการและเครื่องมือในการทำวิจัย	38
บทที่ 4 สภาพของ “บ้านบางแค”	46
4.1 สภาพแวดล้อมบริเวณศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค	46
บทที่ 5 ชีวิตใน “บ้านบางแค”	65
5.1 การสร้างความเป็นบ้านของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค	67
5.1.1 เตรียมสภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคที่ปลอดภัย	67
5.1.2 ความเป็นส่วนตัวในพื้นที่ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเพื่อผู้สูงอายุ	76
5.1.3 พื้นที่ที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์	90
5.2 การสร้างความเป็น “บ้าน” ภายใต้ข้อจำกัดของผู้สูงอายุ	103
5.2.1 การปรับตัวใน “บ้าน” หลังใหม่	103
5.2.2 การควบคุมความเป็นส่วนตัวในพื้นที่ที่ไม่เป็นส่วนตัว	104
5.2.3 การกำหนดกิจกรรมของตัวเอง	109
บทที่ 6 ความเป็น “บ้าน”	112
6.1 ข้อเสนอแนะในการสร้างความเป็น “บ้าน” ของบ้านพักคนชรา	112
6.1.1 บทบาทในการเตรียมพร้อมสำหรับการสร้างสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค	112
6.1.2 การออกแบบบ้านพักคนชราในมิติทางด้านจิตใจ	113
6.2 ข้อเสนอแนะในการหาข้อมูลในการสร้างความเป็น “บ้าน” ของบ้านพักคนชรา	114
6.2.1 ข้อจำกัดทางด้านเวลา	114
6.2.2 ข้อจำกัดทางด้านข้อมูล	114

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6 (ต่อ) ความเป็น“บ้าน”	
6.3 ความเป็นบ้านในสถานที่ที่ไม่ใช่บ้าน	115
บรรณานุกรม	118
ประวัติเจ้าของผลงาน	121
ข้อตกลงว่าด้วยการอนุญาตให้ใช้สิทธิ์ในวิทยานิพนธ์	

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1: แสดงตัวแปรที่นำไปศึกษาหาข้อมูล	30
ตารางที่ 3.1: ผู้สูงอายุและประเภทของผู้ที่เข้ารับ-จำหน่ายระหว่างเดือนตุลาคม 2553 -กันยายน 2554	34
ตารางที่ 3.2: เครื่องมือและการเลือกใช้เครื่องมือในการทำวิจัย	42

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1: ภาพแสดงกรอบในการทำวิจัยเพื่อหาความหมายของคำว่าบ้าน	4
ภาพที่ 2.1: แผนภูมิแสดงความเชื่อมโยงของวรรณกรรม	7
ภาพที่ 2.2: แสดงแนวความคิดของคำว่า Home	20
ภาพที่ 2.3: Meaning of Home for Elder Model	22
ภาพที่ 2.4: แสดงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับผู้สูงอายุ	23
ภาพที่ 2.5: แสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่ดี	25
ภาพที่ 3.1: ปრაกฏการณ์สโนว์บอลระหว่างกลุ่มเป้าหมาย	37
ภาพที่ 3.2: ตัวอย่างการวาดภาพในการเก็บข้อมูล	41
ภาพที่ 4.1: ผังภาพรวมของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค กับชุมชน	46
ภาพที่ 4.2: ทางเข้าด้านหน้าของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค และบริเวณส่วนพื้นที่ทำงานของเจ้าหน้าที่	47
ภาพที่ 4.3: บรรยากาศทางเดินภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค	48
ภาพที่ 4.4: สวนที่ถูกจัดเอาไว้บริเวณภายในสำหรับผู้สูงอายุในการพักผ่อน	49
ภาพที่ 4.5: ภาพถ่ายดาวเทียมพื้นที่อาณาบริเวณของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านบางแค	50
ภาพที่ 4.6: อาคารโภชนาการสำหรับเตรียมอาหาร	51
ภาพที่ 4.7: ภาพบริเวณอาคารสามัญชาย และพื้นที่ใช้สอยต่าง ๆ	52
ภาพที่ 4.8: แสดงพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารสามัญชาย	53
ภาพที่ 4.9: การบริการกิจกรรมของอาคาร ห้องกายภาพ นวดสปาผ่อนคลาย	55
ภาพที่ 4.10: บริเวณทางลาดสำหรับขึ้นชั้นบนและห้องพยาบาลย่อยสำหรับจ่ายยา	55
ภาพที่ 4.11: ภายในห้องนอนของผู้สูงอายุที่เป็นอัลไซเมอร์	56
ภาพที่ 4.12: บริเวณหน้าห้องของหอพัก	57
ภาพที่ 4.13: พื้นที่รอบ ๆ ของอาคารสามัญหญิงแบบใหม่	58
ภาพที่ 4.14: พื้นที่รอบ ๆ ของอาคารสามัญหญิงเดิม	59
ภาพที่ 4.15: พื้นที่ใช้สอยรอบ ๆ บ้านบังกะโลของอาจารย์	60
ภาพที่ 4.16: บริเวณบ้านบังกะโลด้านหน้าและแสดงอาณาเขตบ้านแต่ละหลัง	61
ภาพที่ 4.17: ด้านหน้าทางเข้าอาคาร	61
ภาพที่ 4.18: แสดงพื้นที่ที่ถูกปรับปรุงให้เหมาะสมกับกิจกรรม	63

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 5.1: แสดงรายละเอียดความเชื่อมโยงของปัจจัยความปลอดภัยสู่ความเป็นบ้าน	68
ภาพที่ 5.2: อุปกรณ์ช่วยเดินที่ต้องอาศัยทางลาด	69
ภาพที่ 5.3: อุปกรณ์ช่วยเดินที่ต้องอาศัยทางลาด	69
ภาพที่ 5.4: รววจับตามทางเดิน	70
ภาพที่ 5.5: รววจับตามทางเดินอาคาร	70
ภาพที่ 5.6: แสดงลักษณะของราวจับบริเวณทางเดินโดยรอบของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูง อายุบ้านบางแค	71
ภาพที่ 5.7: การปรับใช้ตัวหยุดประตูด้วยก้อนอิฐ	72
ภาพที่ 5.8: แสดงลักษณะของพื้นที่มีการใช้เทสีแดงเพื่อเตือนให้ระวังพื้นต่างระดับ	73
ภาพที่ 5.9: ภาพบันทึกการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงวัสดุศาลา	73
ภาพที่ 5.10: พื้นที่ของอาคารที่มีการปรับปรุงใหม่และพื้นที่แบบเก่าที่ยังคงเหลืออยู่	74
ภาพที่ 5.11: ความเชื่อมโยงของความเป็นส่วนตัวในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านบางแค	77
ภาพที่ 5.12: พื้นที่อาณาเขตของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคด้านหน้า	79
ภาพที่ 5.13: ป้ายห้ามเข้าห้องที่ติดอยู่ด้านหน้าห้อง	80
ภาพที่ 5.14: แสดงผังรูปแบบอาคารสามัญชาย	82
ภาพที่ 5.15: แสดงทางเดินเชื่อมและพื้นที่ใช้สอยตรงกลาง	83
ภาพที่ 5.16: สิ่งของที่ถูกวางแสดงความภาคภูมิใจและสะท้อนความเป็นตัวตน	83
ภาพที่ 5.17: บรรยากาศภายในห้องอาคารสามัญชายใช้แสงจากภายนอกและประตูมุ้งลวด	84
ภาพที่ 5.18: แสดงบริเวณผนังที่มีสิ่งของแสดงอาณาเขตของตนเอง	85
ภาพที่ 5.19: บริเวณหน้าห้องของหอพัก	86
ภาพที่ 5.20: แสดงลักษณะด้านหน้าของบ้านพักแบบบังกะโล	86
ภาพที่ 5.21: แสดงพื้นที่บริเวณจุดพักผ่อนของผู้สูงอายุในอาคารสามัญชาย	89
ภาพที่ 5.22: ลักษณะของพื้นที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์	90
ภาพที่ 5.23: พื้นที่ทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ	91
ภาพที่ 5.24: ลักษณะของกิจกรรมทางตรง	91
ภาพที่ 5.25: กิจกรรมทางพุทธศาสนา เวียนเทียน	93
ภาพที่ 5.26: ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมเวียนเทียนไม่ว่าจะช่วยเหลือตัวเองได้ลำบากก็ตาม	93

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 5.27: ป้ายกิจกรรมในห้องกิจกรรมแต่ละอาคารที่ถูกติดไว้	94
ภาพที่ 5.28: ห้องอาชีวะ	95
ภาพที่ 5.29: กิจกรรมสอนเด็กจากโรงเรียนใกล้เคียง	96
ภาพที่ 5.30: คำพูดที่ถูกติดไว้บนผนังของ แสดงถึงแนวความคิดของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค	98
ภาพที่ 5.31: การตัดผมบริเวณทางเดิน	99
ภาพที่ 5.32: คุณตาและเพื่อนนั่งคุยบริเวณหน้าห้องนอน	100
ภาพที่ 5.33: แสดงลักษณะการสร้างความเป็นส่วนตัวด้วยการกำหนดอาณาเขตครอบครองด้วยสิ่งของ	105
ภาพที่ 5.34: แสดงลักษณะการสร้างความเป็นส่วนตัวด้วยการกำหนดอาณาเขตครอบครองด้วยสิ่งของภายในห้องนอนของผู้สูงอายุ	105
ภาพที่ 5.35: แสดงลักษณะการสร้างความเป็นส่วนตัวด้วยผ้าม่านเพื่อบังสายตา	107
ภาพที่ 5.36: แสดงลักษณะการสร้างความเป็นส่วนตัวด้วยต้นไม้เพื่อบังสายตา	107
ภาพที่ 5.37: ภาพคุณตากำลังถูกสัมภาษณ์บริเวณห้องชมรมอาคารสามัญชาย	108
ภาพที่ 5.38: คุณตากำลังแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่เขาชอบทำ	110
ภาพที่ 6.1: แสดงปัจจัยที่ส่งผลต่อคำว่าบ้านภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค	116

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเป็นบ้านพักคนชราที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุทางด้านที่อยู่อาศัยเป็นประเด็นหลัก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุที่มีความจำเป็นต้องรับความช่วยเหลือ เนื่องจากปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางด้าน การขาดการดูแล หรือถูกทิ้งเพียงลำพัง ปัญหาของความไม่เข้าใจกันและกลัวที่จะเป็นภาระแก่ลูกหลานของผู้สูงอายุ สาเหตุเหล่านี้ส่งผลให้มีผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งเข้ามาใช้บริการ สுகิจราพิทยานรเศรษฐ์ (2556) อดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค กล่าวว่า ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคต้องให้ความสำคัญในเรื่องของปัจจัย 4 คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุฟื้นฟูพัฒนาและให้ความรู้ พยายามทำให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตอยู่อย่างมีความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจด้วยกิจกรรมต่าง ๆ โดยศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคมีนโยบายที่มุ่งเน้นในการสร้างให้ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเป็นต้นแบบที่เป็นมาตรฐานในการสร้างบ้านพักคนชราและการดูแลแก่หน่วยงานอื่น ๆ ที่มีเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน

การสร้างความหมายของบ้านให้เกิดขึ้นในสถานที่ที่ไม่ใช่บ้านนั้น อาจจะต้องคำนึงถึงใน 2 ประเด็นหลัก คือ ความเป็น House หมายถึง อาคารที่พักอาศัยหรือสถานที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ กำหนดไว้ มีความหมายทางด้านกายภาพ และ Home ที่หมายถึงบ้านหรือพื้นที่ของอาคารที่พักที่มีลักษณะของสังคมเกิดขึ้น มีการเชื่อมโยงทางด้านจิตใจและมีกิจกรรมระหว่างบุคคลเกิดขึ้น ซึ่งทั้ง 2 ประเด็นมีความแตกต่างกันในแง่ของมิติของสภาพแวดล้อมทางกายภาพและมิติทางด้านจิตใจ กรณีศึกษาของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุบ้านบางแค ซึ่งทำหน้าที่เสมือนกับ House และจำเป็นจะต้องมีความเป็น Home อีกด้วย จึงจะทำให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านกายภาพและด้านจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานของแนวคิดในการออกแบบที่อยู่อาศัยหรือบ้านที่สมบูรณ์ มีงานวิจัยจำนวนไม่น้อยของประเทศไทยที่ทำการวิจัยในมิติของพฤติกรรมผู้ใช้งานและทดลองเพื่อหาความต้องการพื้นที่หรือความเหมาะสมของการใช้งานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ (กาญจนา โอ้วัด, 2540; วิไลลักษณ์ ไกรสุวรรณสาร, 2545; ไตรรัตน์ จารุทัศน์, จิราพร เกศพิชญวัฒนา, กิตติอร ชาลปติ และศรัณยา หล่อมณีนพรัตน์, 2548; สุธาสิณี สุตแสน, 2549 และกรรณิการ์ ปัจฉิมพิหงค์, 2552) เพื่อนำไปสู่การกำหนดมาตรฐานของสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการสร้างอาคารหรือพื้นที่ที่ใช้งาน แต่หากยังขาดการทำวิจัยที่เกี่ยวกับการให้ความหมายและสร้างความหมายของคำว่าบ้านซึ่งเป็นมิติทางด้านจิตใจ นอกเหนือจากเรื่องของพื้นที่

ในอดีตจนถึงปัจจุบันที่ผ่านมานั้นศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคให้ความสำคัญในการทำให้ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเป็นเหมือนบ้านของผู้สูงอายุ โครงการมากมายเกิดขึ้นจากแนวความคิดและนโยบายเหล่านี้ เช่น โครงการ แสบปี โฮม โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต การให้บริการการดูแล รวมถึงการนำวิธีสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามมาตรฐานมาปรับใช้ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคพยายามพัฒนาและปรับปรุงหลาย ๆ ด้านให้เข้าใกล้ความเป็นบ้านมากที่สุดเพื่อให้ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อย่างเช่นกิจกรรมหนึ่งที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคได้จัดขึ้นคือ การเชิญชวนให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความคิด สะท้อนให้เห็นแนวทางในการสร้างความเป็นบ้านให้เกิดขึ้นได้

“เราเคยทำการสอบถามผู้สูงอายุนะ ว่าอะไรคือ ความสุข ของเขาภายในบ้านบางแค แต่คำตอบที่ได้มานั้น ก็น่าแปลกใจ บางคนเขียนบอกว่าช่วยซ่อมตรงนี้หน่อยเอา ฝาที่ออกมาปิดให้ที มุ้งลวดพังแล้ว” (อุมาภรณ์ ผ่องจิตต์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ธันวาคม 2557)

จากกิจกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้ของคำว่าความสุขสำหรับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคส่วนหนึ่งว่า พื้นที่ทางกายภาพที่ปลอดภัยสามารถสร้างความสุขให้พวกเขาได้สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการของแต่ละคนในสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ปลอดภัย ดังนั้นปัจจัยของความปลอดภัยจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ผู้วิจัยให้ความสนใจในงานฉบับนี้ เพราะสามารถนำไปปรับเป็นการประกอบใช้ในการออกแบบบ้านพักคนชราสถานที่อื่น ๆ นอกจากนี้ปัจจัยของการควบคุมที่สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง สามารถพบได้กับผู้สูงอายุทั่วไปที่อาศัยอยู่ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค เจ้าหน้าที่ท่านหนึ่งเล่าว่า

“บางที่คุณตาคุณยายไม่ชอบให้เข้าไปช่วยนะ เขาอยากจะทำอะไรได้ด้วยตัวเอง เจ้าหน้าที่จึงพยายาม ฝึาอยู่ห่าง ๆ” (พีพิง เจ้าหน้าที่ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

จะเห็นได้ในเบื้องต้นว่าผู้สูงอายุมีความต้องการในการควบคุมสภาพแวดล้อมภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ในระดับหนึ่งด้วยตนเอง ฉะนั้นสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมอาจหมายถึงสภาพแวดล้อมที่สามารถควบคุมได้ส่งผลต่อความรู้สึกเป็นส่วนตัวในการเลือกทำกิจกรรมของตนหรือกลุ่มของตนเองที่มีความสนใจคล้าย ๆ กัน และอาจหมายถึงการสร้างพื้นที่ต่าง ๆ ที่กระตุ้นให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันเพื่อให้เกิดความ สัมพันธ์ระหว่างกันจนก่อให้เกิดสังคมของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคที่มีลักษณะเฉพาะอีกด้วย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่จะให้นำหน้าของข้อมูลในมิติของด้านจิตใจและสังคมมากกว่าการนำเสนอขนาดของพื้นที่อาคารที่วัดได้หรือการทดลองวัสดุเพื่อหาความเหมาะสมในการออกแบบ เนื่องจากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าบางครั้งการออกแบบที่เหมาะสมอาจส่งผลทางด้านจิตใจที่แตกต่างกัน อาทิเช่น อาคารสามัญญาน์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่มีกายภาพที่ดี แต่เมื่อผู้สูงอายุเข้าไปอยู่กลับรู้สึกเหมือนถูกกลืนโทษ ทั้งที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ดี นอกจากนี้ภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ยังคงมีปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเป็นที่ที่น่าอยู่ไม่อยากจะออกไปอยู่ในบ้านพักคนชราอื่น เช่น การตั้งเงื่อนไขการลงทะเบียนด้วยการให้ย้ายออกไปอยู่ที่บ้านพักคนชราอื่นหากทำผิดกฎซึ่งผู้สูงอายุเองก็ไม่อยากออกไป จากคำสัมภาษณ์ของผู้สูงอายุท่านหนึ่งกล่าวว่า “ที่นี่ดีที่สุดแล้วตั้งแต่อยู่มาหลาย ๆ ที่” ก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าปัจจัยใดที่ส่งผลต่อความรู้สึกเช่นนี้ จะเห็นได้ว่าภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคมีประเด็นบางอย่างที่ซ่อนอยู่ซึ่งมีทั้งปัจจัยที่ส่งผลต่อความหมายของบ้านและที่ส่งผลต่อความรู้สึกพึงพอใจของผู้สูงอายุ

1.2 จุดประสงค์ในการทาวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาหาความเป็น “บ้าน” (Home) ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

1.2.2 เพื่อศึกษาวิธีการสร้างความเป็น “บ้าน” (Home) ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

1.2.3 เสนอแนะความหมายของคำว่าบ้านในมิติทางด้านจิตใจเพื่อเป็นข้อพิจารณาประกอบการออกแบบ

1.3 คำถามทางการวิจัย

1.3.1 ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคสร้างความเป็นบ้านสำหรับผู้สูงอายุและผู้สูงอายุรับรู้ได้อย่างไร

1.3.2 ผู้สูงอายุมีวิธีการสร้างความเป็น “บ้าน” อย่างไร

1.4 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

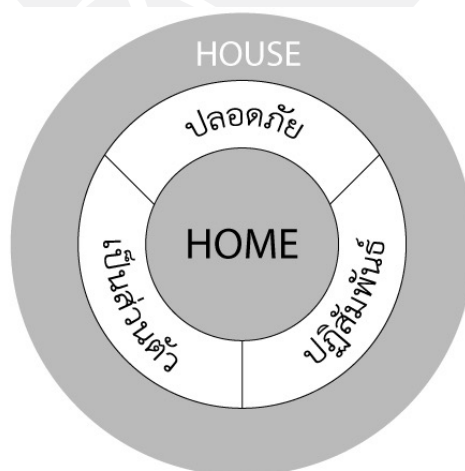
งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาความหมายและการให้ความหมายของคำว่า บ้านของผู้สูงอายุและผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค โดยเริ่มจากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง คือ เรื่องของ House และ Home ในบริบทของต่างชาติและประเทศไทย จากนั้นศึกษาเรื่องสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุ เช่น การศึกษามาตรฐานการออกแบบขั้นต่ำสำหรับ

ที่พักอาศัย (ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ, 2548) และสภาวะแวดล้อมของผู้สูงอายุที่กล่าวในงานของ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, เล็ก สมบัติ และภาวนา พัฒนศรี (2544) รวมถึงเรื่องของสังคมและจิตใจของผู้สูงอายุ โดยอาศัยตัวแปรของภาพ Meaning of Home for The Elderly (Despres, 1991) และ ภาพแนวคิดเรื่อง Home (Dovey, 1985, p. 45) เพื่อหาปัจจัยเบื้องต้นมาเป็นกรอบในการตั้งคำถาม และปรับให้เข้ากับบริบทของผู้สูงอายุในประเทศไทยด้วยวิธีการสัมภาษณ์และสังเกตรวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างและจดบันทึกด้วยภาพถ่าย การวาดภาพเพื่อนำเสนอข้อมูล

1.5 กรอบทฤษฎีแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ทำให้พบปัจจัยที่สามารถนำไปสู่การให้ความหมายของคำว่าบ้านได้ งานวิจัย ให้ความสนใจกับปัจจัยที่มีความเชื่อมโยงกับนโยบายหลักของ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเกี่ยวกับทางด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพและการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งมีความสำคัญกับการใช้ชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ มีลักษณะดังนี้

ภาพที่ 1.1: ภาพแสดงกรอบในการทำวิจัยเพื่อหาความหมายของคำว่าบ้าน

จากกรอบทางงานวิจัยสามารถสรุปกรอบของการวิเคราะห์และศึกษาได้ว่า งานวิจัยฉบับนี้ทำการทดสอบและเก็บข้อมูลของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 1) ปลอดภัย 2) เป็นส่วนตัว 3) ปฏิสัมพันธ์ เพื่อตอบคำถามในจุดประสงค์ข้อที่ 1) เพื่อศึกษาหาความเป็น “บ้าน” (Home) ของ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค รวมไปถึงการรับรู้ที่เกิดขึ้น และตอบคำถามการสร้างปัจจัยของผู้สูงอายุในข้อที่ 2) เพื่อศึกษาวิธีการสร้างความเป็น “บ้าน” (Home) ของผู้สูงอายุ ภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ผ่านทาง 3 ปัจจัย เช่น วิธีการสร้างความรู้สึกปลอดภัยให้กับตนเอง การควบคุมและสร้างภาวะความเป็นส่วนตัวในพื้นที่ของศูนย์พัฒนา

การจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค รวมไปถึงวิธีการสร้างความสัมพันธ์ในพื้นที่ใช้สอยของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค เพื่อเป็นข้อเสนอแนะความหมายของคำว่าบ้านในมิติทางด้านจิตใจเพื่อเป็นข้อพิจารณาประกอบการออกแบบต่อไป

1.6 ขอบเขตการทำวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ทำการเสนอในขอบเขตการหาความเป็น “บ้าน” (Home) ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคซึ่งประกอบไปด้วย ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในอาคารต่าง ๆ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการดูแลผู้สูงอายุของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคในประเด็นของปัจจัยตามกรอบของงานวิจัย

1.7 ความสำคัญและประโยชน์ของงานวิจัย

ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคมีการปรับเปลี่ยนทางด้านสภาพแวดล้อมและสังคมเพื่อให้สถานที่เป็นต้นแบบที่สมบูรณ์ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยอาศัยงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปรับสถานที่เพื่อให้มีกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุแต่บางครั้งด้วยการปรับเปลี่ยนทางกายภาพเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานการออกแบบต่าง ๆ อาจทำให้เกิดผลกระทบในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและความรู้สึกของผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตประจำวันอยู่ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคในบางประเด็น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อให้ความหมายของบ้านที่แตกต่างจากบ้านเดิมที่ผู้สูงอายุเคยอาศัยอยู่ ดังนั้นการออกแบบทางด้านกายภาพจะต้องให้ความสำคัญทางด้านจิตใจและความรู้สึกด้วย งานวิจัยนี้จึงอยากจะนำเสนอปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อให้ความหมายของบ้านสำหรับผู้สูงอายุเพื่อเป็นข้อมูลในการประกอบการออกแบบและทำให้บ้านพักคนชราของรัฐหรือเอกชนเป็นสถานที่ที่สมบูรณ์แบบมากขึ้น อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเล็งเห็นว่า การดูแล เอาใจใส่ และเข้าใจถึงความรู้สึกของผู้สูงอายุของครอบครัวลูกหลาน รวมถึงการมีบ้านที่มั่นคง ปลอดภัยนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้สูงอายุ เพราะ “ไม่มีที่ใด ในโลกที่ดีกว่าบ้านของเรา”

บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยฉบับนี้จะศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบสถานที่อยู่อาศัย 3 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกัน คือ 1) อาคารที่พักและบ้าน (House & Home) 2) ผู้สูงอายุ (Elderly) 3) บ้านของผู้สูงอายุ (Home for Elderly) โดยแบ่งกลุ่มวรรณกรรมออกเป็นหัวข้อดังนี้

2.1 อาคารที่พักอาศัยและบ้าน (House & Home)

2.1.1 บ้านพักคนชราในความหมายของอาคารที่พักอาศัย

2.1.2 แนวความคิดเกี่ยวกับคำว่า “บ้าน”

2.2 ผู้สูงอายุ (Elderly)

2.2.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

2.2.2 การแบ่งประเภทของผู้สูงอายุ

2.2.3 การเปลี่ยนแปลงเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

2.2.4 ความต้องการเบื้องต้นของผู้สูงอายุ

2.2.5 จิตวิทยาความต้องการเบื้องต้นผู้สูงอายุ

2.2.6 กลุ่มทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

2.3 บ้านของผู้สูงอายุ (Home for Elderly)

2.3.1 นโยบายแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564)

2.3.2 จากศูนย์ดูแลผู้สูงอายุกลายเป็น “บ้านของผู้สูงอายุ”

2.3.3 แผนภาพ Meaning of Home for The Elderly

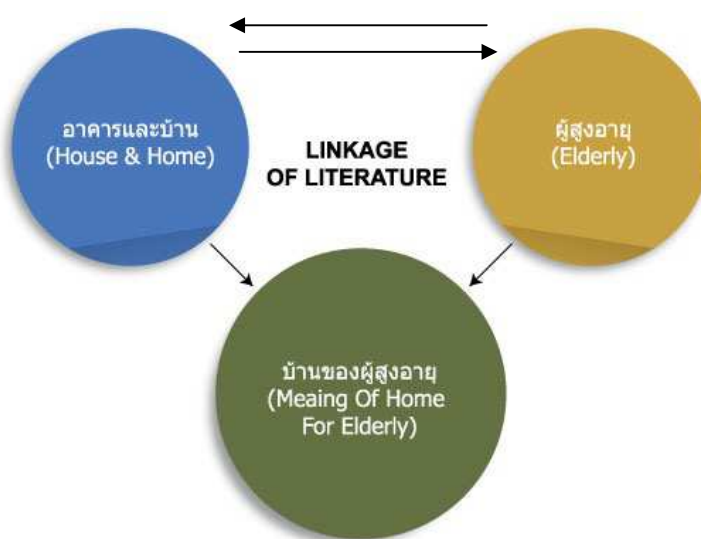
2.3.4 การปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ

2.3.5 ปัจจัยในการสร้างความเป็น “บ้าน” ในสถานดูแลผู้สูงอายุ

การออกแบบบ้านพักคนชราหรืออาคารที่พักอาศัยมีความคล้ายกันคือการคำนึงถึงลักษณะและจุดประสงค์ของสิ่งปลูกสร้าง ผู้ใช้งาน และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้ใช้งาน ที่จะส่งผลให้เกิดปัจจัยการรับรู้สภาพแวดล้อมทางกายภาพของผู้ใช้งาน ซึ่งในกรณีศึกษานี้ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ใช้งานหลัก และเจ้าหน้าที่หรือบุคคลภายนอกที่เป็นผู้ใช้งานรอง การออกแบบสถานที่พักอาศัยหรืออาคารนั้นจำเป็นต้องตอบสนองต่อความต้องการ และการใช้งานของเจ้าของบ้านเป็นสำคัญ การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 นี้จะทำการแบ่งกลุ่มของวรรณกรรมออกแบบ 3 กลุ่มใหญ่ได้แก่ 1) กลุ่มของแนวความคิดอาคารที่พัก (House) และบ้าน (Home) 2) กลุ่มวรรณกรรมของผู้สูงอายุ และ 3) กลุ่มของวรรณกรรม

ที่เกี่ยวกับบ้านของผู้สูงอายุ ตามลำดับ เพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความหมายของบ้านในบ้านพักคนชราและการรับรู้ของผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

ภาพที่ 2.1: แผนภูมิแสดงความเชื่อมโยงของวรรณกรรม

กรอบวรรณกรรมนี้เริ่มจากส่วนของที่อยู่ทางกายภาพและแนวคิดก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงศึกษาเกี่ยวกับตัวผู้ใช้งานหรือผู้สูงอายุ เพื่อนำไปสู่ประเด็นสุดท้ายคือบ้านของผู้สูงอายุต่อไปตามลำดับ

2.1 อาคารที่พักอาศัยและบ้าน (House & Home)

เพื่อเป็นการทำความเข้าใจความหมายของอาคารที่พักอาศัย (House) และบ้าน (Home) เพื่อสามารถวิเคราะห์ ในบริบทของบ้านพักคนชราได้อย่างสมบูรณ์มากขึ้น ทั้งสองคำนี้มีความแตกต่างกัน คือ อาคารที่พักอาศัยจะมีความหมายทางมิติกายภาพ ส่วนคำว่าบ้านนั้นจะมีความหมายทางด้านจิตใจ

2.1.1 บ้านพักคนชราในความหมายของอาคารที่พักอาศัย

สถานที่ดูแลผู้สูงอายุนั้นเป็นสถานที่ที่ถูกสร้างขึ้นตามนโยบายที่เข้ามาช่วยในเรื่องของการดูแลที่อยู่อาศัย การฟื้นฟู ซึ่ง กนิษฐา บุญธรรมเจริญ และศิริพันธ์ุ สาส์ตย์ (2551) มีการแบ่งประเภทของรูปแบบการดูแลในระยะยาวเป็น 2 ลักษณะได้แก่ 1) การดูแลในสถานสงเคราะห์คนชรา (การสงเคราะห์โดยกลไกรัฐบาล) การดูแลในสถานสงเคราะห์ภายใต้มูลนิธิองค์กรสาธารณะกุศล สมาคม การสงเคราะห์โดยกลไกองค์กรเอกชน (NGO) 2) การซื้อบริการภาคเอกชน เช่น จากโรงพยาบาล บ้านพักคนชราสถาน

บริการ และศูนย์จัดส่งผู้ดูแลผู้สูงอายุ ความหมายของอาคารที่พักอาศัยของบ้านพักคนชรา นั้นหมายถึง ความหมายทางด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สิ่งอำนวยความสะดวกและพื้นที่ใช้สอยต่าง ๆ ซึ่งจะ แตกต่างกันขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และนโยบายของแต่ละสถานที่

หากแบ่งตามระดับความต้องการการดูแลของผู้สูงอายุในระยะยาวศูนย์ฯมีความหมายในประเภท ของบ้านพักคนชราและเป็นทั้งสถานพยาบาล พื้นฟู ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

1) บ้านพักคนชรา (Elderly Home) เป็นสถานที่ให้บริการที่พักสำหรับผู้ที่ยังช่วยเหลือตนเองได้ ไม่ต้องการดูแลจากพยาบาลวิชาชีพหรือผู้ช่วยดูแลตลอดเวลา แต่เป็นผู้สูงอายุที่ต้องการที่อยู่อาศัย เช่น สว่างนิเวศ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

2) สถานบริบาล (Nursing Home) จะให้การดูแลผู้ที่มีอาการป่วยไม่มากที่จะต้องรักษา แต่ไม่ สามารถอยู่ที่บ้านได้ และเป็นสถานที่ให้บริการการดูแลที่ต้องใช้ทักษะทางการแพทย์ 24 ชม. ต่อวัน หรือให้บริการกำกับดูแลในด้านการรับประทานยา การรับประทานอาหารและการช่วยเหลือด้านการ ปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน

สาเหตุที่ศูนย์ฯมีความหมายทั้งบ้านพักคนชราและสถานพยาบาลนั้น เนื่องจากภายในศูนย์ พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคมีบางอาคารที่ต้องดูแลผู้สูงอายุที่ไม่สามารถดูแลตนเอง ได้ เช่น อาคารร้อยปี สำหรับผู้สูงอายุที่ป่วยเป็นอัลไซเมอร์และผู้ป่วยที่นอนติดเตียงบนอาคารพยาบาล

ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ (2548) ศึกษามาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการออกแบบที่อยู่อาศัย และ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในเมืองไทย มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ปลอดภัย ติดตั้ง และใช้อุปกรณ์อำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ อีกทั้งมีพื้นที่สำหรับการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมส่วนตัวและกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นเพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นสิ่ง สำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีสภาพของร่างกายและจิตใจที่พัฒนาดีขึ้น ความปลอดภัยในสภาพแวดล้อม ทางกายภาพนั้นถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญขึ้นพื้นฐานที่ฟิงมี (Caouette, 2005 และ Dovey, 1985) เช่นเดียวกับการให้แนวความคิดในการปรับสภาพแวดล้อมของ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (2544) ในประเด็นของการปรับสภาพแวดล้อมของบ้านให้ปลอดภัย นอกจากสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยแล้วนั้น การจัดสภาพแวดล้อมให้เป็นสัดส่วนและมีพื้นที่สำหรับการปฏิสัมพันธ์ก็เป็นอีกปัจจัยที่ระบุไว้ในแนว ความคิดในการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุเช่นกัน (สำนักสวัสดิการสังคม, 2537 อ่างไฉ วิไลลักษณ์ ไกรสุวรรณสาร, 2545) หากเปรียบเทียบสถานที่ดูแลผู้สูงอายุหรือบ้านพักคนชราชับบ้านมีความคล้ายกัน ในบริบทของการเป็นอยู่อาศัยสถานที่ดูแลผู้สูงอายุก็คือบ้านแบบหนึ่งแต่มีการเพิ่มในส่วนของการให้ บริการจากเจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญ จริงอยู่ที่สถานที่ดูแลผู้สูงอายุความเป็นครอบครัวอาจไม่สมบูรณ์ จึงมี ผลต่อคำว่าบ้านในความหมายด้านจิตใจ ผู้สูงอายุในสถานที่ดูแลผู้สูงอายุจำเป็นต้องอาศัยอยู่กับความ หลากหลายของบุคคล ซึ่งมีทั้งผู้มีปัญหาในชีวิตทั้งด้านครอบครัว เศรษฐกิจต้องการการดูแล ไม่อยากเป็น ภาระกับลูกหลานและผู้ที่มีใจเข้ามาเอง ทำให้สถานสงเคราะห์กลายเป็นสังคมใหม่ที่เกิดขึ้น ซึ่งใน

สังคมตะวันตก บ้านพักคนชราได้ถูกให้ความสนใจในเรื่องของการทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าจะอยู่บ้านของตนให้มากที่สุด อดีตผู้อำนวยการกล่าวถึงบทบาทของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคว่า

“เราไม่ใช่สถานสงเคราะห์นะ เราเป็นมากกว่านั้น มันคนละแบบกันเลย” (อุมาภรณ์ ผ่องจิตต์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ธันวาคม 2557)

ความพยายามทำให้บ้านพักคนชรากลายเป็นบ้านทั้งในเรื่องของด้านกายภาพและด้านจิตใจ (Calkins, 2008) หากนึกถึงคำว่าสถานสงเคราะห์ในประสบการณ์เดิม ๆ ของคนทั่วไป ก็จะนึกถึงพื้นที่ที่มีแต่ผู้สูงอายุที่นั่งอยู่บนรถเข็นบนทางเดินยาวสภาพอาคารเก่า ๆ ดูน่าเบื่อแต่สะท้อนให้เห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์เดิม ๆ ทำให้สามารถเปลี่ยนจากสถานสงเคราะห์กลายเป็นความรู้สึกว่าเป็นบ้านได้ด้วยวิธีการออกแบบสภาพโดยรอบ โดยต้องคำนึงถึงความต้องการและความรู้สึกของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่และสุดท้ายคือการเข้าใจคำว่า “บ้านของผู้สูงอายุ” มากขึ้น

2.1.2 แนวความคิดเกี่ยวกับคำว่า “บ้าน”

บ้านเป็นปัจจัยสำคัญในการอยู่อาศัย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ใช้เวลาประมาณ 80-90 % ของพวกเขาอยู่ที่บ้าน (Montgomery, 1972, pp. 37-46) “บ้าน” ไม่ใช่เพียงแค่ที่กำบัง แต่เป็นที่ ๆ จะช่วยส่งเสริมและรักษาสุขภาพของผู้สูงอายุ สภาพแวดล้อมของบ้านนั้นจะเป็นปัจจัยในการที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน (นวลวรรณ ทวยเจริญ, 2556) ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่อยู่ติดบ้านมากที่สุด สังคม และคาร์พ (Carp, 1975, pp. 511-515) กล่าวว่า ผู้สูงอายุที่ไม่มีความสุขในที่อยู่อาศัยหรือไม่พอใจในที่อยู่อาศัยสามารถนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ เช่น กำลังใจที่ลดต่ำลง หรือความพึงพอใจในชีวิตต่ำ

คำว่า House และ Home พบได้ว่ามีความแตกต่างกันในเรื่องของความหมายทางด้านกายภาพและทางด้านจิตใจ กล่าวคือ คำว่า House คือ การมองด้านด้านกายภาพ ตัวอาคารที่อยู่อาศัย หรือบริเวณที่เรือนตั้งอยู่ ซึ่งจะถูกเน้นไปที่ลักษณะทางกายภาพของอาคารหรือสถานที่เป็นหลัก มีลักษณะเป็นรูปธรรม จับต้องได้ แต่คำว่า Home จะถูกมองในความหมายทางด้านจิตวิทยา และสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นลักษณะนามธรรม มีการเชื่อมโยงกันของบุคคลที่อาศัยอยู่ เกิดความผูกพันและเป็นครอบครัวขึ้น มีความหมายที่ลึกซึ้งกว่า ฤทธิรงค์ จุฑาพฤตนิกร (2551) กล่าวถึงคำว่าบ้านว่า “บ้านมีความหมายเชิงจิตใจ ความผูกพัน ความรู้สึกที่คนมีต่อบ้าน”

ในวัฒนธรรมของตะวันตก หรือคำว่า “บ้าน” ในวัฒนธรรมไทยว่า House มักถูกใช้แทนลักษณะทางกายภาพของบ้าน เป็นวัตถุ เป็นสิ่งก่อสร้าง ในขณะที่คำว่า Home จะเต็มไปด้วยความหมายเชิงความสัมพันธ์ทางจิตใจ อารมณ์ประสบการณ์ ความผูกพันของผู้อยู่อาศัยกับวัตถุที่เรียกว่าบ้าน และยังหมายรวมถึงความสัมพันธ์ทางสังคมอีกด้วย (Dovey, 1985, p. 34; Lewin, 2001, p. 356 และ Easthope, 2004, p. 135) Home จะประกอบไปด้วยความหมายทางกายภาพ สังคม การเมือง

เศรษฐกิจ และปรัชญาทางด้านการคิด (Rowles & Chaudhury, 2005; Dovey, 1985, p. 34; Lewin, 2001, p. 356 และ Easthope, 2004, p. 135) ได้กล่าวเกี่ยวกับศัพท์คำว่า House กับ Home ว่า

“อาคารที่พักอาศัย” จะแสดงถึงความเป็นกายภาพของอาคาร การก่อสร้างสำหรับมนุษย์เพื่อเข้าไปอยู่ในนั้น ในขณะที่คำว่า “บ้าน” นั้นจะมีความหมายรวมถึงความรู้สึก ประสบการณ์ระหว่างผู้ที่อาศัยอยู่ในนั้นกลายเป็นสังคม

“บ้าน” มีความแตกต่างกับ อาคารที่พักอาศัย มาก เพราะไม่ใช่แค่เพียงสิ่งปลูกสร้างหรือสถานที่ แต่มันคือองค์กร ระบบของสังคมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การดำเนินงานและมิติทางกายภาพ และแสดงความเป็นตัวตนหรือเอกลักษณ์ส่วนบุคคลโดยผ่านทางสิ่งของที่แสดงถึงตัวเองหรือมีความทรงจำ และประสบการณ์ที่ผ่านมา (Calkins, 2008)

การที่เราจะรู้สึกว่าเป็นสถานที่ที่เป็น “บ้าน” นั้นจะเกิดขึ้นเมื่อเราอาศัยอยู่ในนั้นแล้วรู้สึกว่ามีประสบการณ์ร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่นั้นอย่างลึกซึ้ง มีการร่วมกิจกรรมทางสังคมกับคนที่อาศัยอยู่ในสถานที่นั้น หรืออย่างน้อยมีความเชื่อหรือมีทัศนคติบางอย่างที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน (Rowles & Chaudhury, 2005)

จากความหมายที่ต่างกันของ ทั้ง 2 คำ ทำให้เกิดการศึกษารื่อง บ้าน ของผู้ใช้ที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมทางกายภาพ การใช้งาน และมีความเป็นครอบครัวที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่นั้นไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งบ้านของแต่ละคนก็จะมี ความหมายและความต้องการที่ต่างกัน

2.2 ผู้สูงอายุ (Elderly)

ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้สูงอายุเปรียบเสมือนผู้ใช้งาน (User) ที่เป็นส่วนสำคัญในการนำออกแบบ เพราะสภาพแวดล้อมทางกายภาพจะถูกออกแบบให้กับผู้ใช้งาน สำหรับในงานวิจัยนี้ จึงกำหนดผู้ใช้งานหลักเป็นผู้สูงอายุ ที่จะต้องอาศัยอยู่ในสถานที่แห่งนี้เกือบตลอดเวลา ฉะนั้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เพื่อทำความเข้าใจความต้องการและลักษณะโดยทั่วไปก่อนลงพื้นที่ภาคสนามจึงเป็นสิ่งสำคัญ

2.2.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

สุรกุล เจนอบรม (2541, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของคนชราหรือผู้สูงอายุว่า หมายถึง “บุคคลที่อยู่ในวัยสุดท้ายของชีวิตซึ่งวงจรชีวิตนั้นเริ่มตั้งแต่วัยทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่และวัยชราการกำหนดเกณฑ์ว่าเมื่อใดจึงเรียกว่าผู้สูงอายุนั้น ในสังคมดั้งเดิมได้กำหนดการเป็นผู้สูงอายุ โดยบทบาทที่แสดงเป็นผู้นำและมีความรับผิดชอบสูงในสังคม ส่วนในปัจจุบันมักจะใช้อายุเป็นเกณฑ์ในการกำหนดความหมายของการเป็นผู้สูงอายุ การใช้อายุเป็นเกณฑ์นี้ก็มักจะแตกต่างกันไปในสังคมของแต่ละประเทศ เช่น บางประเทศกำหนด 55 ปี บางประเทศกำหนด 65 ปี หรือ 70 ปี และตัวเลขเหล่านี้ คือ เกณฑ์อายุที่ใช้เพื่อการเกษียณตัวเองออกจากการปฏิบัติงานตามที่แต่ละประเทศกำหนดขึ้นไว้นั่นเอง” ซึ่ง

ศิริพันธ์ ถาวรทวิงษ์ (2543) ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงนิยามของผู้สูงอายุว่าอาจมีความแตกต่างกันไปเมื่อพิจารณาจากแง่มุมต่าง ๆ อาทิ ทางชีววิทยา ประชากรศาสตร์การจ้างงาน และทางสังคมวิทยา ในทางสถิติมักถือว่าผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุคือบุคคลที่มีอายุ 60-65 ปีขึ้นไป สำหรับประเทศไทยกำหนดไว้ว่า ผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ประเทศพัฒนาแล้วส่วนใหญ่จะมีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งประเทศสูงกว่าประเทศกำลังพัฒนา สำหรับประเทศไทยมีสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ

จากการประชุมสมัชชาว่าด้วยผู้สูงอายุโลกขององค์การสหประชาชาติ เมื่อ พ.ศ. 2525 ได้กำหนดว่าผู้สูงอายุคือ บุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป โดยนับตามปีปฏิทิน และถือเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศ แต่การกำหนดความเป็นผู้สูงอายุโดยใช้อายุเป็นเกณฑ์นี้ อาจมีความแตกต่างกันบ้างในทางปฏิบัติของบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา และแคนาดา ที่กำหนดให้บุคคลเกษียณอายุการทำงานเมื่ออายุ 65 ปี โดยเห็นว่าเป็นช่วงอายุที่สมควรได้รับผลตอบแทนจากเงินบำนาญและสิทธิประโยชน์อื่น ๆ และถือว่าผู้ที่อายุ 65 ปีขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ (นิตยา ภาสุนันท์, 2548, หน้า 1) สำหรับในประเทศไทยพระราชบัญญัติผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2546 กำหนดว่าผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ และมีสัญชาติไทย (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2548, หน้า 3)

2.2.2 การแบ่งประเภทของผู้สูงอายุ

ฮอลล์ (Hall, 1976) ได้แบ่งการสูงอายุของบุคคลออกเป็น 4 ประเภท คือ

- 1) การสูงอายุตามวัย (Chronological Aging) หมายถึง การสูงอายุตามปีปฏิทินโดยการนับจากปีที่เกิดเป็นต้นไป และบอกได้ทันทีว่า ใครมีอายุมากน้อยเพียงใด (Hall, 1976, p. 4)
- 2) การสูงอายุตามสภาพร่างกาย (Biological Aging) เป็นการพิจารณาการสูงอายุจากสภาพร่างกายและสรีระของบุคคลที่เปลี่ยนไป เมื่อมีอายุเพิ่มขึ้น เนื่องจากประสิทธิภาพการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายลดน้อยลง เป็นผลมาจากความเสื่อมโทรมตามกระบวนการสูงอายุ ซึ่งเป็นไปตามอายุขัยของแต่ละบุคคล
- 3) การสูงอายุตามสภาพจิตใจ (Psychological Aging) เป็นการเปลี่ยนแปลงในหน้าที่การรับรู้ แนวความคิด ความจำ การเรียนรู้ เชาวปัญญา และลักษณะบุคลิกภาพที่ปรากฏในระยะต่าง ๆ ของชีวิต แต่ละคนที่มีอายุเพิ่มขึ้น
- 4) การสูงอายุตามสภาพสังคม (Sociological Aging) เป็นการเปลี่ยนแปลงใน บทบาทหน้าที่ สถานภาพของบุคคลในระบบสังคม รวมทั้งความคาดหวังของสังคมต่อบุคคลนั้น ซึ่งเกี่ยวกับอายุการ แสดงออกตามคุณค่าและความต้องการของสังคม

กล่าวสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ ในงานวิจัยฉบับนี้หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปทั้งชายและหญิง ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม มีความเสื่อมถอยต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพสังคม และประสบการณ์ของแต่ละคน สามารถทำการแบ่งประเภทได้จากการมองในปัจจุบันที่ต่างกันทำให้สามารถเข้าใจในตัวของผู้สูงอายุได้มากขึ้นมากกว่าเรื่องของอายุเพียงอย่างเดียว

2.2.3 การเปลี่ยนแปลงเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

วนิดา คงขำ (2547, หน้า 11-12) อธิบายว่าความชราหรือกระบวนการความแก่ (Aging Process) เป็นกระบวนการที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเซลล์ต่าง ๆ ในร่างกายในวัยสูงอายุ นอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจอารมณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

1) การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ในด้านของการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย เป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่งของผู้สูงอายุ เพราะสำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข กล่าวว่า วัยผู้สูงอายุ เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการดำเนินชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมที่เป็นผลมาจากอายุที่เห็นชัด (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2547, หน้า 15-16) การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายนั้น ทำให้ผู้สูงอายุสูญเสียความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมจะเข้ามามีส่วนในการทำให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ดียิ่งขึ้นสามารถเคลื่อนที่เข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกได้ และพบว่าความพึงพอใจของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับเรื่องของพื้นที่ใช้สอยที่เหมาะสมประเภทของโครงสร้างและความเป็นส่วนตัวที่มีในที่อยู่อาศัย (Findlay & Morris, 1976) การพึ่งพาตนเองได้ของผู้สูงอายุนั้นมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในที่อยู่อาศัย ทำให้ไม่อยากย้ายออกจากที่อยู่อาศัย

2) การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ นอกจากเรื่องของสภาพร่างกายที่ถดถอยแล้ว สภาพจิตใจของผู้สูงอายุก็มีความถดถอยเช่นกันแต่ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ที่เข้ามาร่วมด้วย วนิดา คงขำ (2547) กล่าวในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและอารมณ์ของผู้สูงอายุว่า

“แม้ว่าสภาพร่างกายและบทบาททางสังคมของคนวัยชราจะเสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัดแต่สภาพทางจิตใจไม่จำเป็นจะต้องเสื่อมตามไปด้วย” (วนิดา คงขำ, 2547, หน้า 11-12)

ผู้สูงอายุมักติดกับความคิดและเหตุผลของตนเอง จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้ยาก เพราะมีความไม่มั่นใจในการปรับตัว การแสดงออกทางอารมณ์ แสดงออกในลักษณะของความท้อแท้ น้อยใจ หงุดหงิดง่าย โกรธง่าย และซึมเศร้า สนใจสิ่งแวดล้อมน้อยลง ผู้สูงอายุจะสนใจเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเองมากกว่าเรื่องของผู้อื่น และไม่ต้องการเป็นภาระกับครอบครัวหรือผู้อื่น เพราะตัวเองไม่สามารถพึ่งพาตัวเองได้ จึงอาจเป็นปัจจัยหนึ่งในการเข้ามาอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา และต้องการที่จะยอมรับสภาพของการเข้าสู่วัยสูงอายุโดยอาศัยศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้ผู้สูงอายุใช้เวลาส่วนใหญ่ในการศึกษาปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาบางคนอาจอยู่ร่วมกับลูกหลาน บางคนชอบอยู่คนเดียว จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจมีความเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและสภาวะทางกายภาพที่ส่งผลถึงกัน

3) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของบทบาททางสังคมการถูกไม่ให้ความสำคัญ ความเคารพ ในครอบครัวเองได้เปลี่ยนแปลงจากบทบาทของผู้ปกครองเป็นผู้อาศัย

“ปัจจัยทางสังคมมีส่วนเกี่ยวข้องกับสาเหตุของปัญหาทางกายและทางจิตใจของผู้สูงอายุตัวอย่างเช่น กระบวนการทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากของสังคมไทย มีแนวโน้มไปทางตะวันตกมากขึ้น ย่อมเกิดผลกระทบต่อผู้สูงอายุ” (วนิดา คงขำ, 2547)

นอกจากบทบาททางสังคมที่เปลี่ยนไปแล้ว ผลของการเปลี่ยนแปลงสังคมแบบดั้งเดิมไปสู่สังคมสมัยใหม่ทำให้เกิดการขยายตัวหรือเติบโตของชุมชนเมือง (Urbanization) ระบบการผลิตเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรมทำให้วิถีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป ผู้สูงอายุที่เป็นภาระหรือไม่สามารถประกอบอาชีพได้หรือไม่มีความค่าทางเศรษฐกิจมักจะถูกทิ้งไว้ข้างหลังทำให้ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งเกิดความรู้สึกอับอาย การเสื่อมความเคารพ ไม่ได้รับการเคารพนับถือจากผู้นานะอาวุโส ที่เป็นผู้มีประสบการณ์ ผู้แนะนำสั่งสอน ปัจจุบันค่านิยมเหล่านี้กำลังเปลี่ยนไปตามอย่างสังคมตะวันตก ที่ยึดอิสรภาพส่วนบุคคล และคิดว่าผู้สูงอายุเป็นคนที่ไม่ทันต่อเหตุการณ์ (Behind the Time) ผู้สูงอายุควรอยู่ส่วนผู้สูงอายุ ส่วนคนหนุ่มสาวก็อยู่ตามทางของคนหนุ่มสาวก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยขึ้น (วนิดา คงขำ, 2547)

จะเห็นได้ว่าปัญหาของผู้สูงอายุกำลังมีการเพิ่มจำนวนมากขึ้นจากเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกิดจากสังคมครอบครัวที่ปล่อยทิ้งให้ผู้สูงอายุที่ต้องการการดูแลอย่างใกล้ชิดไว้เพียงลำพัง ด้วยเหตุและผลของการดิ้นรนเพื่อใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบัน จุดเริ่มต้นของปัญหานำไปสู่ความจำเป็นที่ภาครัฐและเอกชนต้องเข้ามาดูแลและทำให้เกิดบ้านพักคนชราหรือสถานพยาบาลสำหรับผู้สูงอายุมากขึ้นทุก ๆ ปี

2.2.4 ความต้องการเบื้องต้นของผู้สูงอายุ

จากความเปลี่ยนแปลงไปเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ทั้งร่างกาย สังคมและจิตใจ ส่งผลให้ความต้องการเบื้องต้นของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ศรีทัชพิม พานิชพันธ์ (2545, หน้า 27) อธิบายถึงความต้องการของผู้สูงอายุไว้ในงาน 7 ข้อ แต่มีประเด็นความต้องการของผู้สูงอายุที่สามารถนำมาปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมกับศูนย์ฯหรือบ้านพักคนชรา ได้ 5 ประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1) ความต้องการมีชีวิตร่วมอยู่ในสังคม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมบางประเภทในสังคม สังคมจึงควรให้โอกาสแก่ผู้สูงอายุเหล่านี้ได้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงชุมชนให้ดีขึ้น ให้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ในการพัฒนาตนเอง

2) ความต้องการที่จะลดการพึ่งพาคนอื่นให้น้อยลง หากครอบครัวและสังคมได้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ในครอบครัวและสังคมแล้วจะเป็นการช่วยให้ผู้สูงอายุรู้จักพึ่งตนเอง ไม่เป็นภาระแก่สังคมในบั้นปลายของชีวิต

3) ความต้องการทางสังคมของผู้สูงอายุได้แก่

3.1) ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว กลุ่ม ชุมชน และสังคม

3.2) ความต้องการการยอมรับและความเคารพจากครอบครัวและสังคม

3.3) ความต้องการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลในครอบครัว ชุมชน สังคม และสามารถปรับตัวให้เข้ากับภูมิลานในครอบครัวและสังคมได้

3.4) ความต้องการเป็นบุคคลสำคัญ ของครอบครัวของชุมชนและสังคม

4) ความต้องการทางกายและจิตใจ ได้แก่ความต้องการปัจจัยสี่ ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยปราศจากความวิตกกังวล ความต้องการจะได้รับการยอมรับนับถือ ความต้องการมีโอกาสก้าวหน้าและความสำเร็จของการทำงานในบั้นปลายของชีวิต

5) ความต้องการทางเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุต้องการได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินจากบุตรหลานของตน เพื่อสะสมไว้ใช้จ่ายในยามเจ็บป่วย ผู้สูงอายุต้องการให้รัฐจัดหาอาชีพให้ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้ ทั้งนี้เพื่อตนเองจะได้มีบทบาททางเศรษฐกิจ คือ ต้องการจะช่วยตนเองให้พ้นจากสภาวะบิ่บคั้นทางเศรษฐกิจในสถานการณ์ปัจจุบัน

จะเห็นว่าสังคมของผู้สูงอายุมีความเชื่อมโยงระหว่างตัวเองกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคม ดังนั้นการที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเข้าใจถึงความต้องการพื้นฐานของผู้สูงอายุและสามารถปรับให้สถานที่ตอบสนองกับความต้องการได้ในบางส่วนจากที่กล่าวมา ก็อาจจะสามารถทำให้การใช้ชีวิตของผู้สูงอายุที่อยู่ภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค นั้นมีความสุขมากขึ้น และนอกจากการเข้าใจถึงความต้องการแล้วนั้น สิ่งหนึ่งที่สามารถช่วยให้การวิเคราะห์งานวิจัยมีความรอบด้านมากขึ้นคือการทำความเข้าใจถึงจิตวิทยาความต้องการเบื้องต้นซึ่งเป็นมิติทางด้านจิตใจส่วนบุคคลโดยทั่วไปของมนุษย์

2.2.5 จิตวิทยาความต้องการเบื้องต้นผู้สูงอายุ

การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความสุขทั้งทางกาย ใจ อยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม คือ เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับประโยชน์ในสังคม อยู่อย่างมีศักดิ์ศรีมากกว่าการมีชีวิตยืนยาว ผู้สูงอายุต้องใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับความทุกข์ และภาวะจำทนต่อการเปลี่ยนแปลง เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุที่มีลักษณะโดยรวมเหมือนกันในทุกคน เพียงแต่ระยะเวลาความช้าหรือเร็วจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล และหลายปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น สิ่งแวดล้อม การดูแลสุขภาพ พันธุกรรม และภาวะสุขภาพของแต่ละบุคคล ความสูงวัยนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง 3 ด้านใหญ่ ๆ ในผู้สูงอายุ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม (ศิริวรรณศิริบุญ, 2544, หน้า 44) จะปรากฏออกมาในรูปแบบของความเสื่อมต่าง ๆ ทางด้านร่างกาย เช่น ผมหงอกขาว ผิวหนังเหี่ยวย่น เป็นต้น สำหรับด้านจิตใจที่เกี่ยวข้องกับความสูงอายุนั้น พฤติกรรมที่แสดงออก ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลจากการที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง ทั้งจากภาวะสุขภาพที่เสื่อมถอยลง และการสูญเสียบทบาทหน้าที่ทางด้านสังคม และอาจวิตกกังวลต่อความตายอยู่ในส่วนลึกของจิตใจ เพราะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวมากขึ้นทุกวัน สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกไร้คุณค่าไร้ความหมาย (นิตยา ภาสุนันท์, 2548, หน้า 4)

อีริกสัน (Erikson, 1964, p. 28) ได้กล่าวว่า พัฒนาการทางจิตสังคม ในวัยผู้สูงอายุเป็นระยะเวลาที่บุคคลจะทบทวนประสบการณ์ในอดีต ถ้าพบว่าตนเองได้ทำหน้าที่อย่างดีที่สุดแล้วก็จะเกิดความพอใจ มีบุคลิกภาพที่เข้มแข็ง มีอารมณ์มั่นคงก่อให้เกิดความมั่นใจทางใจในทางตรงกันข้ามหากพิจารณาแล้วรู้สึกว่าชีวิตของตนขมขื่น ทุกข์ร้อน และผิดหวังไม่ประสบความสำเร็จ จะเกิดความรู้สึกสิ้นหวัง ไร้ค่า ดังนั้นผู้สูงอายุควรทำใจให้ยอมรับทั้งความสำเร็จ และความล้มเหลวอย่างเข้าใจ รู้จักชีวิตและปล่อยวาง เพื่อให้เกิดความสุขสงบในชีวิต และมาสโลว์ (Maslow, 1970, p. 46) ได้กล่าวว่า “ผู้สูงอายุไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้ในเรื่องเกี่ยวกับ ความต้องการความปลอดภัย และความมั่นคง เนื่องจากรู้สึกเหมือนขาดที่พึ่งในชีวิต ความต้องการความรัก และความเป็นเจ้าของ เนื่องจากสูญเสียผู้ที่เป็นที่รักทำให้รู้สึกเศร้า ท้อแท้ และสิ้นหวัง ความต้องการการนับถือในตนเอง เนื่องจากไม่คิดว่าตนมีความสามารถที่จะยืนหยัดต่อไปได้ด้วยตนเอง และไม่สามารถบอกได้ว่า ตนเองต้องการอะไร และควรจะดำเนินชีวิตต่อไปอย่างไร”

ซึ่งสถานดูแลผู้สูงอายุนั้นอาจจะมีบทบาทมากกว่าการเป็นที่พักอาศัยในช่วงสุดท้ายของชีวิต แต่อาจเป็นสถานที่ที่ทำให้ผู้สูงอายุมีการพัฒนาในเรื่องของสภาพจิตใจ หรือเห็นคุณค่าในตัวเองได้อีกด้วยการเห็นคุณค่าในตนเองมีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของจิตใจ นอกจากนี้การเห็นคุณค่าในตนเอง ยังมีผลต่อการรับรู้ชีวิตความคิด ความปรารถนา ค่านิยม อารมณ์ และการตั้งเป้าหมาย ของผู้สูงอายุว่าตนเองมีชีวิตที่ประสบความสำเร็จหรือประสบความล้มเหลวได้ (เสาวณี เตชะพัฒนาวงษ์, 2555) วิธีการที่จะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเองนั้นมีหลายวิธี ได้แก่ การจัดกิจกรรม การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ เพื่อพบปะสังสรรค์หรือนันทนาการ (มาลินี วงษ์สิทธิ์, ศิริวรรณ ศิริบุญ และอัจฉรา เอ็นซ์, 2541, หน้า 38-39)

จากการศึกษาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความสุขในชีวิตนั้น จะต้องพัฒนาในทางกายและทางใจ และสังคมควบคู่กันไป ในการออกแบบพื้นที่ภายในสถานสงเคราะห์นั้น จะต้องให้ความสำคัญในด้านกายภาพ อาทิเช่น ความปลอดภัย สามารถพึ่งตนเองได้ ความเป็นส่วนตัว ความสะดวกสบาย การใช้สอยพื้นที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ ในทุก ๆ วัน นอกจากนั้นยังมีในส่วนของด้านจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ แต่เป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลต่อความต้องการโดยแสดงออกผ่านทางพฤติกรรมการใช้พื้นที่ อาทิ เช่น ความรู้สึกเป็นเจ้าของในสถานที่ ความเป็นส่วนตัว และด้านสังคม การมีปฏิสัมพันธ์หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันและการจัดกิจกรรมมีผลทางใจและส่งผลต่อกายภาพเชิงพฤติกรรมความต้องการใช้พื้นที่ต่างกันออกไป ซึ่งบางครั้งพื้นที่จัดกิจกรรมบางอย่างมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ส่วนของพื้นที่ใช้สอยไม่เหมาะสมหรือไม่ได้ถูกออกแบบมาเพื่อใช้งานประเภทนั้น เช่น การปรับที่จอดรถเป็นพื้นที่ออกกำลังกาย การใช้พื้นที่ทางเดินเป็นพื้นที่สำหรับตัดผมหรือพื้นที่จัดกิจกรรมอยู่ไกลยกต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุบางส่วนอาจจะทำให้เกิดสภาวะท้อแท้ เศร้า และความมั่นใจ เป็นต้น

2.2.6 กลุ่มทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

มีการศึกษาวิจัยเพื่อหาทฤษฎีต่างๆ เพื่อให้สามารถเข้าใจและนำมาปรับใช้กับผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุก ๆ ปี งานวิจัยที่น่าเสนอในส่วนนี้จะเกี่ยวข้องกับงานวิจัยที่ช่วยในการวิเคราะห์และทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบ้านพักคนชราเพื่อช่วยวิเคราะห์ในประเด็นคำถามที่มีในงานวิจัย

จันทนา รัตนฤทธิชัย (2545, หน้า 46-48) อธิบายว่าทฤษฎีความสูงอายุเชิงจิตวิทยา ได้แก่

1) ทฤษฎีการถดถอยจากสังคม (Disengagement Theory) ทฤษฎีนี้ได้ตั้งขึ้นโดย เอลเลน คัมมิง (Elaine Cumming) และวิลเลียม เฮนรี (William Henry) ในปี ค.ศ. 1961 เชื่อว่า ความสูงอายุเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้สูงอายุในกลุ่มนี้จะมีลักษณะแยกตัวเองออกมา (Withdrawal) หรือต้องการปล่อยวางเป็นอิสระ (Disengagement) ทั้งนี้เนื่องมาจากสัมพันธภาพระหว่างผู้สูงอายุและบุคคลรอบข้างหรือสังคมค่อย ๆ ห่างออกจากกัน เช่น การเกษียณอายุจากการทำงานทำให้ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและบุคคลอื่น ๆ ค่อย ๆ ลดลงไป บุตรแยกครอบครัวออกไป คู่สมรสจากไปหรือสถานะของการเป็นหัวหน้าครอบครัวลดลง ฉะนั้น ถ้าสิ่งแวดล้อม และลักษณะทางสังคมมีการยอมรับเปิดโอกาสให้ความเคารพในตัวผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุก็น่าจะมีความสุข ความพึงพอใจ ในความเป็นอิสระมากขึ้น ไม่ต้องปฏิบัติตามกรอบของสังคมตลอดเวลา

2) ทฤษฎีการมีกิจกรรม (Activity Theory) ทฤษฎีนี้ถูกเสนอโดย Havighurst, Maddox และ Palmore ในปี ค.ศ. 1968 โดยเชื่อว่า ผู้สูงอายุจะมีความพึงพอใจในชีวิตถ้ายังมีกิจกรรมในสังคม และส่วนใหญ่จะยังคงรักษาระดับของกิจกรรมให้คงไว้เหมือนช่วงที่อยู่ในวัยกลางคน และการมีกิจกรรมจะเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีอัตมโนทัศน์ที่ดี กล่าวคือ สามารถรู้สึก หรือมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง ทั้งเรื่องจุดแข็ง จุดอ่อน ทักษะ คุณค่า เป็นต้น กิจกรรมที่ดีควรเป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องมีแบบแผนจะทำให้ผู้สูงอายุได้รับประโยชน์มากกว่ากิจกรรมที่มีแบบแผน ซึ่งมักจะมีการแบ่งตามช่วงอายุ การจัดกิจกรรมควรมีหลากหลาย เพื่อผู้สูงอายุได้มีโอกาสเลือกตามความสนใจ และรักษาระดับของกิจกรรมให้คงไว้ ส่งเสริมให้มีสัมพันธภาพกับผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ ส่งเสริมให้มีเพื่อนใหม่ การจัดกิจกรรมควรเป็นลักษณะของการใช้สติปัญญา ความสามารถมากกว่าการใช้กำลัง การมีกิจกรรมจะทำให้สภาวะทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาของสุขภาพก็มีผลต่อการมีกิจกรรมในสังคมด้วย ผู้สูงอายุควรปรับตัวให้เข้ากับภาวะสุขภาพและความแข็งแรงของร่างกายที่จะเสื่อมถอยลงไปเรื่อย ๆ ฉะนั้นผู้สูงอายุควรตระหนักถึงความสำคัญของการมีกิจกรรมร่วมกันในสังคม เพื่อจะได้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่า

ดังนั้นการจัดให้มีการทำกิจกรรมต่างๆ ในสถานสงเคราะห์ เป็นสิ่งที่ดีสำหรับผู้สูงอายุ การทำกิจกรรมควรเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุที่เคยกล่าวไว้ในข้างต้น นอกจากนี้ควรให้ความสำคัญในเรื่องของการจัดพื้นที่ใช้สอยให้ส่งเสริมการเกิดกิจกรรมตามธรรมชาติอีกด้วย

3) ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) (Havighurst et al., 1968) เพื่อหาข้อยุติโดยเชื่อว่า การที่ผู้สูงอายุมีลักษณะแบบทฤษฎีการถดถอย มักเกิดจากความพึงพอใจในชีวิตของแต่ละบุคคล ส่วนผู้สูงอายุที่มีลักษณะตามทฤษฎีการมีกิจกรรมก็ขึ้นกับบุคลิกภาพของแต่ละคนเช่นกัน ต่อมาในปีเดียวกันนี้ และได้มีการนำทฤษฎีนี้มาศึกษาต่อและเชื่อว่าผู้สูงอายุจะมีความสุขและมีกิจกรรมต่อเนื่องกันมากขึ้นกับบุคลิกภาพ และแบบแผนการดำเนินชีวิต ของแต่ละคนที่เคยปฏิบัติมาก่อน และบุคลิกภาพเป็นผลมาจากความพึงพอใจในชีวิตต่อการมีบทบาทในกิจกรรมนั้น ๆ ทฤษฎีความต่อเนื่องนี้ มีหลายรูปแบบที่ผู้สูงอายุจะแสดงลักษณะปรากฏออกมาซึ่งสะท้อนให้เห็นปฏิกิริยาซับซ้อนของบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลต่อสภาพแวดล้อมของสังคมโดยทั่วไปจะสะท้อนให้เห็นถึงอุปนิสัย การตัดสินใจ ความพึงพอใจ อารมณ์ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลมาจากวัยต้น ๆ ของชีวิต ทฤษฎีนี้จะคำนึงถึงบุคลิกภาพ การมีกิจกรรมและความพึงพอใจในชีวิต (Neugarten et al., 1968)

4) ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับการเห็นคุณค่าในตนเอง การเห็นคุณค่าในตนเอง คือ ความเชื่อที่บุคคลมีต่อตนเอง ซึ่งบุคคลมีความนับถือตนเอง จะเห็นคุณค่าในตนเองสูงแล้วก็จะทำให้บุคคลนั้นมีความพึงพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ เพชฌัญญูโลกได้อย่างมั่นใจ เห็นว่ามีความสำคัญสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จและได้รับการยอมรับจากคนอื่น ๆ การนับถือตนเองจะเกิดและพัฒนาขึ้นหลังจากที่บุคคลนั้นได้รับการตอบสนองทางร่างกาย มีความปลอดภัย ได้รับความรักและเป็นเจ้าของ แต่ถ้าบุคคลที่มีการนับถือตนเองต่ำก็จะรู้สึกว่าคุณค่าตนเองไร้ค่า หมดความสามารถ ท้อแท้ หมดกำลังใจและไม่สนใจดูแลตนเอง สูญเสียการพึ่งพาตนเอง ไม่มั่นใจและอาจส่งผลต่อจิตใจให้เกิดภาวะเจ็บป่วยทางร่างกายและจิตใจตามมาได้ เสาวณี เตชะพัฒนางษ์ (2555) และชนิดา สุวรรณศรี (2542, หน้า 21) ให้ความหมายว่า การรับรู้ตนเองของบุคคลที่ประกอบด้วย การรับรู้ตนเองโดยทั่วไป การรับรู้ตนเองทางด้านครอบครัวและสังคม รวมถึง ความรู้สึกที่มีต่อตนเองความเข้าใจตนเองแล้วแสดงออกในแง่ของการยอมรับหรือไม่ยอมรับตนเองในด้านความสามารถ ความสำคัญ ความสำเร็จ ความมีคุณค่าและความมีพลังอำนาจในตน พร้อมทั้งการรับรู้จากการประเมินของบุคคลอื่นที่มีต่อตนเอง ซึ่งสามารถรับรู้ได้จากคำพูดและท่าทางการแสดงออกการเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นพื้นฐานสุขภาพจิตของมนุษย์ ดังนั้นการเห็นคุณค่าในตนเองนั้นมีความสำคัญอย่างมากในการใช้ชีวิตในสังคมและการให้ความหมาย ความรู้สึกของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์อีกด้วย อีกทั้งการเห็นคุณค่าในตนเองถือเป็นส่วนหนึ่งของความต้องการของมนุษย์ มาสโลว์ (Maslow, 1970, p. 211) ได้จัดลำดับความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 5 ชั้น ความต้องการการเห็นคุณค่าในตนเองอยู่ในชั้นที่ 4 ซึ่งความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองนั้นเกิดขึ้นจากการที่ผู้อื่นให้การยอมรับ การที่จะประเมินออกมาในรูปแบบของทัศนคติหรือความเชื่อว่าคุณค่าตนจะประสบความสำเร็จ หรือความล้มเหลวในการกระทำสิ่งต่าง ๆ จะต้องใช้ความพยายามมากเท่าใด จะเสียใจหรือไม่ถ้าล้มเหลว หากประเมินแล้วอยู่ด้านบวกก็จะเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าแห่งตน ความรู้สึกนี้หากได้รับการตอบสนองจะนำไปสู่ความเชื่อมั่นและเห็นคุณค่าในตน มีความเข้มแข็ง ความสามารถเพียงพอที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ รู้สึกว่าคุณค่าตนมีประโยชน์และมีความสำคัญ

ต่อโลก และหากไม่ได้รับการตอบสนองจะรู้สึกมีปมด้อย อ่อนแอ ช่วยตัวเองไม่ได้คนทั่วไปปรารถนาที่จะมีความมั่นคง มีการประเมินคุณค่าในตนเองสูง นับถือและภาคภูมิใจในตนเอง รวมทั้งได้รับการเห็นคุณค่าจากผู้อื่น ในทางจิตวิทยาความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองนับเป็นสิ่งที่ดี เพราะช่วยเตรียมสภาวะทางจิตให้เป็นไปอย่างสอดคล้องกับความคาดหวังในความสำเร็จ การได้รับการยอมรับและความเข้มแข็งทางจิตใจจะเป็นผลให้บุคคลปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดีขึ้น (Neugarten, Havighurst & Tobin, 1961, p. 134) และการเห็นคุณค่าในตนเองว่า การเป็นผู้ที่มีความ สุขในการทำกิจกรรมประจำวัน มีความกระตือรือร้น มีการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม กิจกรรม มีการติดต่อสังสรรค์กับผู้อื่นที่มีความคิดสร้างสรรค์ และมีความพอใจในสภาพที่เป็นอยู่

จากทฤษฎีต่าง ๆ ข้างต้น พอสรุปได้ว่าการทำกิจกรรมมีความสำคัญกับผู้สูงอายุ ทำให้สภาพจิตใจของแต่ละคนเปลี่ยนแปลงได้ในทางที่ดี โดยเฉพาะกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้สึกการมีคุณค่าในตัวเอง เพราะเมื่ออายุมากขึ้น สภาพจิตใจของผู้สูงอายุจะมีความถดถอยลง รู้สึกเศร้า ปลูก เหวง เพราะสภาพของร่างกายที่เปลี่ยนไปไม่สามารถใช้ชีวิตได้เหมือนกันอดีตที่ผ่านมา ๆ มากการผ่านประสบการณ์ของการสูญเสีย ลูกหลานและคนที่รัก ซึ่งการส่งเสริมให้มีกิจกรรมบางอย่างหรืองานอดิเรกทำในแต่ละวันนั้น จะทำให้สภาพจิตใจดีขึ้น ผู้สูงอายุจะเห็นคุณค่าในตัวเอง มีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ การมีปฏิสัมพันธ์กันกับในสังคมนั้น บุคลิกภาพของแต่ละบุคคลจะถูกแสดงออกมาโดยสะท้อนผ่านทางพฤติกรรม เช่น อุปนิสัย การตัดสินใจ ความพึงพอใจ อารมณ์ ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีตของแต่ละบุคคล มาสโลว์ (Maslow, 1970) กล่าวว่า “เราจะไม่สามารถเข้าใจมนุษย์ได้ ถ้าปราศจากการอ้างอิงถึงโลกส่วนตัวของเขา (Private World) สำหรับจิตศาสตร์แล้วประสบการณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวมีความสำคัญมากกว่าพฤติกรรมที่ได้จากการสังเกต” จึงทำให้การศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในผู้สูงอายุนั้น จำเป็นจะต้องเข้าใจในสิ่งที่เขาเป็นด้วย ถึงความต้องการในด้านร่างกายและความปลอดภัยทางด้านจิตใจ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ (Green et al., 1975, pp. 10-30 และ Maslow, 1970, p. 46)

จากการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทำให้สามารถสรุปกลุ่มตัวแปรและประเด็นของความเป็น “บ้าน” เพื่อเป็นกรอบของคำถามในการหาคำตอบใน โดยคำถามนั้นจะครอบคลุมอยู่ในกลุ่มตัวแปร 3 กลุ่มหลัก 1) การสร้างสภาพแวดล้อม (Built Environment) 2) ผู้ใช้งาน (Users) และ 3) สังคม (Society) โดยแต่ละกลุ่มจะมีประเด็นย่อยที่นำมาสัมภาษณ์เพื่อนำไปสู่การตอบปัญหาทางการทำวิจัย

2.3 บ้านของผู้สูงอายุ (Home for Elderly)

หลังจากที่ทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของอาคารที่พัก (House) และ บ้าน (Home) ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไรแล้วนั้นจะทำให้สามารถเห็นภาพรวมที่ปรากฏขึ้น จากนั้นผู้วิจัยจึงต้องการทำความเข้าใจในมิติของบ้านของผู้สูงอายุที่เหมาะสมในสภาพแวดล้อมของบ้านพักคนชรา

2.3.1 นโยบายแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 – 2564)

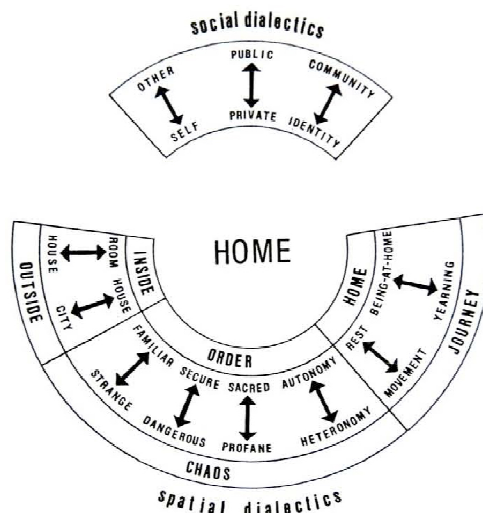
จากแผนยุทธศาสตร์สำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทยมีทั้งหมด 5 ข้อหลัก แต่ในเรื่องของยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมในข้อ 2.6 ได้ระบุไว้ว่า มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัย แสดงให้เห็นว่าที่อยู่อาศัยและความปลอดภัยในตัวผู้สูงอายุนั้นถูกให้ความสำคัญ ซึ่งจะต้องได้รับการเอาใจใส่ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสบายและปลอดภัยในการใช้ชีวิตในส่วนสถานสงเคราะห์เองนอกจากจะเป็นสถานที่ที่ต้องมีความปลอดภัยทางกายภาพและปลอดภัยทางจิตใจแล้วนั้น ยังมีส่วนช่วยในเรื่องของการดูแลและเกื้อหนุน พัฒนาทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุอีกด้วยซึ่งถูกระบุลงในแผนเช่นกันในด้านยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ในข้อที่ 3.4 มาตรการระบบบริการและเครือข่ายเกื้อหนุนเช่นกัน (“นโยบายแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ”, ม.ป.ป.)

2.3.2 จากศูนย์ดูแลผู้สูงอายุกลายเป็น “บ้านของผู้สูงอายุ”

การเริ่มต้นที่จะสร้างความหมายของคำว่า “บ้าน” ให้กับศูนย์ดูแลผู้สูงอายุควรเริ่มต้นให้ความสำคัญให้ด้านความปลอดภัยและมั่นคง การมีสิทธิหรือสามารถควบคุมและอิสระในการตัดสินใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ สิ่งเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกับเรื่องของการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่และความสัมพันธ์ของทั้งผู้สูงอายุและเจ้าหน้าที่ ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดี เข้าใจซึ่งกันและกัน กล่าวคือเจ้าหน้าที่จะต้องเข้าใจถึงความรู้สึกและใช้อำนาจในการตัดสินใจให้เหมาะสม เช่นการตัดเงินเดือนเวลาที่ผู้สูงอายุต้องการทำอะไรบางอย่างแต่เป็นสิ่งที่ไม่ปลอดภัยก็ควรทำความเข้าใจและพูดคุยตัดเดือนแบบไม่ใช่อารมณ์ แต่หากบางอย่างที่ผู้สูงอายุสามารถทำได้เจ้าหน้าที่ดูแลก็ควรปล่อยให้ผู้สูงอายุได้ทำสิ่งที่อยากทำและเฝ้าดูแลอยู่ห่าง ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกว่าถูกบังคับมากเกินไป (Calkins, 2008) แต่ในความเป็นจริงแล้วมีข้อจำกัดในหลาย ๆ อย่างภายในสถานสงเคราะห์ที่ทางองค์กรเองจำเป็นต้องมีกฎต่าง ๆ เข้ามากำหนดการใช้ชีวิตภายในสถานที่เพื่อความเรียบร้อยและง่ายต่อการปฏิบัติงานเพียงแต่อาจจะต้องคำนึงถึงตัวผู้สูงอายุด้วยซึ่งก็แล้วแต่บริบทหรือวัฒนธรรมที่ต่างกัน

แนวคิดที่เกี่ยวกับบ้าน (Home) เอาไว้ ซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางสำหรับทดสอบว่าความเป็นบ้าน ได้เป็นอย่างดี โดยได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้คือ 1) เชิงสังคม (Social Dialectics) และ 2) เชิงพื้นที่ (Spatial Dialectics) โดยทำการหาคำคู่ตรงข้ามที่จะนำมาอธิบายเป็นหัวข้อย่อย ๆ ประกอบไปด้วย other/ Self และ Private/ Public และ Community/ Identity ใน Social Dialectics สำหรับ Spatial Dialectics ประกอบไปด้วย Inside/ Outside และ Order/ Chaos และ Home/ Journey (Dovey, 1985)

ภาพที่ 2.2: แสดงแนวความคิดของคำว่า Home

ที่มา: Dovey, K. (1985). *Home and homelessness: Introduction*. Retrieved from <http://www.asu.edu/courses/aph294/total-readings/dovey%20--%20homeand%20homelessness.pdf>.

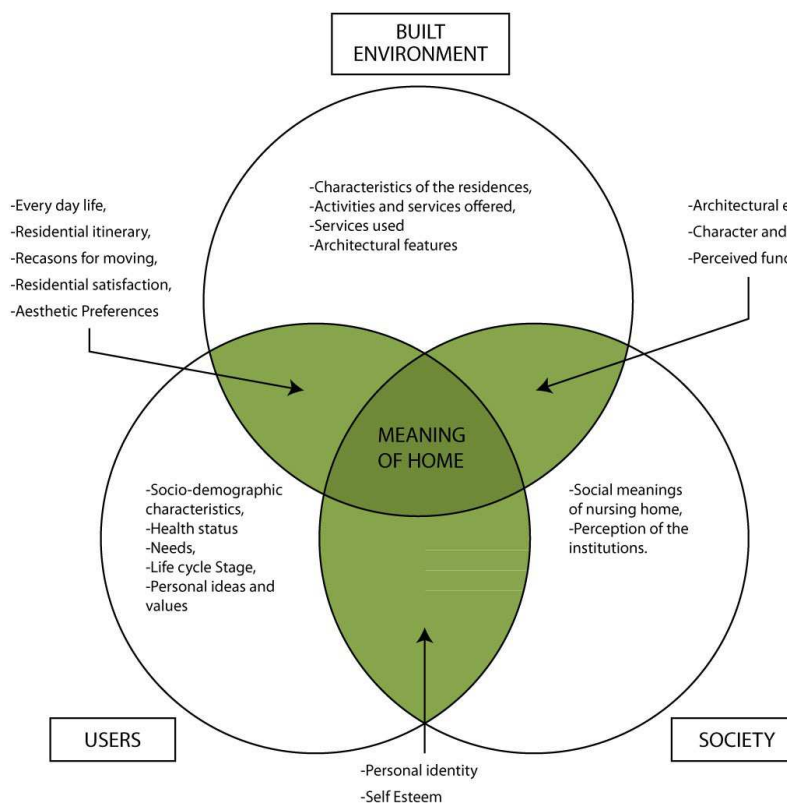
ภาพของ โดวี (Dovey, 1985) มีการใช้ปัจจัยในการหาความหมายของบ้าน คล้ายกับงานวิจัยเรื่อง "Essence of Home" (Oswald & Wahl, 2005 อ้างใน Harris, Brown & Werner, 1996) เกี่ยวกับการให้ความหมายของคำว่า Home มี 5 ปัจจัยหลัก คือ 1) กายภาพ (Physical) โดยให้ความสำคัญกับการมีประสบการณ์ในสถานที่นั้น เช่นการพักผ่อนหรือทำกิจกรรม การตกแต่งสถานที่ 2) พฤติกรรม (Behavioral) สนใจในเรื่องของการควบคุมหรือการจัดการ ปรับปรุงสิ่งของในสถานที่นั้นในแต่ละวัน 3) กระบวนการคิด (Cognitive) หรือการมีประสบการณ์ร่วม การปรับตัวและความคุ้นเคยกับสถานที่นั้น 4) อารมณ์ (Emotional) สนใจเกี่ยวกับประสบการณ์ของเรื่องความเป็นส่วนตัว ความปลอดภัย ความเครียด การกระตุ้น 5) สังคม (Social) ความสัมพันธ์กันภายในสถานที่

การศึกษาประเด็นของการให้ความหมายของคำว่าบ้านเพื่อให้เห็นความแตกต่างของ อาคารที่พักอาศัย กับ บ้าน ว่า บ้านนั้นแตกต่างจากอาคารที่พักอาศัยในมิติของความความรู้สึกและการรับรู้สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวของผู้สูงอายุ ซึ่งมีความลึกซึ้งมากกว่าการออกแบบให้ถูกต้องตามหลักของสถาปัตยกรรม หรือการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพสำหรับผู้สูงอายุ มีความเชื่อมโยงระหว่าง 3 ส่วนที่สัมพันธ์กัน 1) ด้านของผู้ใช้งาน (User) ซึ่งเป็นตัวแปรหลัก เช่น ลักษณะพื้นฐานของสังคมส่วนบุคคล (Socio-Demographic Characteristics) ระดับของสุขภาพ (Health Status) ความต้องการ

(Needs) ระดับขั้นวงจรชีวิต (Life Cycle Stage) ความคิดและการให้คุณค่าของตนเอง (Personal Ideas and Values) และตัวแปรอีก 2 กลุ่มที่มีความสัมพันธ์กันคือ 2) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Built Environment) เช่น ลักษณะของที่อยู่อาศัย (Characteristics of the Residences) กิจกรรมและการให้บริการ (Activities and Services Offered) การใช้บริการ (Services Used) คุณสมบัติทางสถาปัตยกรรม (Architectural Features) และ 3) สังคม (Society) เช่น ความหมายทางสังคม (Social Meaning of Nursing Homes) การรับรู้ของสถาบัน (Perception of the Institutions) (Caouette, 2005) โดยทั้ง 3 กลุ่มตัวแปรนั้น (Després, 2005) จะมีความเชื่อมโยงและส่งผลต่อการให้ความหมายของคำว่าบ้านตามตัวแปรทั้ง 3 นั้นมาตั้งเป็นแนวทางในการนำเสนอและหาคำตอบของงานวิจัยของเขา เพื่อให้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นและความรู้สึกของผู้สูงอายุ ซึ่งหากศึกษาในแผนภาพของ โดวี (Dovey, 1985) ในการศึกษาการให้ความหมายของคำว่าบ้าน ก็มีการศึกษาที่คล้ายกัน ที่มีการมองในด้านของพื้นที่และสังคมที่ส่งผลต่อความรู้สึกของผู้ใช้เป็นหลักเช่นกัน (Després, 2005)

แผนภาพทฤษฎีเรื่อง Meaning of Home for Elder ขึ้นมาในงานวิจัย โดยให้ความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อความหมายของบ้านสำหรับผู้สูงอายุไว้ 3 ประเด็นหลักคือ 1) ผู้ใช้งาน (User) 2) การสร้างสภาพแวดล้อม (Build Environment) 3) สภาพสังคม (Social) จากนั้นจะนำเอาทั้ง 3 ปัจจัยหลักมาจับคู่เพื่อกำหนดประเด็นเพื่อสำหรับนำไปเป็นแนวทางการสร้างคำถาม ซึ่งแบ่งตัวชี้วัดในแต่ละประเด็นที่มีความสัมพันธ์กันดังนี้ (Després, 2005)

ภาพที่ 2.3: Meaning of Home for Elder Model

ที่มา: Després, C. (2005). The meaning of home: Literature review and directions for future research and theoretical development. *Journal of Architectural and Planning Research*, 8, 96-155.

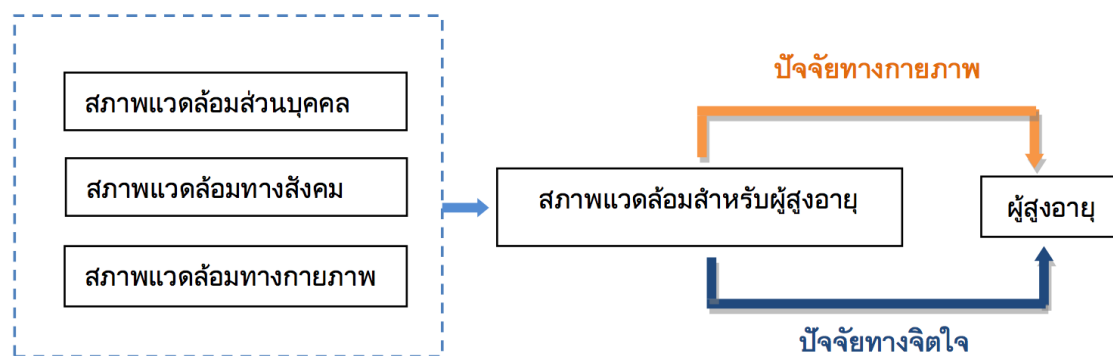
จากการศึกษาเรื่องของแนวคิดของบ้านในบริบทของต่างชาติก็จะพบว่ามีให้ความสำคัญในประเด็นและตัวแปรที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะประกอบไปด้วย 1) สภาพแวดล้อมทางกายภาพหรือตัวอาคาร 2) ผู้ใช้งาน และ 3) สังคมหรือการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสังคม ทั้ง 3 ประเด็นนี้สามารถนำไปทดสอบในการหาความหมายของสถานที่ที่อยู่อาศัยได้อย่างเหมาะสม โดยการค้นพบในแต่ละปัจจัยนั้นอาจมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับผู้ใช้งานหรือสังคมภายในบริบทของอาคารสถานที่นั้น ๆ ต่อไป

2.3.4 การปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ

การปรับเปลี่ยนให้สถานดูแลผู้สูงอายุและสถานสงเคราะห์ให้กลายเป็นบ้านของผู้สูงอายุนั้น จะต้องอาศัยหลาย ๆ ปัจจัยทั้งด้านกายภาพ ด้านสังคม และด้านจิตใจ นักวิจัยเกี่ยวกับที่ผู้อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (2544) กล่าวถึงแนวคิดเรื่องของการปรับเปลี่ยนสภาวะแวดล้อม

ไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมมีความสำคัญกับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้สูงอายุมีความสามารถในการควบคุมสภาพแวดล้อมลดลง ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการทนต่อความกดดัน ความเครียดต่าง ๆ รวมถึงการโยกย้ายจากที่อยู่อาศัยที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดปัญหาและมีผลกระทบต่อทั้งทางร่างกาย สังคม และจิตใจของผู้สูงอายุ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, 2544) โดยให้ความสำคัญกับการปรับสภาพแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุไว้ 3 ด้าน คือ 1) สภาพแวดล้อมส่วนบุคคล (Individual Environment) 2) สภาพแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) และในส่วนสุดท้าย 3) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 2.4: แสดงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับผู้สูงอายุ

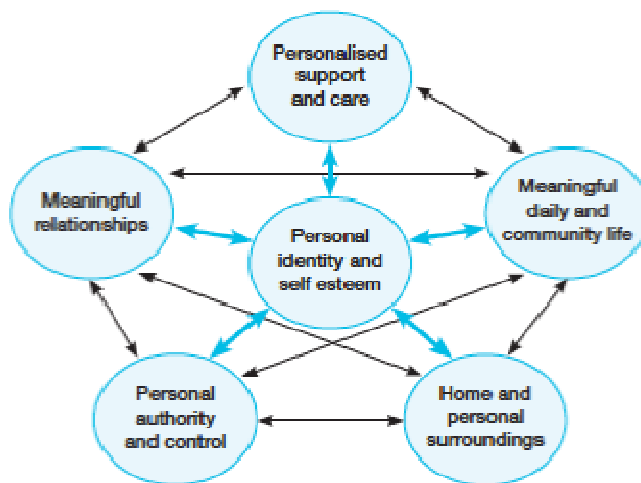
1) สภาพแวดล้อมส่วนบุคคล (Individual Environment) ควรปรับสภาพแวดล้อมเพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภาวะเสื่อมถอย การผิดปกติ และสภาพปัญหาที่ผู้สูงอายุประสบอยู่ เช่น ผู้สูงอายุที่มีปัญหาทางสายตา ควรจัดให้มีแว่นตา หรือผู้มีปัญหาในการทรงตัวควรจัดให้มีไม้เท้าช่วยในการทรงตัวและการเดิน ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ (2548) กล่าวว่า ผู้สูงอายุที่มีอาการซึมเศร้าอาจเกิดจากสภาวะแวดล้อมในบ้านที่มีแสงสว่างน้อย ขาดสีสนิม เก้าอี้ทรมานไร้มิติและราบเรียบเกินไป ทำให้ผู้มีปัญหาในด้านของจิตใจอยู่แล้วเกิดความรู้สึกหดหู่มากยิ่งขึ้น มีการพัฒนาคุณภาพของแต่ละบุคคลให้ได้รับการตอบสนองอย่างสมบูรณ์ ซึ่งจะช่วยพัฒนาความสามารถสติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์และความสัมพันธ์ทางสังคมอีกด้วย (ณัฐพล ฉัตรชนานันต์, 2549)

2) สภาพแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) ควรเน้นการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือแม้แต่การพูดคุยเพื่อเสริมสร้างกำลังใจ ดังนั้น การดำเนินงานเตรียมที่อยู่อาศัยให้กับผู้สูงอายุหรือการดำเนินงานระหว่างหลาย ๆ ฝ่าย เช่น การมีมุมเครื่องตีหมอน มุมอ่านหนังสือในห้องพักเพื่อผู้สูงอายุที่มีการเคลื่อนไหวลำบากได้มี

กิจกรรมกับเพื่อนฝูงในห้อง การมีกระดานหมากรุก หรือเกมอื่น ๆ ไว้ในห้องทำให้ผู้สูงอายุสามารถผ่อนคลายกับเพื่อนฝูงได้ สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับทุกคน

3) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) ควรให้ความสนใจในเรื่องความมั่นคงปลอดภัยของผู้สูงอายุนอกเหนือจากความสวยงาม ตัวอย่างเช่น ผู้สูงอายุที่เดินไม่สะดวกอาจลื่นหกล้มได้หากทางเดินไม่มีที่เกาะยึด หรือห้องน้ำอยู่ในสภาพที่ลื่นมาก เก้าอี้ล้อเลื่อนไม่สามารถใช้งานได้หากไม่มีทางลาดยาว หรือทางเดินมีแสงสว่างไม่เพียงพอ นอกจากนั้นการจัดอุปกรณ์แต่งบ้านก็มีผลต่อสุขภาพจิตใจของผู้สูงอายุเช่นกัน มีผู้ศึกษาและพบว่า การจัดเก้าอี้ที่นั่งให้หันหน้าชนกัน การใช้โต๊ะกลมมากกว่าโต๊ะสี่เหลี่ยมต่างมีส่วนช่วยให้ผู้สูงอายุมีการสนทนา พูดคุยกับผู้อื่นได้มากขึ้น การออกแบบสถานสงเคราะห์ทางกายภาพเพื่อคุณภาพของชีวิต (Quality of Life) ที่ดี ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับการทำให้พื้นที่ภายในได้เป็นส่วนสนับสนุนการใช้งานให้สะดวกเพราะมีการเชื่อมโยงกันระหว่างกัน การศึกษาวิจัยงานการออกแบบสถานสงเคราะห์ของ เปรียบเทียบระหว่างสถานสงเคราะห์ 2 แห่ง โดยอาศัยปัจจัยดังนี้คือ การอยู่สบาย (Physical Comfort) การใช้สอย (Functional Competence) ความเป็นส่วนตัว (Privacy) การให้เกียรติ (Dignity) กิจกรรมที่มีความหมาย (Meaningful Activity) ความสัมพันธ์ (Relationship) อิสระของตนเอง (Autonomy) คุณภาพอาหาร (Food Enjoyment) จิตวิญญาณความเป็นอยู่ (Spiritual Well-being) ความปลอดภัย (Security) และบุคลิกลักษณะ (Individuality) พบว่ามีปัจจัยเหล่านี้ทำให้เกิดการออกแบบที่นำไปสู่การออกแบบ แบบคุณภาพของชีวิต (Kane, Lum, Cutler, Degenholtz & Yu, 2007) และทำให้เกิดความพึงพอใจและมีความสุข (สุรกุล เจนอบรม, 2541) จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์หลาย ๆ ด้านทั้งในระดับองค์กร นโยบาย การปฏิบัติงาน สังคมและพื้นที่ใช้สอยรวมถึงกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องคำนึงถึงเพราะเป็นปัจจัยที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ และหัวใจสำคัญสำหรับชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับผู้สูงอายุถูกอธิบายเป็นโมเดลในลักษณะคล้าย ๆ กันว่า องค์ประกอบที่สำคัญที่สุด คือ การที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกเห็นคุณค่าของตนเองและเป็นตัวเอง (Personal Identity and Self Esteem) ซึ่งจะมีการเชื่อมโยงกันระหว่างปัจจัยต่าง ๆ แบบสัมพันธ์กัน ดังนี้ (Personalized Support And Care) การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างมีความหมาย (Meaningful Relationships) การมีอิสระและสามารถควบคุมได้ (Personal Authority and Control) การใช้ชีวิตในแต่ละวันและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (Meaningful Daily and Community Life) ความเป็นบ้านและสภาพแวดล้อมรอบ ๆ (Home and Personal Surroundings) ทุก ๆ ปัจจัยส่งผลต่อกันในลักษณะทิศทางเดียวกัน (Bowers et al., 2009)

ภาพที่ 2.5: แสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่ดี

ที่มา: Bowers, H., Clark, A., Crosby, G., Easterbrook, L., Macadam, A., MacDonald, R., et al. (2009). *Older people's vision for long term care*. Retrieved from <http://www.cpa.org.uk/ltc/older-people-vision-for-care-full.pdf>.

การรักษาระดับของการให้คุณค่าของตนเองจะส่งผลต่อการให้ความหมายและความรู้สึกที่เกิดขึ้นระหว่างผู้สูงอายุและสถานสงเคราะห์ เพราะเมื่อผู้สูงอายุรู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่าแสดงว่ามีลักษณะของชีวิตที่ดีทั้งกายและใจทำให้ลดปัญหาเรื่องสุขภาพทางจิตใจและร่างกายได้ สามารถใช้ชีวิตอยู่ในสถานสงเคราะห์ได้ดีขึ้นและมีคุณภาพชีวิตที่ดี ในด้านของเจ้าหน้าที่ก็จะสามารถปฏิบัติงานได้ง่ายขึ้นในการดูแลทำให้สุขภาพจิตและสุขภาพกายของเจ้าหน้าที่ดีขึ้นเช่นกัน

นอกจากนี้ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดของการออกแบบสภาพแวดล้อมของสำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ โดยมีหลักการดังนี้ (นवलวรรณ ทวยเจริญ, 2556)

- 1) ควรมีความปลอดภัยทางกายภาพ คำนึงถึงแสงสว่างให้เพียงพอ
- 2) สามารถเข้าถึงได้ง่าย ควรมีทางลาดสำหรับรถเข็น ผู้สูงอายุสามารถหยิบจับสิ่งของได้สะดวก ใกล้แหล่งชุมชนเดิม
- 3) ใช้สีในการสร้างแรงกระตุ้นในการใช้ชีวิตให้สดชื่น ไม่ซีมเศร้า
- 4) ใช้กิจกรรมในการดึงความสามารถของผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ใช้ความสามารถในการถ่ายทอดประโยชน์ให้กับสังคมหรือชุมชน

5) ง่ายต่อการดูแลรักษา หากเป็นบ้านควรเป็นบ้านหลังเล็ก มีการปรับสภาพบริเวณรอบ ๆ ด้วยต้นไม้พุ่มเตี้ย

จะเห็นได้ว่านอกจากความสวยงามของสถาปัตยกรรมแล้วผู้ออกแบบอาจจะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยทางสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุ อีกด้วย นवलวรรณ ทวยเจริญ (2556) กล่าวว่า สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ ได้แนะนำเกี่ยวกับลักษณะบ้านพักของผู้สูงอายุเอาไว้ว่า ควรเป็นบ้านชั้นเดียว หรือมีห้องนอนอยู่ชั้นล่าง ทางเข้าบ้านควรมีระดับเดียวกับด้านนอก ติดตั้งทางลาด ไม่ควรมีพื้นที่ต่างระดับ หรือธรณีประตู จัดพื้นที่สำหรับทำสวน เลี้ยงสัตว์ กิจกรรมเบา ๆ ได้และควรใช้ประตูที่มีขนาดใหญ่พอที่จะเข็นรถเข็นเข้าไปได้

2.3.5 ปัจจัยในการสร้างความเป็น “บ้าน” ในบ้านพักคนชรา

โดวี (Dovey, 1985) ได้ให้ความเห็นว่าความเป็น “บ้าน” หรือ “Home” ในสถานที่นั้นสามารถทำให้เกิดขึ้นได้โดยการดูปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้ใช้งานเพื่อตรวจสอบใน 2 ส่วน คือ 1) เชิงสังคม (Social Dialectics) และ 2) เชิงพื้นที่ (Spatial Dialectics) ซึ่งในการศึกษาในงานวิจัยในฉบับนี้ได้ตัดปัจจัยบางอย่าง เหลือเพียงปัจจัยที่มีความเชื่อมโยงกับนโยบายของศูนย์ฯ ได้แก่ 1) ความปลอดภัย 2) ความเป็นส่วนตัว 3) ปฏิสัมพันธ์ มีรายละเอียดดังนี้

1) ความปลอดภัย (Safety/ Security) ความปลอดภัยถือเป็นสิ่งสำคัญในที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่นักออกแบบจำเป็นต้องคำนึงถึงในการออกแบบ เนื่องจากผู้สูงอายุมีสภาพร่างกายทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้พื้นที่ใช้สอยจำเป็นต้องมีความเหมาะสมกับสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยความปลอดภัยในสถานที่สำหรับผู้สูงอายุนั้นสามารถมองได้ใน 2 ลักษณะ คือ ด้านกายภาพและด้านจิตใจ ด้านกายภาพ ได้แก่ สิ่งกีดขวาง การวางเฟอร์นิเจอร์ พื้นที่ไม่เท่ากัน ขนาดประตู ความทรุดโทรมของอาคาร แสงสว่าง วัสดุที่ใช้ภายในห้อง ส่วนด้านจิตใจจะถูกมองในลักษณะของความรู้สึกการรับรู้ที่สถานที่นั้น หรือพื้นที่ใช้สอยมีความมั่นคง ปลอดภัย หรือไม่ ผู้สูงอายู้สึกอย่างไรกับการสร้างกายภาพที่ปลอดภัยของศูนย์ฯ เช่น อยู่แล้วสบายใจ สามารถทำกิจกรรมได้อย่างมั่นใจ ไม่ระแวงหรือกังวลว่าจะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดีกับตนเอง ซึ่งทั้งสองด้านที่ความสัมพันธ์ส่งผลต่อกัน เช่น การที่พื้นที่มีความต่างระดับของพื้นที่มากเกินไปทำให้อายุยืนยากลำบากต่อการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือร่วมกิจกรรมกับทางศูนย์ได้ยากหรือใช้ความระมัดระวังมากกว่าปกติ ทำให้สภาพของจิตใจตกต่ำและอยู่อย่างไม่มีความสุข หรือการปรับปรุงอาคารที่มีความทันสมัยอาจทำให้ผู้สูงอายุไม่เคยชิน ทำให้อายุยืนรู้สึกว่าสภาพแวดล้อมของศูนย์ฯไม่เป็นมิตรถึงแม้ว่าจะมีความปลอดภัยตามมาตรฐาน เพราะไม่สามารถปรับตัวได้ทัน บางครั้งการปรับสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยเต็มไปด้วยอุปกรณ์มากมายอาจจะทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่เหมือนบ้านแต่คล้ายกับสถานพยาบาลมากกว่า

2) ความเป็นส่วนตัว (Privacy) ความเป็นส่วนตัวภายในศูนย์ฯไม่ได้หมายถึงการอยู่คนเดียวแต่อาจรวมถึงการอยู่ร่วมกันทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม สภาพความเป็นส่วนตัวนั้นถือเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างอาณาเขตครอบครองโดยการแยกตัวออกจากกลุ่มหรือสังคม เพื่อการพักผ่อนหรือได้นั่งคิดเรื่องราวต่าง ๆ

ระดับของความเป็นส่วนตัวจะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของขอบเขตบุคคลหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในสังคมนั้นซึ่งถูกแสดงออกผ่านทางหลาย ๆ อย่าง (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2554) เช่น การใช้ถ้อยคำ ภาษาทางกาย การแต่งกาย ระยะห่างระหว่างบุคคล การสร้างความเป็นส่วนตัวจากการจัดสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวก็ยังสามารถสร้างความเป็นส่วนตัวได้ เช่น การจัดพื้นที่สำหรับพักผ่อนและทำกิจกรรม การจัดการเรื่องจำนวนของผู้สูงอายุต่อห้องภายในศูนย์ฯ เพื่อให้แต่ละคนมีพื้นที่ของตนเอง ความเป็นส่วนตัวสำหรับผู้สูงอายุนั้นมีความเชื่อมโยงกับการที่ผู้สูงอายุสามารถควบคุม (Control) ชีวิตประจำวันของตนเองได้ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยไม่ได้รู้สึกว่าเป็นตนเองโดนบีบบังคับให้อยู่ภายใต้กฎระเบียบมากจนเกินไป ถึงแม้ว่าศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคจะต้องการความเป็นระเบียบเรียบร้อยก็ตาม เช่น การสามารถทำกิจกรรมส่วนตัวได้อิสระ เลือกร่วมกิจกรรมที่ตนเองสนใจ การปลูกต้นไม้ในบริเวณพื้นที่ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค การนั่งหรือนอนพักได้ในสวนตามต้องการ หรือออกกำลังในพื้นที่ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค เป็นต้น และมีข้อสังเกตว่า “การที่มีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องในสังคมเหมือนกับนักแสดงละครอยู่บนเวทีอย่างต่อเนื่อง แต่ละคนต้องการเวลาที่จะลงจากเวทีเพื่อที่จะพักเพื่อวางแผนและแสดงพฤติกรรมที่พวกเขาเห็นว่าเป็นส่วนตัว” แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุก็ต้องการความเป็นส่วนตัวเพื่อพักผ่อนอยู่กับตัวเองหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนตัวบ้างในบางเวลา จึงทำให้ผู้สูงอายุต้องมีวิธีการที่จะสร้างความเป็นส่วนตัว จึงนำไปสู่การสร้างอาณาเขตครอบครอง (Territoriality) การมีอาณาเขตครอบครองหมายถึง การรับรู้ระหว่างตนและคนอื่นในพื้นที่ที่ครอบครองของตนเอง ขนาดของอาณาเขตที่มนุษย์มีความสัมพันธ์จะมีความแตกต่างกันไปของแต่ละอาณาบริเวณที่อยู่รอบๆมนุษย์จะเว้นไว้ด้วยการทิ้งระยะห่างจากบุคคลอื่นตามความเหมาะสมของความสัมพันธ์ที่มีต่อกันและอาศัยความเป็นส่วนบุคคลเป็นการรักษาอาณาเขตครอบครองด้วยสิ่งต่าง ๆ อาจจะเป็นชั่วคราวหรือถาวร (Newcommer, 1973 อ้างใน กาญจนา โอ้อวด, 2540) เช่น การวางของใช้ส่วนตัวบริเวณที่ต่าง ๆ ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคนั้นมีพื้นที่ที่ผู้สูงอายุสามารถสร้างความเป็นส่วนตัวได้นั้นมีน้อยมาก บริเวณเตียงนอนหรือห้องนอนจึงเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวมากที่สุด ซึ่งสามารถพบการแสดงเอกลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) การแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของตนเองเป็นการแสดงออกเพื่อให้ตัวเองแตกต่างหรือโดดเด่นจากผู้อื่น ด้วยการแสดงทางด้านกายภาพและพฤติกรรม เพื่อให้ได้รับการยอมรับและกลายเป็นความภาคภูมิใจส่งผลต่อการให้คุณค่าของตนเองในสังคม (Regnier & Pynoos, 1992) และควรเปิดโอกาสให้สามารถสร้างสิ่งแวดล้อมส่วนตัวได้สร้างสถานที่ให้มีความเป็นเอกลักษณ์ของผู้พักอาศัยในบ้านพักผู้สูงอายุ การแสดงออกถึงความเป็นตัวเองในพื้นที่นั้นทำได้อย่างมีข้อจำกัด สิ่งของส่วนตัวที่ใช้ในการตกแต่งมักมีความสำคัญมากกับผู้สูงอายุ สิ่งของสะสมสร้างการกระตุ้นให้นึกถึงความทรงจำเก่า ๆ หรือความผูกพันทางอารมณ์กับเพื่อนและครอบครัวได้ เอกลักษณ์ส่วนบุคคล

อาจจะถูกแสดงออกผ่านออกทางลักษณะนิสัย อารมณ์หรือความคิดออกมาเป็นพฤติกรรม

ธนู ชาตธนานนท์ (2550, หน้า 89 อ้างใน เสาวณี เตชะพัฒน์วณิช, 2555) กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ผู้สูงอายุจะมีปฏิกริยาออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น รู้จู้ซึบ่น หงุดหงิด กังวลง่าย หรือบางคนอาจแสดงออกในรูปของการเรียกร้องความสนใจ ปฏิกริยาเหล่านี้จะเกิดขึ้นในผู้สูงอายุแต่ละคนมากน้อยแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพ ความรู้ และประสบการณ์ชีวิตของตน ผู้สูงอายุที่รู้สึกพอใจอดีต และปัจจุบันรู้สึกว่าได้ตนได้ทำทุกสิ่งทุกอย่างที่ควรกระทำเป็นอย่างดีแล้ว จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุได้ดี รู้จักปล่อยวาง มีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลทั่วไป กล้าเผชิญกับความตายด้วยจิตใจที่สงบและมั่นคง ตรงข้ามกับผู้สูงอายุที่รู้สึกไม่พอใจในอดีตที่มีชีวิตล้มเหลว ผิดหวังไม่น่าภาคภูมิใจ ก็จะรู้สึกสิ้นหวังในตนเองและผู้อื่นรู้สึกหวาดหวั่นต่อความตาย มองโลกและสังคมในแง่ลบ และก็จะแสดงปฏิกริยาต่าง ๆ ออกมาความชอบในการทำกิจกรรมบางอย่าง และถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการแบ่งกลุ่มเพื่อให้ได้กลุ่มของบุคคลที่มีลักษณะคล้าย ๆ กัน (Michael Webb, 2003) และอาจถูกแสดงออกผ่านทางสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มีความหลังหรือประสบการณ์ เช่น การประดับรูปที่ชื่นชอบไว้บริเวณเตียงนอน เป็นการสร้างการรับรู้ต่อสังคมภายนอกให้รู้ถึงความเป็นตัวตน ซึ่งเอกลักษณ์ส่วนบุคคลจะมีอยู่ในทุก ๆ บ้าน นอกจากนี้บ้านคือ ที่กำบังหรือที่คุ้มครองป้องกัน โครงสร้าง (Structure) ที่แข็งแรงทำให้ผู้อยู่อาศัยรู้สึกปลอดภัยรูปแบบ (Style) ที่สวยงามถูกใจแสดงออกถึงเอกลักษณ์และความชอบเฉพาะตัวของเจ้าของ (Smith, 1994, p. 33 อ้างใน ฤทธิรงค์ จุฑาพฤตนิกร, 2551)

ในด้านจิตวิทยาการกล่าวว่าการสร้างความเป็นส่วนตัวของมนุษย์ ก็เพื่อเป็นการรักษาไว้เพื่อความมั่นคงและความปลอดภัยของตนเองในสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ (กาญจนา ใ้อวด, 2540) ดังนั้นในมิติของด้านจิตใจความเป็นส่วนตัวจึงมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกปลอดภัยได้ เช่น ผู้สูงอายุที่อยู่รวมกันจะรู้สึกปลอดภัยกว่าผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังเพราะรับรู้ว่าจะตนเองอยู่ในสายตาของเพื่อนและเจ้าหน้าที่ถึงแม้ว่าจะขาดความเป็นส่วนตัวไปบ้างก็ตาม

3) ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) สังคมของผู้สูงอายุและความต้องการในการใช้พื้นที่ในสังคมลดน้อยลงเนื่องจากร่างกายที่เปลี่ยนไป ศิริวรรณ ศิริบุญ (2544, หน้า 44) กล่าวว่า ความสูงวัยนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง 3 ด้านใหญ่ๆ ในผู้สูงอายุ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมในที่นี้คำว่าชุมชนอาจหมายถึงชุมชนที่อยู่ภายในสถานดูแลผู้สูงอายุสมาชิกในชุมชน ได้แก่ ผู้สูงอายุด้วยกันเอง เพื่อนร่วมห้อง และเจ้าหน้าที่ที่ทำการดูแล โดยปกติแล้วผู้สูงอายุจะมีการแยกตัวออกจากสังคมอย่างช้า ๆ ในปี ค.ศ. 1961 ได้มีการอธิบายทฤษฎีการถดถอยจากสังคม (Disengagement Theory) ไว้ว่า ความสูงวัยเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้สูงอายุในกลุ่มนี้จะมีลักษณะแยกตัวเองออกมา (Withdrawal) หรือต้องการปล่อยวางเป็นอิสระ (Disengagement) ทั้งนี้เนื่องมาจากสัมพันธภาพระหว่างผู้สูงอายุและบุคคลรอบข้าง หรือสังคมค่อย ๆ ห่างออกจากกัน ดังนั้นการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างบุคคลนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจได้ดี (Cumming & Henry, 1961) ในช่วงปี

1968 เชื่อว่าผู้สูงอายุจะมีความพึงพอใจในชีวิตถ้ายังมีกิจกรรมในสังคม และส่วนใหญ่จะยังคงรักษาระดับของกิจกรรมให้คงไว้เหมือนช่วงที่อยู่ในวัยกลางคน และการมีกิจกรรมจะเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีอัตมโนทัศน์ดี และวิธีการที่จะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเองนั้นมีหลายวิธี ได้แก่ การจัดกิจกรรมการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ เพื่อพบปะสังสรรค์ หรือนันทนาการ (Havighurst, Maddox & Palmore, 1968 อ้างใน มาลินี วงษ์สิทธิ์, ศิริวรรณ ศิริบุญ และอัจฉรา เอ็นซ์, 2541, หน้า 38-39) การมีปฏิสัมพันธ์ภายในศูนย์นั้นหมายถึงการที่ศูนย์ฯสร้างพื้นที่ที่มีลักษณะในการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรม เช่น การพูดคุย การทำกิจกรรมยามว่างร่วมกันของผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุรู้สึกถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างตนเองกับเพื่อนร่วมศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคและเจ้าหน้าที่ ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่นั้นเป็นสิ่งจำเป็นปัจจัยหนึ่ง เพราะการมีความสัมพันธ์ที่ดีนั้นจะส่งผลต่อสังคมที่ดีและความรู้สึกของผู้สูง อายุว่าตนเองไม่ได้อยู่เพียงลำพัง นอกจากนี้สังคมที่ดีสามารถช่วยให้เกิดความปลอดภัยและช่วยลดความต้องการความเป็นส่วนตัวได้ในบางครั้งอีกด้วย เช่น การที่ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันภายในอาคารนอนของตนทำให้รู้สึกว่าตนเองมีเพื่อนที่คอยดูแลซึ่งกันและกัน รู้สึกปลอดภัยและไม่ได้คิดว่าคนอื่นเป็นคนแปลกหน้าที่มาอยู่ร่วมกัน

สรุปตัวแปรในงานวิจัย

จากการทบทวนเอกสารต่าง ๆ ในบทที่ 2 พบปัจจัยและตัวแปรในประเด็นของการสร้างความ เป็นบ้านต่าง ๆ ในบ้านพักคนชรา ซึ่งนำไปสู่การให้ความหมายของ บ้าน ในสถานที่ที่ไม่ใช่บ้านได้งานวิจัยฉบับนี้จึงนำ 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ความปลอดภัย 2) ความเป็นส่วนตัว และ 3) การมีปฏิสัมพันธ์ นำมาศึกษาตามกรอบของงานวิจัยใน 2 ลักษณะคือ ความเป็นบ้านสิ่งทีศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคสร้างขึ้นและการสร้างความเป็นบ้านของผู้สูงอายุเพื่อให้สถานที่มีความหมายของตนเอง มีรายละเอียดดังนี้ (ดูตารางที่ 2.1)

ตารางที่ 2.1: แสดงตัวแปรที่นำไปศึกษาหาข้อมูล

ประเด็น	การสร้างความเป็นบ้าน ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการ สังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค	การสร้างความเป็นบ้าน ของผู้สูงอายุ
1. ความปลอดภัย	1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ 2. สังคมที่ปลอดภัย 3. อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก	1. การใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ 2. ความรู้สึก
2. ความเป็นส่วนตัว	1. อาณาเขต 2. พื้นที่พักผ่อน 3. อาคารแต่ละประเภท	1. การปรับตัว 2. ชีวิตประจำวัน
3. การมีปฏิสัมพันธ์	1. กิจกรรมที่จัดขึ้น 2. พื้นที่ที่กระตุ้นให้เกิดกิจกรรม 3. การสร้างกิจกรรมของตนเอง	1. การร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นภายใน ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการ สังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค 2. กิจกรรมที่สร้างขึ้นเอง

บทที่ 3

กระบวนการวิธีการวิจัย

ในบทนี้นำเสนอกระบวนการวิจัย 3 ขั้นตอน คือ 1) แนวทางการทำวิจัยเชิงคุณภาพ 2) วิธีการและเครื่องมือ 3) การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง และการนำข้อมูลจากเอกสาร วิธีการไปใช้ในการทำวิจัยในสถานที่ที่เป็นพื้นที่ในการศึกษาต่อไป

3.1 แนวทางการทำวิจัยเชิงคุณภาพ

ก่อนเริ่มทำการวิจัย ผู้วิจัยเลือกการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพมาเป็นแนวทางในการศึกษาเนื่องจากธรรมชาติของงานวิจัยเชิงคุณภาพนั้นสามารถใช้สำหรับหาข้อมูลที่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวกลุ่ม เป้าหมายในทางด้านความรู้เชิงจิตใต้สำนึกและสามารถหาข้อมูลในประเด็นที่จะศึกษาได้อย่างเหมาะสมด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต เป็นต้น ผู้วิจัยจึงศึกษาหลักการของการทำวิจัยเชิงคุณภาพในเบื้องต้น เพื่อให้ทราบถึงธรรมชาติของงานวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิเคราะห์ข้อมูลที่ต้อง ซึ่งส่งผลต่อการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาต่อไป นีคา ซูโต (2540) เขียนเกี่ยวกับแนวทางการทำวิจัยไว้ดังนี้

3.1.1 ลักษณะของงานวิจัยเชิงคุณภาพจะมีความต้องการความรู้ที่รอบด้าน (Holistic) เพื่อเข้าใจบริบทของสังคมอันเป็นแนวคิดพื้นฐานที่เห็นได้ชัดในงานวิจัย ซึ่งต้องการศึกษาชุมชนหรือสังคมอย่างรอบด้านทุกแง่มุม ในการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูล จะมีการเก็บรายละเอียดทางด้านสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ความเชื่อ พิธีกรรม ฯลฯ ตัวอย่างเช่นรายงานเบื้องต้นของนักมานุษยวิทยาเกี่ยวกับชุมชนที่ศึกษาที่มีการเสนอรายละเอียดจากแง่มุมต่าง ๆ ที่เรียกว่า Ethnography หรือรายงานเกี่ยวกับกลุ่มชน (ชาติพันธุ์) ในรายงานนั้นจะแยกพิจารณาข้อมูลทางด้านต่าง ๆ ในแต่ละบท และเสนอภาพรวมเพื่อแสดงถึงบูรณาการขององค์ประกอบต่าง ๆ มีการวิเคราะห์ข้อมูลวัฒนธรรมและสังคมเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมทั้งหมด งานที่มีลักษณะเป็น Ethnography ในช่วงแรกมักเป็นงานของฝรั่ง แต่งานของนักวิจัยไทยมักจะมีลักษณะของการเสนอประเด็นทฤษฎีเพิ่มเติมมากกว่าจะเป็นรายงานหมู่บ้านในลักษณะ Ethnography ปัจจุบันมีรายงานหมู่บ้านที่ทำโดยคนไทยเพิ่มมากขึ้น แต่มักจะไม่ได้มีการตีพิมพ์อย่างแพร่หลาย

3.1.2 งานวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม (Contextual) แต่ปรากฏการณ์ทางสังคมบางประการไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลธรรมดาทั่วไปได้ นักวิจัยจึงพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ในสังคม ด้วยเหตุที่เนื้อหาของสาขาวิชามานุษยวิทยา ให้ความสนใจในเรื่องขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม จึงมีอิทธิพลต่อการวิจัยเชิงคุณภาพมาก นักมานุษยวิทยามีประสบการณ์ว่าการศึกษาเรื่องขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมนั้น ข้อมูลที่เก็บได้อาจแยกออกเป็นข้อมูลระดับปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน

(Actual) และข้อมูลระดับที่ควรจะเป็นตามขนบธรรมเนียมประเพณี (Ideal) ข้อแตกต่างในข้อมูลสองระดับนี้มีผลทำให้คำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมแตกต่างกันได้ ในการศึกษาหาเหตุผลของปรากฏการณ์ทางสังคมจึงจำเป็นที่จะต้องเก็บข้อมูลด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อจะได้ข้อมูลทั้งในระดับปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน และข้อมูลในระดับที่ควรจะเป็นตามขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม

3.1.3 งานวิจัยเชิงคุณภาพคืองานที่ต้องการที่จะเข้าใจระบบความคิดระบบความเชื่อและตรรกะของผู้ที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม การศึกษาระบบความคิดนี้ไม่สามารถศึกษาได้จากกาเก็บข้อมูลเพียงครั้งเดียว หรือโดยการใช้แบบสอบถาม ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยจำเป็นต้องซักถามผู้ตอบอย่างละเอียดถี่ถ้วนให้เข้าใจจริง ๆ ว่าการสื่อความหมายระหว่างผู้ถามและผู้ตอบนั้นตรงกัน ข้อมูลที่ได้จะต้องเป็นข้อมูลที่สะท้อนระบบคิดของผู้ตอบโดยตรง ในภาควิชาสาขาวิชามานุษยวิทยาแยกข้อแตกต่างระหว่างข้อมูลหรือการวิเคราะห์ที่มาจากระบบคิดของชาวบ้านโดยตรงว่า Emic และข้อมูลหรือการวิเคราะห์ที่มาจากนักวิจัยว่า Etic ข้อแตกต่างของระดับของการตีความนับเป็นเรื่องสำคัญที่นักวิจัยเชิงคุณภาพจะต้องเรียนรู้ที่จะแยกออกจากกัน เพื่อจะได้ผลการวิเคราะห์สะท้อนสภาพความเป็นจริงของชุมชน หรือสังคมมากที่สุด

3.1.4 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมและปรากฏการณ์ทางสังคมเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่งานวิจัยเชิงคุณภาพให้ความสำคัญ การศึกษาระบบเครือญาติหรือระบบความสัมพันธ์อื่น ๆ ช่วยอธิบายปรากฏการณ์บางอย่างได้ดี ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติอาจช่วยอธิบายถึงสาเหตุของปรากฏการณ์หรือความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์และปรากฏการณ์ งานวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมนั้นจะช่วยให้การวิเคราะห์มีความลึกซึ้งมากขึ้นมาก นอกจากนี้ยังมีรายละเอียดในระดับชุมชนอื่น ๆ ที่สามารถช่วยอธิบายถึงสาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์ที่เข้าใจยากอื่น ๆ ได้อีก

3.1.5 การศึกษาระบบการเป็นอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งจำเป็นต้องใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อจะช่วยให้สามารถค้นพบคำตอบเกี่ยวกับสาเหตุความเป็นมาและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ในลักษณะที่ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ขั้นตอนของการเกี่ยวข้อง ช่วงเวลาของการเกี่ยวข้องจนเกิดเป็นกระบวนการการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงเป็นตัวอย่างให้เห็นชัดเจนว่าแนวทางการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาจะช่วยให้คำตอบในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นกระบวนการ ความจำเป็นที่จะต้องหาคำตอบหรือทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ย่อยที่มารวมเป็นปรากฏการณ์รวม และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ

3.1.6 ลักษณะของงานวิจัยเชิงคุณภาพที่สำคัญอีกลักษณะหนึ่ง คือ การเก็บข้อมูลที่ต้องการจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่เลือกสรรแล้วว่าเป็นผู้รู้เรื่องนั้น ๆ ดี (Key Informant) วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ถามเฉพาะคน ในเรื่องที่คนอื่นไม่รู้ ถือได้ว่าเป็นเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพที่เป็นลักษณะเด่น

3.1.7 งานวิจัยเชิงคุณภาพ อาจใช้วิธีการตีความจากข้อมูลที่มีอยู่เพื่อเข้าใจความหมายที่ซ่อนอยู่ เป็น กระบวนการค้นหาความจริงในสภาพที่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ เป็นการสืบค้นโดยมองภาพรวมอย่างรอบด้านทุกแง่มุมด้วยนักวิจัยเองและโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตีความหมายแบบอุปนัยหรืออุปมาน (Inductive Analysis) เพื่อให้เข้าใจ “โลก” หรือมิติความเป็นจริงของบุคคลในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมขณะนั้น

จากการศึกษาเอกสารแนวคิดของการทำวิจัยเชิงคุณภาพสามารถสรุปได้ว่า งานวิจัยเชิงคุณภาพนั้นจะถูกนำมาใช้งานในกรณีที่ต้องการหาความรู้ที่มีมากกว่าสถิติหรือการเก็บข้อมูลเป็นตัวเลข มีการนำเสนอและเก็บข้อมูลในด้านของสังคม ความคิด ทศนคติ ความรู้สึกของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งทำให้เข้าใจมากขึ้นเพื่อนำมาอธิบายคำถาม และถึงแม้ว่าการทำวิจัยเชิงคุณภาพ จะนิยมใช้ในงานประเภทสังคมวิทยาแต่ก็สามารถนำมาใช้ในงานระเภทอื่น ๆ ที่ต้องการหาความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์หรือกลุ่มผู้ใช้งานในงานวิจัยของสถาปัตยกรรมได้เช่นกัน การทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในแต่ละวันของสังคมบางครั้งมีความซับซ้อนเกินกว่าที่จะทำความเข้าใจได้ด้วยสถิติและตัวเลขเพียงอย่างเดียว ต้องอาศัยความเป็นจริงที่เกิดขึ้นมาช่วยอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ เพื่อความชัดเจน เพราะบางครั้งเหตุผลของการให้คำตอบ มีความสำคัญ อาจจะทำให้พบประเด็นที่คาดไม่ถึงและนำไปศึกษาในรายละเอียดได้ในอนาคต ฉะนั้นควรนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์อย่างละเอียด เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องความเข้าใจในข้อมูลที่ถูกต้อนั้นต้องอาศัยการเข้าเก็บข้อมูลอย่างถูกวิธี กล่าวคือควรเข้าไปเก็บข้อมูลหลายครั้ง จนกว่าจะพบกับความซ้ำของคำตอบ จะทำให้คำตอบที่ได้สามารถนำมาวิเคราะห์และทำความเข้าใจได้อย่างถูกต้อง การทำวิจัยเชิงคุณภาพจะให้ความสำคัญเรื่องของสมาชิกในสังคมและสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในสังคม เช่นการทำการกิจกรรมต่าง ๆ เพราะจะมีความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้สามารถอธิบายเหตุการณ์และวิเคราะห์ประเด็นได้ลึกซึ้งมากขึ้น นอกจากนี้ อาจทำให้พบกับประเด็นอื่น ๆ ที่สำคัญที่เกิดขึ้นจริง ๆ ภายในสังคมนั้นอีกด้วย ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การทำวิจัยเชิงคุณภาพสามารถเข้าถึงข้อมูลที่แท้จริงได้ลึกและอธิบายในมุมมองใหม่ ๆ ได้การทำวิจัยเชิงคุณภาพสามารถช่วยให้ค้นพบคำตอบของความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นการศึกษากระบวนการที่เกิดขึ้นในสังคมโดยในกระบวนการที่เกิดขึ้นนั้นจะเกิดจากความเชื่อมโยงของปรากฏการณ์ย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันจนกลายเป็นปรากฏการณ์รวม ทำให้พบกับสาเหตุความเป็นมาและคำตอบของงานวิจัยเทคนิคในการเก็บข้อมูลที่สำคัญของการทำวิจัยเชิงคุณภาพ ควรสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เลือกบุคคลที่เป็นผู้รู้เรื่องราวนั้นอย่างดีที่สุด การตีความจากข้อมูลที่มีจะทำให้เข้าใจความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของสังคมที่เป็นอยู่ จะทำให้เข้าใจรอบด้านทุกแง่มุม

“วิจัยเชิงคุณภาพช่วยให้นักวิจัยได้มองเห็นพฤติกรรม (ของสิ่งที่ศึกษา) ในสภาพที่เป็นธรรมชาติ โดยไม่มีสิ่งปรุงแต่ง (แปดกปลอม) ซึ่งบางครั้งอาจจะมีอยู่ในการวิจัยเชิงทดลองหรือการวิจัยเชิงสำรวจ” (Wimmer & Dominick, 1994, p. 45)

การค้นหามาซึ่งคำตอบของจุดประสงค์ในประเด็นของปัจจัยที่สื่อถึงความหมายในบ้านพักคนชราที่มีอยู่นั้น จำเป็นจะต้องอาศัยการศึกษาทางการรับรู้และความรู้สึกของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ ผู้วิจัยจึงเลือกการทำงานในเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ สังเกตพฤติกรรมของประชากรกลุ่มเป้าหมายอย่างตรงไปตรงมา วิเคราะห์ปรากฏการณ์ผ่านการพูดคุย ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการเนื่องจากพบว่าบางครั้งการเก็บข้อมูลแบบเป็นทางการทำให้ผู้ให้ข้อมูลมีความระมัดระวังในการตอบคำถามมากจนเกินไป ผู้วิจัยจึงนำการทำกรสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการมาผสมผสานในการหาข้อมูลในครั้งนี้ เช่น การเข้าเก็บหาข้อมูลโดยที่ไม่บอกผู้ถูกสัมภาษณ์ว่าตนเป็นนักวิจัย ทำให้การเก็บข้อมูลมีความผ่อนคลายมากขึ้นแต่บางครั้งทำให้การได้มาซึ่งข้อมูลนั้นยากและใช้เวลานานในการสัมภาษณ์ ดังนั้นการเก็บข้อมูลควรเริ่มจากการกำหนดกลุ่มประชากรตัวอย่างให้มีคุณภาพก่อนจึงเริ่มในการลงพื้นที่

การกำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่างภายในศูนย์พัฒนาการจัดการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค การกำหนดกลุ่มตัวอย่างนั้นถือเป็นหนึ่งในขั้นตอนของการวางแผนที่จะเข้าไปทำการสัมภาษณ์ เพราะจะทำให้เข้าใจถึงลักษณะของประชากรในสถานที่ที่ไม่เคยเข้าไปทำการศึกษาเบื้องต้นก่อน เพื่อให้ได้ภาพรวมของประชากรในพื้นที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นและกำหนดทิศทางหาจุดเริ่มต้นในการเข้าไปทำการศึกษา โดยกำหนดให้เจ้าหน้าที่ที่ดูแลผู้สูงอายุ เป็นคนเชื่อมโยงเข้าหาบุคคลที่ผู้วิจัยคาดว่าจะนำไปสู่คำตอบของปัญหา หรือได้คำตอบที่มีประโยชน์ต่องานวิจัยได้

ตารางที่ 3.1: ผู้สูงอายุและประเภทของผู้ที่เข้ารับ-จำหน่ายระหว่างเดือนตุลาคม 2553 -กันยายน 2554

จำนวนประชากรภายในศูนย์พัฒนาการจัดการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค				
ประเภทบริการ	ยอดคงเหลือ จากงบประมาณ 2553	ยอดรับใหม่ จากงบประมาณ 2554	ยอดจำหน่าย จากงบประมาณ 2554	ยอดคงเหลือ จากงบประมาณ 2554
สามัญ	202	60	53	211
เสียค่าบริการ	40	6	5	39
พิเศษ (บังกะโล)	6	1	1	5

ที่มา: ศูนย์พัฒนาการจัดการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค. (ม.ป.ป.). *ข้อมูลผู้สูงอายุ*. สืบค้นจาก <http://www.banbangkhae.go.th/history.php>.

จากสถิติจะเห็นได้ว่า กลุ่มของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในศูนย์พัฒนาการจัดการสวัสดิการสังคม ผู้สูงอายุบ้านบางแค นั้น จำนวนของผู้สูงอายุประเภทสามัญจะมีจำนวนที่มากที่สุด รองลงมาคือ เสีย ค่าบริการ และแบบบังกะโลตามลำดับ แสดงให้เห็นว่ามีความแตกต่างในเรื่องพื้นฐานของผู้สูงอายุ ซึ่ง ส่วนมากผู้สูงอายุประเภทสามัญนั้น จะเป็นผู้สูงอายุที่เข้ามาอยู่เพราะไม่มีทางเลือก ไม่มีคนดูแล มีปัญหา ในชีวิตครอบครัว ซึ่งอาจจะมีผลต่อการให้ความหมายของคำว่า “บ้าน” ที่แตกต่างจากผู้สูงอายุอีก 2 ประเภทที่เข้ามาอาศัยอยู่ด้วยความสมัครใจและมีความตั้งใจที่จะเข้ามาอาศัยภายในศูนย์ในช่วงสุดท้าย ของชีวิต ถึงแม้ปัญหาของทั้ง 3 ประเภทจะมีความใกล้เคียงกันในเรื่องของขาดคนดูแล แต่ผู้สูงอายุ ประเภทเสียค่าบริการและบังกะโลนั้น มีทางเลือกในการเลือกใช้ชีวิตที่มากกว่าเพราะยังมีครอบครัว มีเงิน ใช้จ่ายในแต่ละเดือนจากลูกหลานหรือเงินบำนาญของตนเอง ซึ่งกลุ่มผู้สูงอายุประเภทเสียค่าบริการและ บังกะโล จึงทำให้มีความต้องการที่แตกต่างกันออกไป นอกจากพื้นฐานของบุคคลแล้ว ทั้ง 3 ประเภทยังมี ความแตกต่างในเรื่องของสภาพแวดล้อมของการอยู่อาศัยในพื้นที่ส่วนตัวอีกด้วย เนื่องจากว่า ผู้สูงอายุ แบบสามัญจะมีลักษณะการนอนที่เป็นการนอนรวมกันเป็นห้องใหญ่ 3-5 คน แต่ประเภทเสียค่าบริการ และบังกะโลจะมีลักษณะการนอนที่เป็นแบบเดี่ยว กล่าวคือนอนคนเดียวมีการควบคุมพื้นที่ในพื้นที่ ส่วนตัวได้มากกว่า

ทางศูนย์พัฒนาการจัดการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคได้ทำการเก็บข้อมูลเพื่อการบริการใน เรื่องของเหตุผลของการเข้ามารับการสงเคราะห์ โดยพบว่าสาเหตุหลักของการเข้ามารับการสงเคราะห์ คือการขาดผู้อุปการะและเลี้ยงดูคิดเป็นร้อยละ 51.76 แบ่งเป็นชาย 27 คน หญิง 36 คน รวม 63 คน ตลอดจนสาเหตุความยากจนไม่มีที่อยู่อาศัย โดยสมัครใจและอื่น ๆ และสาเหตุที่อยู่กับครอบครัวไม่ ความสุข คิดเป็นร้อยละ 24.71, 12.16, 11.37 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าสาเหตุสำคัญคือการขาดความ มั่นคงในชีวิตเรื่องขาดการอุปการะและเลี้ยงดู จากนั้นผู้วิจัยจึงหาวิธีเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเพื่อหา วิธีการในการหาข้อมูลที่เหมาะสมที่สุดกับกรณีศึกษา โดยกำหนดลักษณะของกลุ่มตัวอย่างเอาไว้คร่าว ๆ แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะตามลักษณะของอาคารสำหรับพัก ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุในอาคารนอนรวมชาย 6 คน 2) ผู้สูงอายุในอาคารหอพัก 2 คน 3) ผู้สูงอายุในบ้านบังกะโล 2 คน 4) ผู้สูงอายุในอาคารสามัญหญิง 2 คน และกลุ่มเจ้าหน้าที่ที่ดูแลผู้สูงอายุ 4 คนเพื่อเก็บข้อมูลในมุมมองของผู้เกี่ยวข้อง ผู้สูงอายุในอาคาร แต่ละประเภคนั้นมีลักษณะของเหตุผลในการเข้ามารับบริการที่ต่างกันอีกทั้งแต่ละคนนั้นอยู่อาศัยในศูนย์ พัฒนาการจัดการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเป็นเวลานานมากกว่า 3 ปี ยกเว้นคุณตาที่อาศัยอยู่ อาคารนอนรวมท่านหนึ่งที่อยู่อาศัยมาประมาณ 6 เดือน ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่มีการให้ความหมายและ วิธีการสร้างความเป็นบ้านที่แตกต่างกัน

3.2 การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง

การเข้าดำเนินการวิจัยภายในศูนย์ฯ นั้น มีความยากง่ายขึ้นอยู่กับนโยบายของฝ่ายบริหารในแต่ละปีจึงจำเป็นต้องตรวจสอบข้อมูลในการเข้าไปให้ถูกต้องขั้นตอนนี้ใช้เวลาและต้องส่งตัวอย่างงานที่จะทำการเก็บข้อมูลไปตรวจสอบ โดยในการเข้าทำงานในทุก ๆ ครั้งผู้วิจัยจำเป็นต้องเข้าไปให้ทางนักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้พาไปลงพื้นที่ ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์จะเป็นผู้ที่สามารถให้คำแนะนำในการเข้าหาผู้สูงอายุได้อย่างดีเปรียบเสมือนเป็นผู้เฝ้าประตู (Gatekeeper) ในการนำเข้าสู่ผู้ที่เราต้องการทำการศึกษา (Siegle, 2002 และ Saunders, 2006)

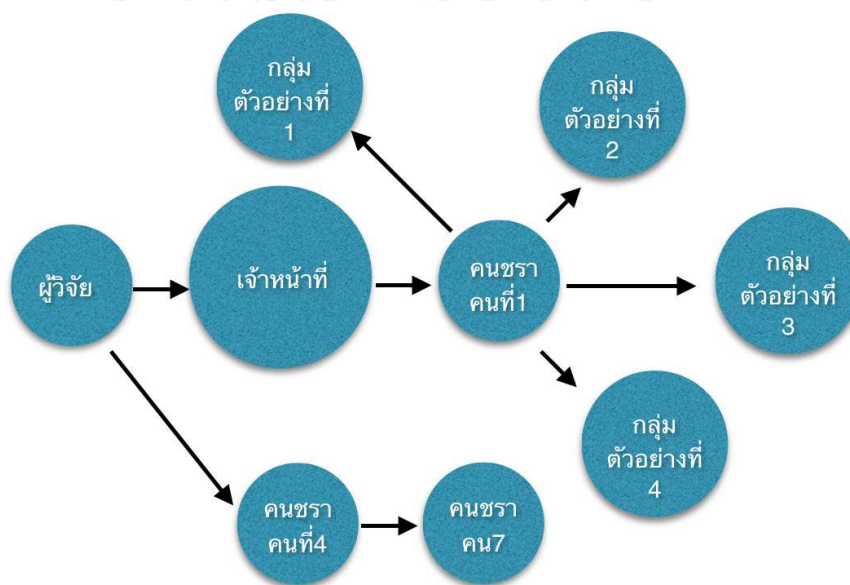
ในขั้นต้นผู้วิจัยเลือกจากคนรู้จักที่อาศัยอยู่ในศูนย์ฯ แห่งนั้นโดยคาดเดาว่าบุคคลที่ระบุจะสามารถนำไปสู่การตอบคำถามในประเด็นที่สนใจได้แต่เนื่องจากผู้สูงอายุท่านนี้เคยเป็นเจ้าหน้าที่จึงทำให้ข้อมูลส่วนมากเป็นไปในทิศทางเดียวกับเจ้าหน้าที่จึงจำเป็นต้องระมัดระวังในการคัดข้อมูล และหลังจากได้เข้าทำการสัมภาษณ์หรือพูดคุยกับผู้สูงอายุ แล้วจึงอาศัยลักษณะการสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลหรือแบบลูกโซ่ (Snow Ball or Chain Sampling) จะถูกนำมาใช้ โดยให้ผู้สูงอายุแนะนำเพื่อนหรือคนที่รู้จักภายในศูนย์พัฒนาการจัดการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคกันเองเป็นวิธีการสร้างความน่าเชื่อถือโดยผ่านทางบุคคลที่มีความสนิทสนม ทำให้การสัมภาษณ์นั้นง่ายขึ้น โดยอาจจะนั่งคุยเดี่ยวหรือเป็นกลุ่มก็ได้แล้วแต่โอกาสและที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการลดบทบาทของผู้วิจัยลงในระดับหนึ่ง เช่น อาศัยลักษณะการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ ใช้คำถามที่ให้ผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็นแบบเปิด หรือใช้การพูดคุยในเรื่องราวที่ไม่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยบ้างสลับไปมาบ้าง เพื่อให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกรอหรือกลัวที่จะตอบคำถามพยายามทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด โดยบางครั้งอาจเข้าร่วมกิจกรรมอาจจะเลือกกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสนใจเช่น กิจกรรมที่เป็นงานอดิเรก การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของศูนย์พัฒนาการจัดการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคทำให้ได้ซึ่งข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างและใช้วิธีการเดินทางกลุ่มตัวอย่างในอาคารอื่น ๆ มาร่วมด้วยเพื่อให้ข้อมูลกระจายไปยังกลุ่มผู้สูงอายุอื่น ๆ ด้วย

สโนว์บอลหรือแบบลูกโซ่ (Snow Ball or Chain Sampling)

การใช้วิธีการนี้จะได้กลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในเครือข่ายหรือมีความสัมพันธ์ใกล้เคียงกันซึ่งทำให้เห็นถึงลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นของกลุ่มตัวอย่าง เช่น การแนะนำของผู้สูงอายุที่อยู่ต่างอาคารแต่กลับรู้จักกัน หรือผู้สูงอายุที่อยู่ต่างห้องกันแต่มีความสัมพันธ์ต่อกัน (Milgram, 1967) วิธีการนี้ประยุกต์จากทฤษฎีทางจิตวิทยา ที่เรียกว่า “Six Degrees of Separation” ซึ่งเครือข่ายทางสังคมที่มีการเชื่อมโยงกันนั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการระบุผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ โดยวิธีการจะประกอบด้วยการระบุผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคนที่หนึ่งที่สามารถระบุผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคนอื่น ๆ ต่อไป (Vogt, 1999) ผู้วิเคราะห์จะต้องระบุผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคนแรก แล้วให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคนแรกระบุผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพิ่มเติมอีกสองคน (คนที่ถูกระบุชื่อเป็นคนที่สองจะเป็นชื่อสำรองในกรณีที่ไม่สามารถหาคนที่ถูกระบุชื่อเป็นคนที่หนึ่งพบ) จากนั้นผู้วิเคราะห์จะถามผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคนที่ถูกระบุชื่อเป็นชื่อแรก (โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคนแรก)

ให้ระบุผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพิ่มเติมอีกสองคน แล้วทำการถามผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคนที่ถูกระบุชื่อเป็นชื่อแรก (โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคนที่สอง) ให้ระบุผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพิ่มเติมเช่นนี้ต่อไปเรื่อย ๆ จนผู้เกี่ยวข้องที่ได้รับ การระบุชื่อซ้ำกัน ซึ่งท้ายที่สุดจะเป็นการกำหนดจำนวนประชากรในกลุ่มเป้าหมายโดยอัตโนมัติ โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นผู้กำหนดจำนวนประชากรเองเทคนิค Snow Ball เป็นเทคนิคที่ไม่มีวิธีการที่เป็นทางการมากนัก เช่นใช้การสอบถาม จึงมีความเหมาะสมในการศึกษาเชิงคุณภาพถึงการสำรวจข้อมูลปฐมภูมิ (Hendricks et al., 1992) นอกจากนี้ยังเป็นเทคนิคที่มีความเหมาะสมในการวิเคราะห์กลุ่ม ตัวอย่างในกรณีที่มีความยากลำบากในเข้าถึงข้อมูล หรือไม่สามารเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกได้ด้วยการวิเคราะห์แบบบนลงล่าง (Top-Down Approach) เช่น จากระบบทะเบียนโดยทั่วไป (Snijders, 1992 และ Faugier & Sergeant, 1997) โดยที่ตัวอย่างแรกจะเป็นผู้ให้คำแนะนำในการเลือกตัวอย่างถัดไป หรือผู้ที่มีลักษณะประสบปัญหาคล้าย ๆ กัน (Babbie, 2001) การเข้าถึงผู้ที่เกี่ยวข้องที่ถูกระบุชื่อแต่ละคนยังเป็นอุปสรรคสำคัญในการดำเนินการ (เนื่องจากธรรมชาติของกรณีศึกษาดังที่กล่าวข้างต้น) จึงทำให้เทคนิค Snow Ball เป็นเทคนิคที่ใช้เวลา และมีความจำเป็นต้องมีการเตรียมข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการเข้าถึงบุคคลต่าง ๆ ในปริมาณที่มากเพียงพอ (Griffiths et al., 1993 และ Faugier & Sergeant, 1997) นอกจากนี้การที่ผู้ที่เกี่ยวข้องที่ถูกระบุชื่อเป็นคนแรกไม่ได้เกิดจากการสุ่มแต่ถูกระบุโดยการวิเคราะห์คาดการณ์ของผู้ศึกษาเองอาจทำให้เกิดอคติ (Griffiths et al., 1993) ซึ่งอาจแก้ไขได้โดยการเพิ่มจำนวนการสุ่มตัวอย่างด้วยเหตุนี้ ชยันต์ วรรณะภุติ (2537) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายหลักไม่ใช่การให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทน แต่เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมกับแนวคิด

ภาพที่ 3.1: ปราบกฏการณ์สโนว์บอลระหว่างกลุ่มเป้าหมาย

3.3 วิธีการและเครื่องมือในการทำวิจัย

การทำวิจัยนี้ได้นำวิธีการรวบรวมข้อมูลใน 4 เครื่องมือหลัก ๆ คือ 1) การสัมภาษณ์ 2) การสังเกต สำหรับเก็บข้อมูลทางด้านพฤติกรรมและความรู้สึกของผู้สูงอายุต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค่นั้นสร้างขึ้นเพื่อหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการให้ความหมายของคำว่าบ้านของผู้สูงอายุ และใช้ 3) การวาดภาพและ 4) ถ่ายภาพ สำหรับการบันทึกนอกเหนือจากคำให้สัมภาษณ์ของผู้สูงอายุเพื่อตอบคำถามของประเด็นในการสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์ฯ โดยอาศัยปัจจัยในกรอบของแนวความคิด Meaning of Home for The Elderly (Caouette, 2005 อ้างใน กรกฎ วงศ์สุวรรณ, 2549) และแนวคิด Conceptual Model of the Dialectics of Home Source (Dovey, 1985, p. 45 อ้างใน กรกฎ วงศ์สุวรรณ, 2549) ที่กล่าวถึงการทดสอบปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคำว่า บ้านเอาไว้ มาเป็นแนวทางของการตั้งคำถามการสัมภาษณ์และใช้วิธีการสังเกตร่วมกับการจดบันทึกด้วยการวาดภาพหรือถ่ายภาพสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ด้านเพื่อหาประเด็นเพิ่มเติมจากสิ่งที่เห็น ซึ่ง กรกฎ วงศ์สุวรรณ (2549, หน้า 53) ได้กล่าวถึงประเภทของการสัมภาษณ์เอาไว้ดังนี้

3.3.1 การสัมภาษณ์ (Interview) แบ่งเป็น 2 ประเภท

1) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ผู้วิจัยจะได้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ นักสังคมสงเคราะห์ และผู้บริหารหรือเป็นผู้วางแผนทางของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ซึ่งมีการกำหนดประเด็นคำถามเอาไว้ล่วงหน้าเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการให้ความหมายของคำว่า Home ภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ตามกรอบของงานวิจัยที่ทำการศึกษาจากเอกสารและบันทึกผลการสัมภาษณ์เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ต่อไป

2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ในลักษณะพูดคุยเป็นกันเองโดยมีลักษณะที่สำคัญคือ ผู้วิจัยเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ ถามแบบมีจุดสนใจเฉพาะหรือแบบเจาะลึกเพื่อค้นหาข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการและไม่ถามคำถามที่ส่งผลต่อจิตใจจนเกิดผลเสียต่อผู้ให้สัมภาษณ์ พยายามควบคุมประเด็นให้คำตอบอยู่ในกรอบที่สนใจ ในบางครั้งผู้ตอบออกนอกประเด็นมากเกินไป เพื่อให้ทราบถึงความรู้สึกนึกคิดและทัศนคติของเจ้าหน้าที่และผู้สูงอายุที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ส่งผลกับปัจจัยคำว่า Home ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเช่น เชิงนโยบาย วิสัยทัศน์ ข้อจำกัดของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

การเก็บข้อมูลภายในศูนย์ฯ นั้นมีความละเอียดอ่อนในการตั้งคำถามและส่งคำถามต่อเจ้าหน้าที่ที่ดูแลจนบางครั้งคำถามจำเป็นจะต้องมีการปรับเปลี่ยนในภายหลังทั้งก่อนและในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ ทำให้โครงสร้างที่ทางผู้วิจัยเตรียมไปนั้นจำเป็นต้องเปลี่ยนเป็นคำถามเฉพาะหน้า เพื่อโยงเข้าสู่ประเด็น

ของงานวิจัยจึงต้องอาศัยประสบการณ์ในการตั้งคำถามอย่างมาก เพราะบางคำถามไม่สามารถคาดเดาได้ว่าผู้สูงอายุจะเข้าใจประเด็นได้มากน้อยเพียงใด การสัมภาษณ์ในงานวิจัยฉบับนี้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ละบุคคลที่ถูกสัมภาษณ์ เพราะบางคนไม่ชอบที่ถูกสัมภาษณ์ในบางประเด็น ผู้วิจัยจึงต้องใช้วิธีการพูดคุยเรื่องราวต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องก่อนเพื่อให้ผู้สูงอายุผ่อนคลายขึ้นจึงโยงเข้าประเด็นที่ต้องการซึ่งใช้เวลา

3.3.2 การสังเกต (Obserb)

ประวัติ เอรารวรรณ (2557) กล่าวว่า การสังเกตเป็นวิธีที่นิยมในการใช้ในการทำวิจัยที่ต้องการศึกษาพฤติกรรม การกระทำ กิริยาการแสดงออกทั้งของบุคคล และของกลุ่มบุคคลซึ่งสามารถใช้ประสาทสัมผัส รับรู้และทำความเข้าใจ (Macintyre, 2000) ทำให้เหมาะกับข้อมูลที่เป็นพฤติกรรมมากกว่าความรู้สึกรู้สึกหรือการรับรู้ การสังเกตนั้นมีอยู่หลายวิธี โดยสามารถแบ่งได้ 4 ลักษณะ คือ

1) การสังเกตโดยผู้ถูกสังเกตรู้ตัว และไม่รู้ตัว (Known or Unknown Observation) การสังเกตแบบผู้ถูกสังเกตรู้ตัวนั้น มีข้อดีคือ สามารถทำให้ได้ข้อมูลได้ครบถ้วนโดยผู้สังเกตจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ในเหตุการณ์ แต่มีข้อเสียคือ อาจทำให้ผู้ถูกสังเกตรู้สึกและแสดงพฤติกรรมได้ไม่เป็นธรรมชาติได้

2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม (Participant or Non-Participant) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมนั้น ผู้วิจัยจะต้องเข้าไปอยู่ในสถานการณ์เหมือนเป็นสมาชิก ซึ่งผู้สังเกตจะรู้ตัวหรือไม่ก็ได้ ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นธรรมชาติ ส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมนั้น เป็นการเฝ้าดูอยู่ห่าง ๆ จากกิจกรรม จึงอาจทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน

3) การสังเกตแบบมีระบบ และไม่มีระบบ (Structured or Unstructured Observation) การสังเกตแบบมีระบบนั้นจะมีลักษณะเป็นการกำหนดว่า อยากรู้ข้อมูลในส่วนใดไว้ล่วงหน้า ทำให้ทราบว่า จะสังเกตอะไร เวลาใด รวมไปถึงใครเป็นผู้ถูกสังเกต จึงได้ข้อมูลที่ละเอียดครบถ้วนมากกว่าการสังเกตที่ไม่มีระบบ อาจใช้สำหรับสถานการณ์เฉพาะหน้าหรือไม่สามารถวางระบบการสังเกตได้

4) การสังเกตโดยตรง และโดยอ้อม (Direct or Indirect Observation) เป็นการสังเกตที่มีลักษณะแบบเข้าอยู่ในสถานการณ์โดยตรงและรวบรวมข้อมูลจากประสาทสัมผัสทั้งหมด ซึ่งแตกต่างจากการสังเกตโดยอ้อม ที่ จะทำการสังเกตผ่านจากสื่ออื่น ๆ เช่น การใช้เทคนิคการบันทึกภาพและเสียง หรือเอกสารหลักฐานต่าง ๆ (Macintyre, 2000)

โดยการเก็บข้อมูลสังเกตปัจจัยที่ส่งผลต่อการให้ความหมายของคำว่า “บ้าน” ตามกรอบการวิจัยนั้น ใช้วิธีการสังเกตหลาย ๆ แบบรวมกัน ซึ่งการสังเกตเป็นวิธีการที่ดีในการหาประเด็นที่สนใจหรือประเด็นใหม่ที่ซ่อนอยู่อาจจะเกี่ยวข้องหรือไม่ก็ตาม การสังเกตทำได้ตลอดเวลา ทำได้ง่ายต่อการใช้แต่การสังเกตต้องใช้ความละเอียดรอบคอบเพราะบางอย่างสามารถมองเห็นได้เพียงแบบเดียว ทำให้ผู้ที่เป็นักสังเกตที่ดีนั้นจำเป็นต้องเป็นคนซึ่งสังสัยในระดับหนึ่ง ภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคม

ผู้สูงอายุบ้านบางแค่นั้นผู้วิจัยสร้างกรอบในการสังเกตขึ้นเพื่อจะได้เก็บข้อมูลให้ได้ตรงประเด็นมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยแบ่งการสังเกตเป็นดังนี้

1) พฤติกรรม (Behavior) คือลักษณะของการแสดงออกทางร่างกายที่ส่วนหนึ่งมีผลมาจากกระบวนการทางความคิดด้านจิตใจและสภาพแวดล้อมที่เป็นตัวกำหนด รวมทั้งข้อจำกัดในการแสดงออกอื่น ๆ เช่น ลักษณะของผู้ตอบ ถ้าทางการตอบคำถาม ภาษากายและระยะห่างทางสังคม

2) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) คือ การมีบทบาทในการทำกิจกรรมที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคจัดตั้งขึ้นหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทำกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสนใจ

3) ความหมาย (Meaning) คือ การที่ให้อำนาจที่และผู้สูงอายุให้ความหมายของปัจจัยที่จะส่งผลต่อคำว่า บ้าน ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค เช่น การจัดกิจกรรมมีประโยชน์หรือไม่อย่างไร รู้สึกอย่างไรกับการอาศัยอยู่ร่วมกันในศูนย์ ความเป็นส่วนตัวคืออะไร

4) ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ สังเกตความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างผู้สูงอายุกับเจ้าหน้าที่ดูแลและผู้สูงอายุกับผู้สูงอายุด้วยกันเอง การพูดคุยขณะที่พักผ่อนตามส่วนต่าง ๆ หรือระหว่างที่ใช้เวลาส่วนตัวในการทำกิจกรรมบางอย่าง ลักษณะของการนั่งร่วมกันเป็นกลุ่มเกิดขึ้นหรือไม่อย่างไร การให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุด้วยกันเอง เดินไปมาหาสู่กันเกิดขึ้นหรือไม่อย่างไร

5) พื้นที่ส่วนตัว (Privacy Area) คือ ลักษณะของการแยกตัวออกจากกลุ่ม การนั่งคนเดียวตามมุมพักผ่อนต่าง ๆ การพักผ่อนหรือนอนหลับเกิดขึ้นอย่างไรในระหว่างวัน ลักษณะของการวางของใช้ส่วนตัวที่เกิดขึ้นในบริเวณเตียงหรือห้องพักเป็นอย่างไร

6. สภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์ คือ ลักษณะของการออกแบบของศูนย์ที่เกิดขึ้นทำให้เกิดอุปสรรคหรือส่งผลต่อความรู้สึก เช่น รู้สึกไม่ปลอดภัย ไม่มั่นคง มีความเชื่อต่อการทำกิจกรรม หรือส่งผลต่อจิตใจในด้านใดบ้าง

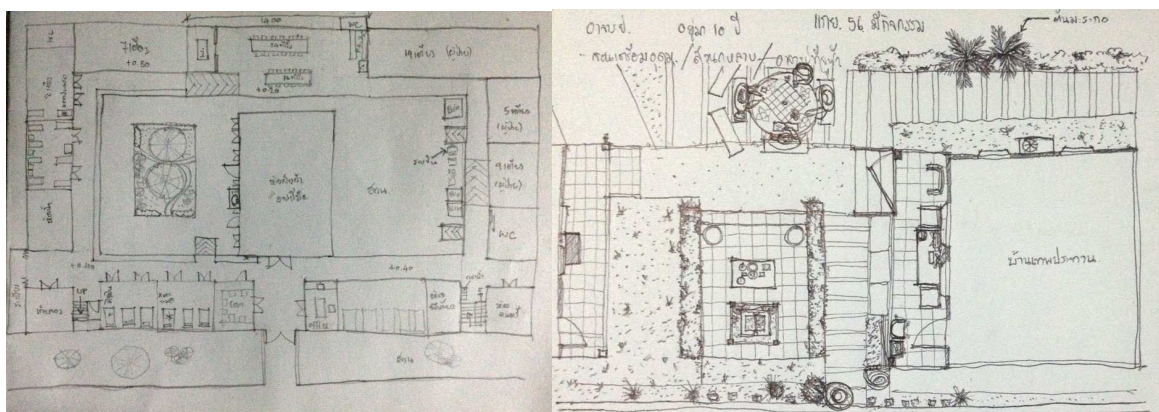
เนื่องจากประเด็นของงานวิจัยเกี่ยวข้องกับการหาความหมายของคำว่าบ้านที่ผู้สูงอายุรับรู้และรู้สึกสูงอายุนั้น ผู้วิจัยจึงนำวิธีการสังเกตเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือสำคัญร่วมกับการสัมภาษณ์ ใช้สำหรับการสังเกตพฤติกรรมของผู้สูงอายุต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั้งหมดทำการสัมภาษณ์และช่วงเวลาทั่วไปในขณะที่ทำการเก็บข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นคำถาม

3.3.3 การวาดภาพ (Drawing)

วิธีการวาดภาพเป็นวิธีที่สามารถทำให้ผู้วิจัยมีสมาธิในการสังเกตสภาพแวดล้อมต่างๆ ผ่านทางประสาทสัมผัสทางตาและถ่ายทอดลงไปบนสมุดหรือกระดาษเพื่อเป็นการบันทึกของการสังเกต และป้องกันการลืม สามารถนำมาทบทวนภายหลังได้ การวาดภาพมีข้อเสียที่อาจใช้เวลานานในการวาดและไม่สามารถทำร่วมกับการสัมภาษณ์ได้ การวาดภาพนั้นจำเป็นต้องใช้ทักษะในการวาดรูปในระดับหนึ่งเพื่อถ่ายทอดรายละเอียดที่ดีและครบถ้วน หากผู้ที่ใช้วิธีการนี้ขาดทักษะ อาจจะทำให้เสียเวลาและข้อมูลผิดพลาดได้ แต่บางครั้งการวาดภาพอาจใช้เป็นประเด็นในการพูดคุยหรือเชื่อมความสัมพันธ์ได้ เช่น

ขณะสัมภาษณ์ผู้สูงอายุเห็นภาพวาดจึงถาม เป็นต้น ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยให้หนึ่งในทีมมีหน้าที่ในการวาดภาพ แต่เนื่องจากผู้สูงอายุบางคนไม่ต้องการให้เข้าไปในบริเวณส่วนตัวจึงทำได้เพียงเก็บบรรยากาศของพื้นที่ใช้สอยรอบ ๆ ได้บางส่วนเท่านั้น

ภาพที่ 3.2: ตัวอย่างการวาดภาพในการเก็บข้อมูล

3.3.4 ถ่ายภาพ (Photograph)

การถ่ายภาพนั้นมีความคล้ายกับการวาดภาพ แต่ใช้เวลาน้อยกว่ามาก ทำให้เหมาะกับผู้ที่ไม่มีทักษะในการวาดมือ งานวิจัยฉบับนี้ใช้การถ่ายภาพเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะของสภาพแวดล้อมภายในศูนย์ฯ เป็นหลัก เนื่องจากสามารถเก็บข้อมูลภาพเอาไว้ได้อย่างรวดเร็ว เพราะบางครั้งผู้สูงอายุไม่ต้องการการถูกรบกวนเป็นเวลานาน ผู้วิจัยจึงใช้วิธีถ่ายภาพและกลับมาทบทวนข้อมูลภาพถ่ายอีกครั้งหนึ่ง

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับเครื่องมือต่างๆของการทำวิจัยเชิงคุณภาพทำให้พบทั้งข้อดีและข้อเสียของแต่ละเครื่องมือ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ทำวิจัยได้นำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิด เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลได้อย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพตามข้อจำกัดของงานวิจัย

ตารางที่ 3.2: เครื่องมือและการเลือกใช้เครื่องมือในการทำวิจัย

ตารางสรุปข้อดีและข้อเสียของวิธีการ		
เครื่องมือที่ใช้	ข้อดี	ข้อเสีย
สัมภาษณ์เชิงลึก	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถเก็บรายละเอียดในเรื่องที่เป็นส่วนบุคคลทั้งด้านที่เป็นเรื่องราวและความคิดเห็น - รูปแบบที่เป็นสนทนาช่วยให้เข้าถึงข้อมูลเชิงลึกได้ดี เพราะสามารถซักเอารายละเอียดได้แทบไม่มีขีดจำกัด - สามารถดำเนินการได้ง่ายกว่าวิธีเชิงคุณภาพอื่นเช่นการสังเกตหรือสนทนากลุ่ม - สามารถทำซ้ำได้ถ้าจำเป็นเพื่อได้ข้อมูลที่ละเอียด ลึกและมั่นใจในความถูกต้อง 	<ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลที่ได้มาจากคนแต่ละคนเท่านั้น ทำให้ต้องทำการสัมภาษณ์หลายรอบ - ข้อมูลอาจมีลักษณะเป็น “อัตวิสัย” ซึ่งต้องการความพิถีพิถันในการตีความ
สังเกต	<ul style="list-style-type: none"> - เหมาะกับการศึกษาพฤติกรรมที่ลึกซึ้ง ไม่สามารถแสดงออกมาด้วยคำพูด - เป็นการช่วยเก็บข้อมูลที่ผู้ถูกสังเกตไม่เต็มใจบอก เพราะกลัวจะมีภัยต่อตนเอง - เก็บข้อมูลได้กับบุคคลทุกระดับ 	<ul style="list-style-type: none"> - ถ้าผู้ถูกสังเกตรู้ว่าถูกสังเกต อาจทำให้ไม่แสดงพฤติกรรมที่เป็นธรรมชาติออกมา - การมีอารมณ์ร่วมจะส่งผลต่อความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้
การวาดภาพ, ถ่ายภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วยให้สามารถสังเกตในส่วนที่อาจจะเป็นรายละเอียดเล็ก ๆ เพื่อนำสู่การสร้างประเด็นถามได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้เวลานานในการวาด

จะพบว่าแต่ละเครื่องมือมีทั้งข้อดีและข้อเสีย การเลือกนำมาใช้นั้นจำเป็นต้องใช้อย่างระมัดระวัง อาจใช้มากกว่า 1 เครื่องมือในครั้งเดียว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และช่วงเวลาในขณะนั้น บางครั้งเครื่องมือจะต้องอาศัยการลดช่องว่างทางความสัมพันธ์ให้ใกล้ชิดกันมากขึ้นเพื่อความไว้วางใจ และพฤติกรรมหรือคำตอบที่ออกมาจากความเป็นธรรมชาติ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุโดยไม่แสดงตนว่าไปทำงานวิจัยโดยตรง แต่อาจจะใช้วิธีการถามในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ตอนนั้นแทนซึ่งขึ้นอยู่กับกรจับประเด็นหรือสังเกตของผู้ทำวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

การทำวิจัยนี้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลใน 4 ลักษณะ คือการสัมภาษณ์ สังเกต กลุ่มเป้าหมาย การวาดภาพและการถ่ายภาพ สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ทำการหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค เพื่อให้เข้าใจในรายละเอียดเบื้องต้น กลุ่มเป้าหมายที่ทำการศึกษา รวมถึงทฤษฎีที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุก่อนลงพื้นที่ที่กรณีศึกษาโดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัยดังนี้

- 1) ทำการศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุด้วยเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 2) สํารวจเบื้องต้นพื้นที่ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค เพื่อสังเกตสภาพแวดล้อมโดยรวมของทางศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค
- 3) ติดต่อทางศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคโดยทำการยื่นจดหมายผ่านทางกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เพื่อขออนุญาตในการเข้าทำงานภาคสนามโดยกำหนดวันเวลา ระยะเวลาของการทำงานวิจัยในเบื้องต้น
- 4) เข้าสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคตามกรอบการทำวิจัย เพื่อตอบปัญหาทางการทำวิจัยตามกรอบที่กำหนดไว้ และบันทึกข้อมูลตามความจริงโดยเริ่มจากบุคคลที่กำหนดไว้เพื่อใช้เทคนิคของการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ต่อไป
- 5) จัดบันทึกและวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มา เพื่อค้นหาประเด็นที่ตั้งไว้ในจุดประสงค์ของงานวิจัยและสังเกตหาประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง น่าสนใจหรือสามารถนำมาศึกษาต่อได้
- 6) สรุปผลการทำวิจัยเป็นลักษณะพรรณนาโวหารโดยกำหนดหัวข้อในการอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและนำเสนอ

ข้อจำกัดในการดำเนินงานวิจัย

การลงพื้นที่ทำวิจัยในพื้นที่ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคมีการให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการทำวิจัยอย่างดี แต่ติดข้อจำกัดบางอย่างเนื่องจากทางศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคมีนโยบายในการผลักดันด้านวิชาการมากขึ้น ทำให้กลุ่มนักวิจัยมีความสนใจในการเข้ามาทำงานวิจัยจำนวนมาก ทางเจ้าหน้าที่หรือผู้เกี่ยวข้องจำเป็นต้องใส่ใจ

เรื่องของรายละเอียดในการเข้ามาทำงานวิจัย ในตอนแรกผู้วิจัยมีความต้องการจะเข้าไปทำงานวิจัยในเชิงคุณภาพโดยขออนุญาตเข้าไปทำงานวิจัยในฐานะของอาสาสมัครเข้าไปทำงานช่วยเหลือต่าง ๆ ภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค เพื่อที่จะมีเวลาในการเก็บข้อมูลและสร้างความสนิทสนมกับแหล่งข้อมูลมากขึ้น แต่ก็ถูกปฏิเสธเนื่องจากทางกระทรวงให้ความสำคัญเรื่องความปลอดภัยและจิตใจของผู้สูงอายุจึงทำได้เพียงการเข้ามาทำวิจัยตามปกติ โดยการทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth interview) และสังเกต (Observe) กับกลุ่มตัวอย่างที่ทำการคัดเลือกจากตัวผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่แนะนำ นอกจากนี้การเข้าทำวิจัยจะต้องไม่มีระยะเวลาที่นานจนเกินไปเพราะอาจจะทำให้ค่าขอเข้าทำวิจัยไม่ผ่านได้โดยสามารถกำหนดระยะเวลาได้ ประมาณ 2-3 เดือนเท่านั้น แต่ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของวัตถุประสงค์และลักษณะของงานวิจัยนั้น ๆ การเข้าทำงานวิจัยภายในพื้นที่จำเป็นจะต้องผ่านทางเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคในการนำทีมของผู้วิจัยไปยังพื้นที่ และเนื่องจากกลุ่มเป้าหมายมีลักษณะที่ค่อนข้างอ่อนไหวต่อคำถาม ทำให้การถามคำถามจำเป็นจะต้องได้รับการอนุมัติจากกระทรวงและศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคก่อนในเบื้องต้น และจำเป็นจะต้องหาวิธีการตั้งคำถามที่ไม่มุ่งสู่ประเด็นที่ส่งผลต่อจิตใจมากจนเกินไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้ถามด้วย และการวิจัยครั้งนี้เน้นในส่วนของคุณภาพเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ ทำให้ต้องนำไปวิเคราะห์ร่วมกันกับเชิงปริมาณเพื่อความถูกต้องมากที่สุด งานวิจัยนี้ไม่ได้นำเสนอวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แต่เป็นการนำเสนอกระบวนการทางความคิด การให้ความหมายต่อที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและเป็นศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคตัวอย่างในการจัดที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยและช่วยลดปัญหาที่จะเกิดในอนาคตและค่าใช้จ่ายในดูแลรักษาผู้สูงอายุจะลดลงได้ ก็เนื่องมาจากมีสภาพแวดล้อมที่ดี มีสภาพจิตใจที่ดีก็ส่งผลทำให้สุขภาพร่างกายดี

การวิเคราะห์ข้อมูล

แน่งน้อย ย่านวารีย์ (2554) กล่าวว่า การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นกระบวนการประกอบด้วย การจำแนกและจัดระบบข้อมูล และการหาความสัมพันธ์ของข้อมูล มีจุดมุ่งหมายที่จะแยกแยะและอธิบายองค์ประกอบ ความหมาย และความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ ภายใต้เงื่อนไขและสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้ใช้หลักการของการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิเคราะห์ข้อมูล มีลักษณะเป็นพรรณนาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยอาศัยข้อมูลจาก 2 ประเภท คือ

1) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งส่วนใหญ่ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะเป็นข้อความบรรยาย (Descriptive) ซึ่งได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และจดบันทึกในการลงภาคสนาม

2) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นข้อความบรรยายเหมือนกัน แต่เป็นการกระทำกับข้อมูลที่ได้จากเอกสาร จะกระทำโดยการพยายามทำให้ข้อมูลนั้นเป็นจำนวนที่นับได้ มักใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารในการวิจัยเอกสาร

จากนั้นนำมาวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นที่สนใจเพื่อนำไปสู่คำตอบ แนน้อย ยานวารีกกล่าวว่า แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพนักวิจัยจำเป็นต้องลงไปศึกษาสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในสังคม งานวิจัยฉบับนี้พยายามดำเนินการด้วยวิธีดังกล่าว เข้าทำกิจกรรมร่วมกันกับทางผู้สูงอายุขณะที่ทำวิจัยซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสนใจ และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ มากนักเพื่อให้บรรยากาศผ่อนคลาย รวบรวมข้อมูลในการวิเคราะห์เชิงเหตุผลมากกว่าการเก็บเป็นตัวเลข ใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก พิชญ์สินี ชมภูคำ, พิมพ์ทอง สังสุทธิพงศ์ (2552) ได้อธิบายการสุ่มในลักษณะนี้ว่า เป็นการเลือกแบบไม่มีโครงสร้างที่เคร่งครัด เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อม โดยอาศัยมิติทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นหลักในการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยฉบับนี้เป็นการวิเคราะห์ผ่านทางปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและสภาพแวดล้อมทางกายภาพเพื่อค้นหาปัจจัยและการรับรู้ความรู้สึกของผู้สูงอายุในการใช้ชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต ทั้งทางด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพและจิตใจ รวมถึงพฤติกรรมในการสร้างความเป็นบ้านบนปัจจัยต่าง ๆ ของผู้สูงอายุเองและนำเสนอด้วยการพรรณนาให้เห็นถึงสิ่งที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ต่อไป

บทที่ 4
สภาพของ “บ้านบางแค”

4.1 สภาพแวดล้อมบริเวณศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

บ้านบางแคตั้งอยู่บนถนนเพชรเกษม ซ.32 โดยรอบเป็นลักษณะของชุมชน ติดกับบ้านเรือนที่เป็นห้องแถวและหมู่บ้าน ทางด้านหน้าเป็นตลาดขนาดใหญ่ ด้านหลังติดกับโรงเรียน วัด ทำให้ในแต่ละวันมีคนจำนวนมากดำเนินชีวิตอยู่บริเวณด้านหน้าของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

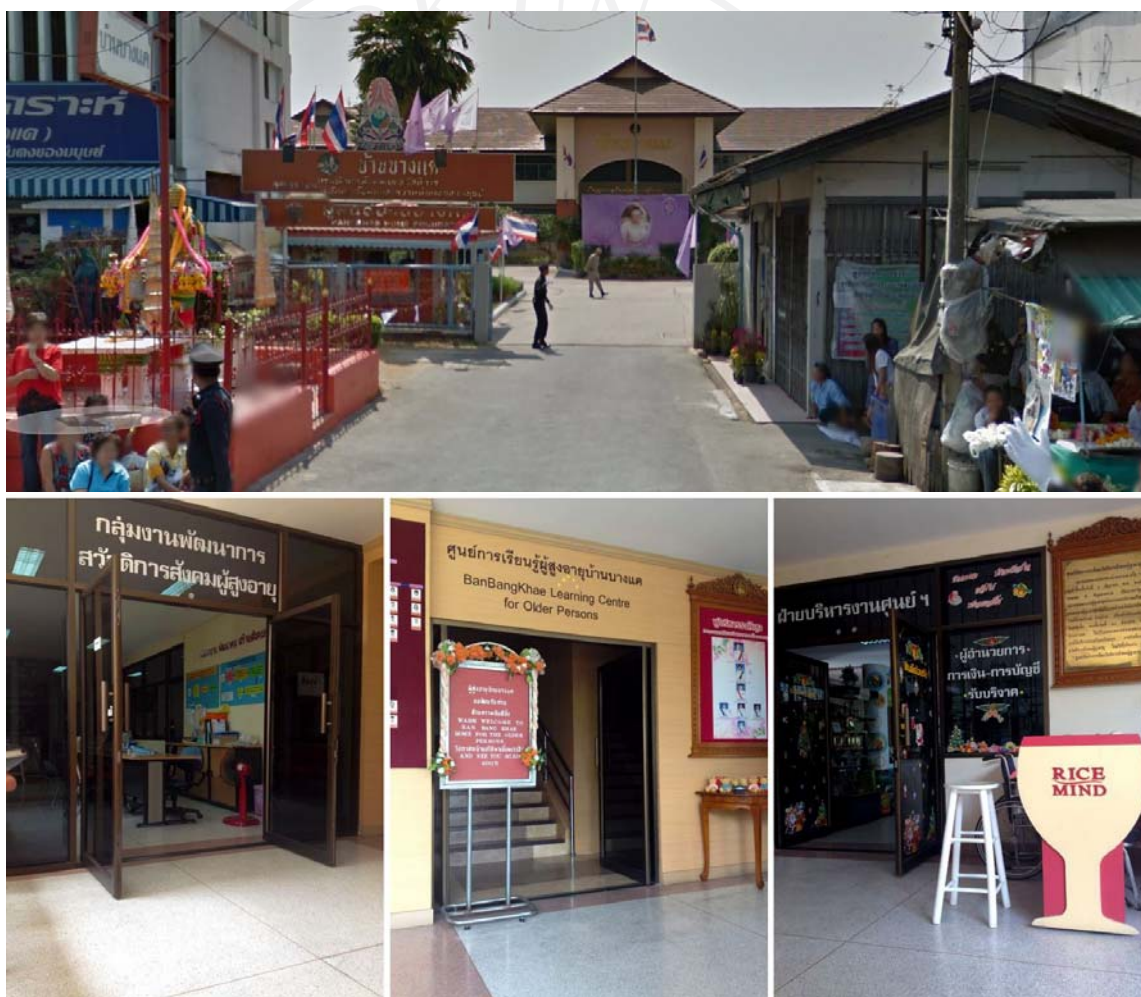
ภาพที่ 4.1: ภาพถ่ายรวมของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค กับชุมชน

ที่มา: Google Earth. (ม.ป.ป.). ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค. สืบค้นจาก <https://www.google.co.th/maps/place/ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค>.

เมื่อปี 2556 มีการก่อสร้างถนนทางด้านหน้าทำให้บริเวณนั้นมีสภาพเป็นสถานที่ก่อสร้าง มีถนนคอนกรีตเล็ก ๆ ที่ใช้เป็นทางเข้าหลักของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค มีเจ้าหน้าที่คอยดูแลรักษาความปลอดภัยอยู่บริเวณก่อนทางเข้าทำให้รู้สึกเป็นสัดส่วนและแยกออกจากบุคคลภายนอกเป็นพื้นที่ส่วนตัว เมื่อเข้าไปจะพบกับอาคารที่ใช้สำหรับเป็นสำนักงาน ซึ่งในครั้งแรกผู้วิจัย ต้องผ่านการติดต่อในอาคารนี้ก่อนถึงจะเข้าไปภายในได้ อาคารนี้บดบังส่วนของที่อยู่อาศัยด้านใน

ภาพที่ 4.2: ทางเข้าด้านหน้าของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค และบริเวณ ส่วนพื้นที่ทำงานของเจ้าหน้าที่

เมื่อเดินเข้าภายในมีการจัดวางอาคารเป็นลักษณะเป็นกลุ่มเรียงกันโดยแบ่งเป็นอาคารสำหรับ ชายและหญิงอย่างชัดเจน แต่ละอาคารมีพื้นที่สำหรับพักผ่อน บริเวณโดยรอบมีการปลูกไม้ยืนต้น ขนาดใหญ่เพื่อสร้างบรรยากาศและความร่มรื่น ศาลาไม้และเก้าอี้ชุดถูกจัดวางกระจายไว้อรอบ ๆ สระ

ขนาดใหญ่เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มาใช้แบบอิสระ ซึ่งส่วนมากจะพบว่าผู้สูงอายุจะใช้สำหรับนั่งหรือนอนพัก ในช่วงกลางวันและตอนเย็นแต่เนื่องจากสภาพอากาศที่ร้อนจึงพบได้ไม่บ่อยมากนัก ตามถนนมี พุฒบาทด้านข้างสำหรับเดินพร้อมทั้งติดตั้งราวจับตลอดทางทั้งในและนอกอาคารในจุดที่มีการใช้งาน

ภาพที่ 4.3: บรรยากาศทางเดินภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

นอกจากนั้นยังมีการนำทางลาดมาใช้ระหว่างทางต่างระดับตามจุดต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุจำเป็นต้องเดินหรือใช้เส้นทางตรงนั้น รอบด้านของพื้นที่ถูกกั้นด้วยรั้วปูนเป็นแนวยาว ด้านหนึ่งติดกับคลอง และชุมชนร้านค้าขนาดเล็กขนานไปกับรั้วของศูนย์ ด้านหลังเป็นโรงเรียนและวัดนิมมานรดี ซึ่งเป็นวัดที่ทำกิจกรรมทางศาสนา ร่วมกับศูนย์เสมอ บรรยากาศภายในศูนย์เต็มไปด้วยสีเขียวของต้นไม้ทำให้บรรยากาศดูร่มรื่นและสบาย

ภาพที่ 4.4: สวนที่ถูกจัดเอาไว้บริเวณภายในสำหรับผู้สูงอายุในการพักผ่อน

ลักษณะของกลุ่มอาคารและการจัดพื้นที่พักผ่อนของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านบางแคเป็นการสร้างอาคารแต่ละอาคารล้อมพื้นที่ส่วนกลางทำให้สภาพพื้นที่ค่อนข้างเปิดโล่งส่งผลต่อเจ้าหน้าที่ในการดูแลและสังเกตเห็นผู้สูงอายุได้ง่าย ซึ่งอาคารต่าง ๆ ภายในอาณาบริเวณนี้จะประกอบไปด้วยพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ทั้งอาคารนอน อาคารทำกิจกรรม อาคารสำหรับทำงานของเจ้าหน้าที่ ในหัวข้อต่อไปนี้จะกล่าวถึงพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

พื้นที่ส่วนต่าง ๆ ภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

โครงการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคมีทั้งหมด 11 อาคารหลักสำหรับใช้งานในแต่ละส่วนเช่นการนอน การทำกิจกรรม การพักผ่อนตามจุดต่าง ๆ ได้แก่ 1) อาคารสำนักงาน 2) โรงโภชนาการ 3) อาคารสามัญชายบ้านสุขสันต์ 4) อาคารพยาบาล 5) อาคาร 100 ปี 6) อาคารนอนแบบหอพัก 7) อาคารสามัญหญิงสวัสดิผล 8) อาคารสามัญหญิงพิบูลสุข 9) บ้านบังกะโล 10) อาคารพุทธศาสนา 11) อาคารเอนกประสงค์

ภาพที่ 4.5: ภาพถ่ายดาวเทียมพื้นที่อาณาบริเวณของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

ที่มา: Google Earth. (ม.ป.ป.). ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค. สืบค้นจาก <https://www.google.co.th/maps/place/ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค>.

1) อาคารสำนักงาน

ส่วนแรกที่จะพบเมื่อเข้าไปจากถนนคืออาคารสำนักงาน เป็นอาคารสำหรับเจ้าหน้าที่และฝ่ายบริหารงานซึ่งเป็นอาคาร 2 ชั้น โครงสร้างทำจากปูน ปูพื้นด้วยกระเบื้อง ติดเครื่องปรับอากาศ ภายในอาคารถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ส่วนของเจ้าหน้าที่บริหารระดับสูงและเจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์ ภายในถูกแบ่งออกเป็นห้องนั่งทำงานแบบรวม และห้องประชุมขนาดเล็ก 2) ส่วนพื้นที่ทำงานของ

เจ้าหน้าที่ทั่วไป ลักษณะเป็นห้องขนาดใหญ่นั่งทำงานร่วมกัน ภายในมีการแบ่งพื้นที่สำหรับผู้เข้ามาติดต่อ เป็นโซฟาขนาด 3 ที่นั่ง และโซฟาเดี่ยวอีก 1 ที่นั่ง ในอาคารส่วนนี้มีการรวมเอาข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคจัดแสดงเอาไว้ตามจุดต่าง ๆ เพื่อเป็นการให้ข้อมูลแก่บุคคลภายนอก เช่น กิจกรรมที่ศูนย์ทำภาพบรรยากาศ สถิติของบุคลากรและคนชราภายใน มีประตูสำหรับเดินเข้าไปสู่พื้นที่บริการได้โดยตรง หรือจะเดินจากทางถนนด้านนอกอ้อมไปด้านหลักก็ได้ เป็นต้น ในส่วนของชั้น 2 ถูกจัดเป็นพื้นที่ห้องสมุดเพื่อให้ความรู้สำหรับบุคคลทั่วไปที่เข้ามาและต้องการเยี่ยมชม เมื่อเดินออกมาด้านหลังของสำนักงานจะพบกับบริเวณที่จอดรถและโรงโขนนาการ อาคารส่วนนี้ไม่ได้เป็นพื้นที่หลักสำหรับผู้สูงอายุในการใช้ชีวิต ประจำวันส่วนมากผู้สูงอายุจะเข้ามาเพื่อติดต่อ พูดคุยกับเจ้าหน้าที่ หรือถูกเรียกตัวมาตักเตือนหากทำผิด การแบ่งแยกสำนักงานในลักษณะนี้ทำให้ง่ายต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่โดยไม่ต้องไปรบกวนพื้นที่พักผ่อนทางด้านในและยังช่วยในการคัดกรองบุคคลภายนอกก่อนที่จะผ่านเข้าไปด้านในในครั้งแรกอีกด้วย ถึงแม้ว่าอาคารสำนักงานจะกั้นพื้นที่จากบุคคลภายนอกแต่ก็ไม่ได้หมายถึงว่าบุคคลภายนอกจะไม่สามารถเข้าไปด้านในได้ เพราะในความเป็นจริงแล้ว ญาติพี่น้องหรือเพื่อนของผู้สูงอายุก็สามารถเดินเข้าไปด้านในได้ทันทีโดยไม่ต้องมาติดต่อขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ตลอดเวลา

2) โรงโขนนาการ

เป็นอาคารที่ไว้สำหรับดูแลเรื่องอาหารที่ถูกสุขลักษณะสำหรับผู้สูงอายุโดยตรง เป็นอาคารคอนกรีต 1 ชั้น ด้านในมีอุปกรณ์สำหรับปรุงอาหารและพื้นที่จัดเก็บอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง เมื่อถึงเวลารับประทานอาหารเจ้าหน้าที่ก็จะลำเลียงอาหารขึ้นรถเข็นขนาดเล็กเพื่อนำไปตามห้องรับประทานอาหารตามอาคารต่าง ๆ

ภาพที่ 4.6: อาคารโขนนาการสำหรับเตรียมอาหาร

3) อาคารบ้านพักสามัญชาย “บ้านสุขสันต์”

เป็นอาคารผสมระหว่างไม้และปูน ลักษณะรูปแบบอาคารเป็นรูปตัว โอบ โอบล้อมพื้นที่ตรงกลาง เป็นซึ่งเป็นสวนขนาดเล็ก 2 ด้านซ้ายและขวาที่กั้นด้วยพื้นที่ของเจ้าหน้าที่สำหรับทำงานกับพื้นที่ห้อง กิจกรรมอาชีพ สภาพของอาคารดูใหม่เนื่องจากมีการปรับปรุงซ่อมแซม บางส่วนมีการปรับวัสดุจากเดิม เป็นไม้ให้เป็นปูน พื้นเปลี่ยนจากพื้นไม้เป็นปูกระเบื้อง รววกันมีการเปลี่ยนจากไม้เป็นอลูมิเนียม รวมถึงที่ นั่งไม้ถูกเปลี่ยนเป็นเก้าอี้ปูนติดด้วยกระเบื้อง เพื่อนั่งพักผ่อน ผนังเป็นอลูมิเนียมทรงกระบอกทอดยาว ตลอดทาง

ภาพที่ 4.7: ภาพบริเวณอาคารสามัญชาย และพื้นที่ใช้สอยต่าง ๆ

ในส่วนของ ห้องนอนถูกแบ่งออกเป็นหลาย ๆ ห้องด้วยผนังไม้ นอนรวมกันห้องละ 3 – 5 คน ทุกห้องมีหน้าต่างสำหรับให้แสงภายในและระบายอากาศ ประตูเป็นประตูมุงลาดลักษณะโปร่งแสง ผนังของแต่ละห้องเป็นไม้ทาสีส่วนพื้นใช้การปูกระเบื้อง ทางศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค มีการจัดทำห้องตัวอย่างเอาไว้ภายในอาคาร 2 ห้อง ภายในห้องตัวอย่างมีการวางผังของตู้ที่ต่างกันคือจะวางชิดประตูหันเข้าด้านใน แต่ในห้องทั่วไป จะวางข้างเตียง และมีการทาสีผนังห้องเป็นสีต่าง ๆ ซึ่งห้องทั่วไปจะเป็นสีขาว รววสำหรับช่วยในการเดินถูกติดตั้งไว้บริเวณผนังทางเดินภายในอาคาร นอกจากนี้ห้องนอนของผู้สูงอายุและห้องสำหรับแม่บ้านแล้ว ภายในอาคารยังแบ่งพื้นที่สำหรับทำกิจกรรม ดังนี้

3.1) ห้องกิจกรรมย่อย ใช้สำหรับจัดกิจกรรมประจำวันในอาคารนั้น เป็นห้องสี่เหลี่ยมผืนผ้า วัสดุโดยรวมทำจากไม้ทาสีทั้งผนังและพื้น ภายในเปิดโล่งมีคอมพิวเตอร์และโต๊ะยาวกับโต๊ะยาวที่สามารถย้ายตำแหน่งได้

3.2) ห้องคอมพิวเตอร์ ใช้สำหรับสอนและให้ผู้สูงอายุเข้ามาใช้งาน เป็นห้องไม้ทาสีขาว ประตุกระจก ขอบอลูมิเนียมสีเงิน ภายในติดเครื่องปรับอากาศและมีอุปกรณ์คอมพิวเตอร์

3.3) ห้องอาชีวะ เป็นห้องสำหรับผู้สูงอายุเข้ามาทำกิจกรรมสร้างสรรค์งานประดิษฐ์ และสอนหลาน ๆ ที่เข้ามาเยี่ยมและทำกิจกรรมร่วมกัน ประตุกระจกทำให้เห็นภายในได้อย่างชัดเจนภายในห้องมีชั้นสำหรับจัดวางขายของที่เป็นฝีมือของผู้สูงอายุทั้งหมด เพื่อนำรายได้มาสนับสนุนผู้สูงอายุเอง

3.4) พื้นที่ชมรมผู้สูงอายุ เป็นพื้นที่สำหรับนั่งทำกิจกรรมเป็นกลุ่มใหญ่ เช่น นั่งร้องเพลงมาลัยในวันพระ หรือพูดคุย นอกจากนี้ยังใช้สำหรับทำกิจกรรมส่วนตัวหรือนั่งพักได้

3.5) พื้นที่รับประทานอาหารและชกัถ้าง

ภาพที่ 4.8: แสดงพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารสามัญชาย

ด้วยลักษณะของอาคารเป็นแบบดั้งเดิมและนำมาปรับปรุงใหม่ทำให้สภาพโดยรวมเป็นอาคารอนุรักษ์ที่ผสมกันระหว่างยุคเก่าและยุคปัจจุบัน อาคารในสมัยก่อนนั้นเป็นอาคาร 2 ชั้น ซึ่งจะให้ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ทั้งชั้น 1 และ ชั้น 2 ของอาคาร แต่ในปัจจุบันนั้นมีการปรับเปลี่ยนระบบใหม่โดยให้ผู้สูงอายุย้ายลงมาด้านล่างทั้งหมด เจ้าหน้าที่อาคารกล่าวว่า เหตุที่ต้องย้ายลงมานั้น เพราะจะได้ดูแลได้อย่างทั่วถึง เพื่อความปลอดภัยของผู้สูงอายุเอง โดยปัจจุบันนั้นมีผู้สูงอายุที่ยังอาศัยด้านบนเพียง 2 ห้อง ซึ่งท่านอาศัย

อยู่มานานแล้วจึงไม่อยากร้ายลงมาด้านล่าง อาจเพราะความคุ้นเคยจึงทำให้การเปลี่ยนแปลงชีวิตประจำวันเป็นเรื่องยากมากขึ้น เจ้าหน้าที่ประจำตึกกล่าวว่า

“คุณตาไม่ยอมลงมา เราก็เลยต้องยังคงอนุญาตให้ท่านอยู่ที่ห้องเดิม เพราะท่านก็ยังคงช่วยเหลือตนเองได้” (พ่อบ้านในอาคาร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 เมษายน 2558)

จะเห็นว่าถึงแม้ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคจะให้ความสำคัญในปัจจัยของความปลอดภัย แต่ก็ยังคงซึ่งไว้ในความอิสระในการเลือกหรือการควบคุมของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถกำหนดชีวิตของตนเองได้พอสมควร เจ้าหน้าที่เลือกที่จะเพิ่มการดูแลมากกว่าการบังคับจิตใจของคุณตาคุณยายหรือสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความหมายของบ้านได้เช่นกัน

4) อาคารพยาบาล

เป็นอาคารขนาดใหญ่ 4 ชั้น ใช้สำหรับจัดกิจกรรมทางการแพทย์ เช่น ให้ความรู้เรื่องสุขภาพ การประณพยาบาล การจ่ายยาเบื้องต้น กายภาพบำบัด นวดแผนไทย เป็นต้น และนอกจากกิจกรรมทางการแพทย์แล้ว ยังมีการสอนทำอาหาร การแสดงหุ่นกระบอก การนั่งวาดภาพ ที่สามารถจัดกิจกรรมได้เช่นกัน อาคารนี้ถูกสร้างขึ้นจากโครงการ Happy Home ที่ศึกษาจากประเทศญี่ปุ่น โดยจุดประสงค์ของโครงการทำเพื่อสร้างพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุ แนวความคิดถึงการรวมกิจกรรมที่สำคัญและการดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่เดียวอย่างครบวงจร เช่น กิจกรรมกายภาพบำบัด นวดสปา ทำอาหาร กิจกรรมพูดคุยทางจิตวิทยา เป็นต้น แต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักจะเลือกการใช้บริการทางด้านการนวด กายภาพบำบัดมากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ อาจจะเป็นเพราะการเดินทางจากอาคารของตนเองมาที่อาคารนี้ค่อนข้างไกลและอุปสรรคต่าง ๆ คุณเป็นลักษณะของการให้บริการ ซึ่งอาจจะส่งผลดีถ้าสามารถปรับให้มันเหมือนทำกิจกรรมภายในบ้านมากขึ้น อาคารนี้จะใช้ทางลาดเชื่อมต่อระหว่างชั้น โดยชั้น 1 จะเป็นพื้นที่กิจกรรมที่กล่าวเอาไว้ในข้างต้น แต่ชั้นบนจะเป็นห้องพยาบาลที่เหมือนกับโรงพยาบาลขนาดเล็กสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วยที่ติดเตียงช่วยเหลือตนเองไม่ได้ สภาพร่างกายยังอยู่ในการควบคุมของศูนย์ได้ แต่หากว่าอาการไม่ดีหรือเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉิน ทางศูนย์ก็จะนำส่งโรงพยาบาลทันที

ภาพที่ 4.9: การบริการกิจกรรมของอาคาร ห้องกายภาพ นวดสปาผ่อนคลาย

ภาพที่ 4.10: บริเวณทางลาดสำหรับขึ้นชั้นบนและห้องพยาบาลย่อยสำหรับจ่ายยา

5) อาคาร 100 ปี

โรคภัยไข้เจ็บเป็นสิ่งคู่กันกับผู้สูงอายุโดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคอัลไซเมอร์ที่เกี่ยวข้องกับสมอง อาคารแห่งนี้จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับผู้สูงอายุที่ป่วยจนไม่สามารถดูแลตนเองได้ ห้องขนาดใหญ่ที่ล้อมไปด้วยหน้าต่างบานเกร็ดถูกติดตั้งห้องนอนผู้สูงอายุลักษณะเหมือนคอกสำหรับนอน มีลักษณะการทำเอาเล็กตัดเป็นลวดลายทาสีเขียวทากันไว้เป็นห้อง ๆ ระหว่างผู้สูงอายุ และในบางห้องที่มีผู้สูงอายุที่มีอาการหนัก จะทำการกั้นด้านบนเอาไว้ด้วย เจ้าหน้าที่กล่าวว่า

“เราจำเป็นต้องทำแบบนี้ เพื่อความปลอดภัยของผู้สูงอายุ เพราะสมัยก่อนเคยมีแบบที่ว่า ปีนหายออกจากศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคไปเลย” (พีบาส เจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

ภาพที่ 4.11: ภายในห้องนอนของผู้สูงอายุที่เป็นอัลไซเมอร์

จากปัญหาจึงทำให้ต้องแก้ไขปรับปรุงเพื่อบรรเทา นอกจากเพื่อความปลอดภัยของผู้สูงอายุแล้ว นั้น การทำห้องลักษณะนี้ยังง่ายต่อการจัดการของเจ้าหน้าที่แม่บ้านอีกด้วย เพราะในอาคารนี้จะมีแม่บ้านเพียงคนเดียวที่คอยดูแลผู้สูงอายุทั้งหมด จึงทำให้เป็นอาคารที่ต้องการดูแลมากที่สุดเนื่องจากผู้สูงอายุดูแลตนเองไม่ได้เลยแม้แต่การอาบน้ำให้ตนเอง แม่บ้านบอกเกี่ยวกับการทำงานของเขาว่า

“บางทีเราต้องอธิบายนะว่าทำไมห้องถึงดูเหมือนคุก แต่จริง ๆ มันไม่ใช่ ทุกวันต้องตื่นมาตี 4 ตี 5 เพื่ออาบน้ำให้ตายาย เราก็พาไปอาบทีละคน ที่เหลือก็ล็อกเอาไว้ที่ห้องก่อน เหนื่อยนะ แต่ก็ต้องดูแลเขาให้ดีที่สุด” (แม่บ้านอาคาร 100 ปี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

อาคารนี้อาจจะมีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ไม่ได้สวยงามมากนักหรืออาจจะดูเหมือนคุกสำหรับบุคคลอื่นที่เข้ามาเยี่ยมชม แต่สิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นภายในนั้น ไม่ว่าจะเป็นห้องเหล็ก ที่ถูกปิดเหมือนกรง หรือการล็อกห้องต่าง ๆ ก็เพื่อความปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะไม่รับรู้ถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ แต่ในมุมมองของเจ้าหน้าที่นั้นยังอาจต้องการความสะดวกสบายในการปฏิบัติหน้าที่ภายในนั้น

6) อาคารนอนแบบหอพัก

เป็นอาคารปูน 3 ชั้น ที่ถูกแบ่งออกเป็นห้อง ๆ เหมือนกับหอพัก ข้างในมีเตียงและห้องน้ำด้านหน้าห้องจะมีเก้าอี้เดี่ยวจัดเตรียมไว้สำหรับนั่งพัก ประตูห้องเป็นลักษณะโปร่งทำจากเหล็ก ติดมุ้งลวดสามารถลือคได้ โดยแต่ละห้องผู้สูงอายุจะอาศัยอยู่เพียงลำพัง ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ช่วยตัวเองได้ ด้านหน้าห้องมีส่วนที่ทำเป็นเก้าอี้ยาวตรงระเบียบียงสำหรับนั่งพูดคุยได้เช่นกัน ข้างล่างของอาคารมีโต๊ะและเก้าอี้ลูมึนเี่ยมสำหรับนั่งทำกิจกรรมผู้สูงอายุสามารถใช้งานได้ตลอดเวลา อาคารหอพักเป็นผู้สูงอายุที่มีความต้องการที่จะเข้ามาใช้บริการ โดยจะต้องเสียค่ารายเดือนและค่าน้ำค่าไฟต่าง ๆ เอง ทำให้ลักษณะและความต้องการของผู้สูงอายุมีความแตกต่างกับผู้สูงอายุแบบอื่น ๆ โดยเฉพาะความเป็นส่วนตัว

ภาพที่ 4.12: บริเวณหน้าห้องของหอพัก

7) อาคารสามัญหญิง “บ้านสวัสดิผล”

เป็นอาคารปูนสร้างใหม่ตามงานวิจัยที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ชุดเตียงนอนติดตั้งราวจับเพื่อช่วยในการพยุงตัว ห้องแต่ละห้องจะมีผู้สูงอายุนอนรวมกันประมาณ 5 คนต่อ 1 ห้อง ห้องน้ำเป็นห้องน้ำรวมภายในมีเตียงนอนที่ถูกออกแบบมาเพื่อผู้สูงอายุ คือมีการติดตั้งราวช่วยพยุงตัวเวลาลุกขึ้นนั่ง ทำจากไม้ทั้งหมด ทุกห้องมีหน้าต่างด้านในสุด และพัดลมสำหรับปรับอากาศให้หมุนเวียน ด้านหน้าห้องมีที่นั่งสำหรับพักผ่อน อาคารสีชมพูสดใส มีทางลาดสำหรับผู้สูงอายุที่ใช้วีลแชร์ ถือเป็นอาคารแบบใหม่ซึ่งแตกต่างจากอาคารสามัญหญิงเดิม อาคารนี้มีเพียงแต่ผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิงอาศัยอยู่ซึ่งส่วนมากนั้นจะมีความต้องการความเป็นส่วนตัวที่มากกว่าผู้ชายถึงแม้ว่าจะจะเป็นอาคารแบบสามัญหรืออยู่อาศัยแบบไม่เสียค่าใช้จ่าย เจ้าหน้าที่ท่านหนึ่งกล่าวขณะที่กำลังเดินแนะนำสถานที่ว่า

“อาคารนี้เป็นอาคารอยู่ฟรีของคุณยายนะค่ะ เป็นอาคารใหม่แต่เดียวเราคงยังไม่เข้าไป เพราะคุณยายค่อนข้างต้องการความเป็นส่วนตัวมาก ๆ” (เจ้าหน้าที่, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

เจ้าหน้าที่กล่าวให้ฟังก่อนที่จะพาเดินออกจากบริเวณอาคารไปยังอาคารถัดไปที่อยู่ใกล้ ๆ กัน นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ยังเล่าให้ฟังเกี่ยวกับอาคารแห่งนี้ในขณะที่สร้างเสร็จและทยอยย้ายคุณยายบางส่วนไปอยู่ว่า ผู้สูงอายุบางท่านไม่อยากร้ายเข้าไปอยู่ เพราะไม่ชอบห้องแบบใหม่ จึงกลายเป็นเรื่องหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ยังคงต้องใช้ความพยายามในการให้ย้ายเข้าไป บางครั้งเจ้าหน้าที่จึงใช้เป็นที่ลางโทษของคุณยายที่นอนอาคารเก่าว่าถ้าทำตัวไม่ดี จะพามาอนตึกใหม่จากสิ่งที่เกิดขึ้นอาจจะสื่อให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมอย่างรวดเร็วจนไม่อาจปรับตัวได้ทัน เพราะถึงแม้ว่าสภาพแวดล้อมจะเหมาะสมขนาดไหน หากผู้อยู่อาศัยไม่ชอบก็อาจจะทำให้เกิดผลต่อความรู้สึกทางด้านจิตใจได้

ภาพที่ 4.13: พื้นที่รอบ ๆ ของอาคารสามัญหญิงแบบใหม่

8) อาคารสามัญหญิงพิบูลสุข

อาคารสามัญหญิงที่เป็นอาคารเก่าที่ยังคงใช้งานอยู่ เป็นอาคารปูนชั้นเดียวห้องนอนรวมแบบเปิดโล่ง ภายในมีเตียงเรียงกันสลับกับตู้เก็บของ อาคารนี้เพิ่งถูกปรับปรุงไม่นานโดยการทาสีและซ่อมแซมใหม่ทำให้สภาพแวดล้อมทางกายภาพดูใหม่ ภายในพื้นที่อาคารมีห้องรับประทานอาหาร ห้องเจ้าหน้าที่ ห้องกิจกรรมดนตรีไทย ที่มีจะมีชมรมดนตรีมาใช้งานเพื่อเล่นดนตรีร่วมกันทุกวัน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ผู้สูงอายุสามารถเลือกทำได้ตามความสนใจของตนเองโดยมีศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเป็นผู้สนับสนุนด้านสถานที่สำหรับทำกิจกรรม

ภาพที่ 4.14: พื้นที่รอบ ๆ ของอาคารสามัญหญิงเดิม

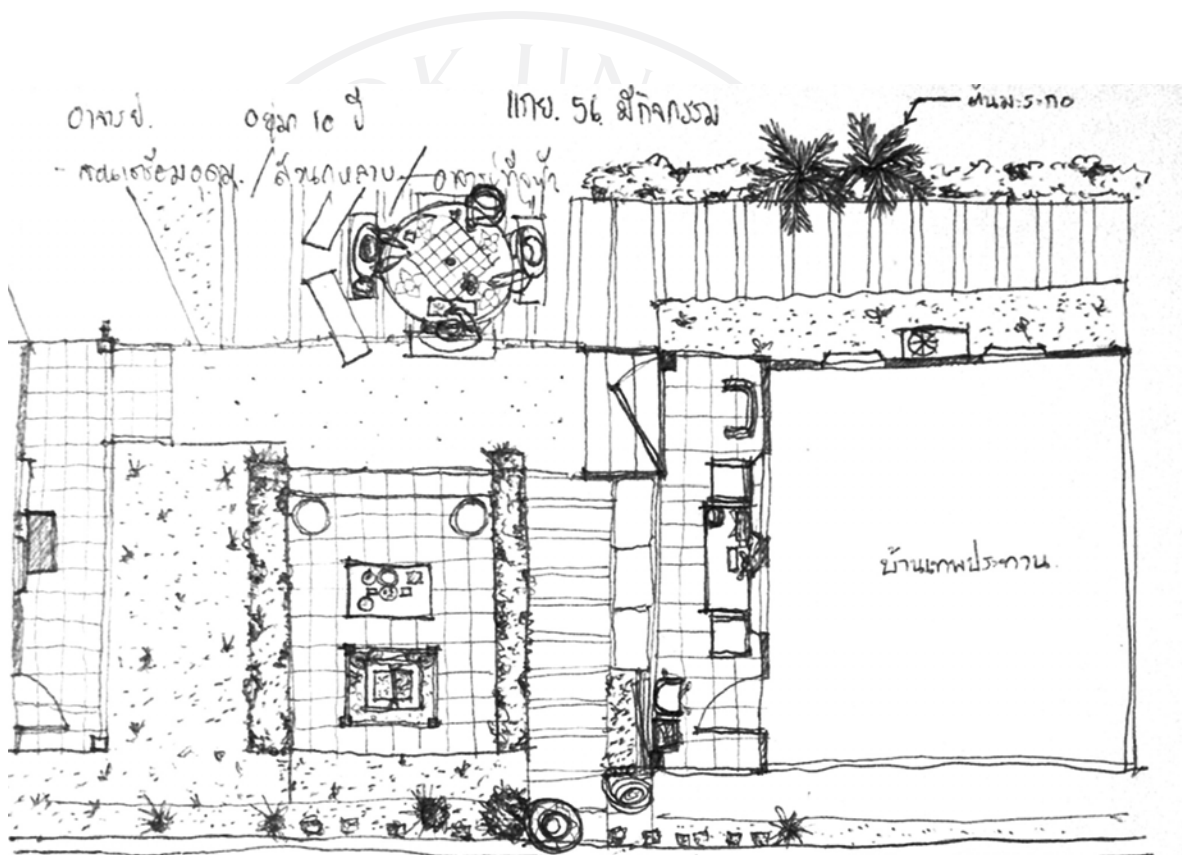
9) อาคารบังกะโล (บ้านเดี่ยว)

เป็นอาคารพักอาศัยชั้นเดียว สร้างด้วยปูนทาสี บางหลังมีเครื่องปรับอากาศ ด้านหน้ามีระเบียงเล็ก ๆ และชุดโต๊ะเก้าอี้ตั้งเอาไว้ อาคารบังกะโลสร้างเรียงต่อกันไป มีทั้งหมด 11 หลัง แต่ละหลังมีผังพื้นที่ใช้สอยเหมือนกัน ภายในมีห้องน้ำในตัว และสามารถนำสิ่งของส่วนตัวต่าง ๆ เข้ามาได้ รอบ ๆ บ้านเต็มไปด้วยต้นไม้พุ่มขนาดเล็กและต้นหญ้าสีเขียวที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในส่วนของบ้านพักบังกะโลนี้ จะแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 แถว คือส่วนที่ติดถนนและส่วนที่อยู่ด้านใน จะต้องเดินทางเดินเล็ก ๆ เข้าไปเพียงเล็กน้อย จึงจะพบกับบ้านหลังอื่น ๆ ผู้สูงอายุที่จะมาอยู่ในบ้านบังกะโลได้จะต้องทำการจองและประมูลเข้ามาเพื่อรับบริการ โดยไม่ได้ที่ค่าเช่าเป็นรายเดือนแต่จะจ่ายเฉพาะค่าน้ำ ค่าไฟเท่านั้น แต่เมื่อตายหรือเลิกอาศัยสิทธิของบ้านจะเป็นของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค เพื่อประมูลต่อไป หากวิเคราะห์จากลักษณะของอาคาร อิสระของบ้านบังกะโลมีมากกว่าเนื่องจากอาศัยเพียงคนเดียว ทำให้มีพื้นที่มากกว่าหอพักในการทำกิจกรรมส่วนตัว และมีสามารถควบคุมพื้นที่ได้ดีกว่าอาคารพักอาศัย

รวม คุณยายท่านหนึ่งที่อาศัยอยู่ในบ้านบังกะโลมากกว่าสิบปีเล่าให้ฟังว่าสมัยก่อนเป็นอาจารย์สอนตามโรงเรียน มหาลัย จนกระทั่งเกษียรจึงตัดสินใจย้ายเข้ามา เพราะตนเองไม่มีลูกไม่มีสามี ย้ายเข้ามาอยู่ตั้งแต่สมัยยังมีบ้านเพียงไม่กี่หลัง จนปัจจุบันมีมากขึ้นเพราะความต้องการที่มากขึ้น

“สมัยก่อนมีไม่กี่หลัง คนไม่นิยมมาอยู่บ้านเดี่ยว แต่เดี๋ยวนี้มีคนอยากมาอยู่เยอะ เขาเลยสร้างเพิ่ม” (ยาย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

ภาพที่ 4.15: พื้นที่ใช้สอยรอบ ๆ บ้านบังกะโลของอาจารย์

ภาพที่ 4.16: บริเวณบ้านบังกะโลด้านหน้าและแสดงอาณาเขตบ้านแต่ละหลัง

10) อาคารพุทธศาสนา

อาคารนี้เป็นอาคารสำหรับการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนาทั้งหมดที่เกิดขึ้นภายในศูนย์ เป็นอาคารแบบปิด ติดเครื่องปรับอากาศขนาดใหญ่มีเก้าอี้วางเรียงภายในสำหรับผู้สูงอายุ ด้านในมีพระประธานและพระพุทธรูปวางเรียงกัน รวมไปถึงพื้นที่สำหรับนิมลกิจพระสงฆ์เพื่อมาทำพิธี ปกติอาคารแห่งนี้จะใช้สำหรับทำพิธีศพของผู้สูงอายุที่เสียชีวิตในทุก ๆ ปี โดยจะเป็นการจัดพิธีร่วมกันและเชิญผู้สูงอายุมาร่วมกันทำบุญ

“แต่ก่อนพอมิตายเสียเราก็จะจัดงานศพให้ทันที แต่หลังๆเราเปลี่ยนใหม่ให้รวมจัดงานใหญ่ทีเดียว” (อุมารณ ฝั่งจิตต์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

ภาพที่ 4.17: ด้านหน้าทางเข้าอาคาร

11) อาคารเอนกประสงค์

อาคารสำหรับทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งการอบรม กิจกรรมสันทนาการต่าง ๆ กิจกรรมที่จัดโดยศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค และบุคคลภายนอก ลักษณะเป็นอาคารปูนชั้นเดียว แบบปิดขนาดใหญ่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศ มีระเบียงโดยรอบ ประตูเป็นกระจกบานเลื่อน สามารถเข้าออกได้หลายทาง ภาพที่ 4.18 ภายในอาคารเอนกประสงค์ขณะจัดกิจกรรม

การปรับสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคจะเน้นที่ความปลอดภัยของการใช้งาน และพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมต่าง ๆ มีการปรับเปลี่ยนทางด้านกายภาพเพื่อเพิ่มความปลอดภัยด้วยการเปลี่ยนวัสดุของอาคารจากไม้ให้กลายเป็นปูนและกระเบื้องมีการเพิ่มอุปกรณ์ในการช่วยเหลือ เช่น ราวจับ ทางลาด ทาสีอาคารให้ดูสะอาดและสดใส อีกทั้งยังปรับสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ให้มีสีเขียวสบายตา และดูร่มรื่น มีบริเวณให้ผู้สูงอายุนั่งพูดคุยหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ตลอดตามความต้องการ

ภาพที่ 4.18: แสดงพื้นที่ที่ถูกปรับปรุงให้เหมาะสมกับกิจกรรม

จากอดีตที่เป็นเพียงแค่บ้านพักของผู้สูงอายุ ด้วยความตั้งใจและนโยบายให้ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคกลายเป็นสถานที่ตัวอย่างสำหรับที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุอื่น ๆ เปลี่ยนจากนโยบายเชิงรับมาเป็นเชิงรุก กล่าวคือ นอกจากเป็นเพียงที่บ้านพัก ดูแลเรื่องปัจจัย 4 ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคพยายามทำให้กลายเป็นที่ที่ช่วยให้

ผู้สูงอายุ ได้มีกิจกรรมร่วมกันทั้งกับบุคคลภายนอกและภายใน เน้นการทำกิจกรรมให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้สูงอายุรู้สึกถึงคุณค่าในชีวิตมากกว่าการนอนรอวันสุดท้ายของชีวิต สิ่งเหล่านี้ยังจำเป็นที่จะต้องสร้างให้บ้านพักอาศัยให้มีความรู้สึกคล้ายกับคำว่า “บ้าน” มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งจำเป็นต้องใช้เวลาในการค้นหาและปรับปรุงทั้งสภาพทางกายภาพของอาคาร และสภาพทางจิตใจและสังคมให้เข้ากับบริบทของประเทศไทยให้มากที่สุด

สิ่งที่ค้นพบจากการเข้าพื้นที่ของศูนย์ฯและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ ทำให้พบข้อจำกัดบางอย่างที่ส่งผลต่อการเก็บข้อมูลภายในศูนย์ฯแห่งนี้ เนื่องจากการเข้าในพื้นที่ของบ้านพักบางประเภทที่ผู้สูงอายุรับบริการ เช่น อาคารสามัญหญิง หอพัก และบ้านบังกะโล นั้นทำได้ลำบากมากเพราะผู้สูงอายุเองต้องการความเป็นส่วนตัว ซึ่งเจ้าหน้าที่เองก็แนะนำว่าอาจจะเข้าได้เพียงบางส่วน จึงทำให้งานวิจัยฉบับนี้มีข้อมูลที่มาจากผู้สูงอายุชายอาคารสามัญ ที่ผู้สูงอายุส่วนมากอนุญาตให้เข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตัวผู้วิจัยเองโดยมิได้ให้เจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคพาเข้าไปแต่อย่างใด เพราะผู้วิจัยเห็นว่าบางครั้งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติอาจจะนำไปสู่ประเด็นที่น่าสนใจ ทำให้บางประเด็นอาจจะมีข้อจำกัดทางข้อมูลรูปภาพ และแผนผังของพื้นที่ที่ต้องอาศัยระยะเวลาและความสัมพันธ์ที่มากขึ้นเพื่อลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล

บทที่ 5
ชีวิตใน “บ้านบางแค”

บทนำ จากบ้านมาสู่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

5.1 การสร้างความเป็นบ้านของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

5.1.1 เตรียมสภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคที่ปลอดภัย

5.1.2 ความเป็นส่วนตัวในพื้นที่ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคสำหรับผู้สูงอายุ

5.1.3 พื้นที่ที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์

5.2 การสร้างความเป็น “บ้าน” ภายใต้ข้อจำกัดของผู้สูงอายุ

5.2.1 การปรับตัวใน “บ้าน” หลังใหม่

5.2.2 การควบคุมความเป็นส่วนตัวในพื้นที่ที่ไม่เป็นส่วนตัว

5.2.3 การกำหนดกิจกรรมของตัวเอง

จากบ้านมาสู่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

อดีตผู้อำนวยการศูนย์ฯ กล่าวถึงทัศนคติของตนเองเกี่ยวกับการดูแลกันในครอบครัว แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกเป็นห่วงจากเหตุการณ์ที่มีลูกหลานต้องการพาคุณตาคุณยายมารับบริการมากขึ้นทุกที

“จริง ๆ แล้วเราอยากให้ลูกหลานดูแลภายในครอบครัว หากไม่จำเป็นจริง ๆ ไม่อยากให้พาคุณตาคุณยายมาอยู่ที่นี่นะ เรายังคงสนับสนุนความรักภายในครอบครัวอยู่ดี” (อนุภรณ์ ผ่องจิตต์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

จากคำกล่าวทำให้เห็นถึงความสำคัญในการเตรียมพร้อมที่จะเข้าสู่ยุคของผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือได้มากขึ้น ทำให้สังคมอาจจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง เช่นเดียวกับศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคที่พยายามหาวิธีการที่จะสร้างให้สถานที่แห่งนี้มีความเป็น “บ้าน” ให้สมบูรณ์ที่สุดเพราะบ้านพักคนชราที่มีความหมายทางด้านจิตใจสามารถทำให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตในสถานที่ อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขในบั้นปลายของชีวิตได้ดียิ่งขึ้น โดยความสมบูรณ์ของบ้านพักคนชราหรือศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคคือการตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน 4 ของผู้สูงอายุ

“หากถามว่าศูนย์ฯทำอะไร ง่าย ๆ ก็คือดูแลผู้สูงอายุทั้ง 4 ด้าน ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า ยา และอาหารนั่นเองแหละ” (อุมาภรณ์ ผ่องจิตต์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2556)

การเปลี่ยนสถานที่จากบ้านเดิมมาสู่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค นั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมทางกายภาพ จิตใจ และสังคมจากบ้านเดิมที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยที่คุ้นเคย ปลอดภัย เป็นที่หลบหนีจากความวุ่นวายของสังคม มีความผูกพัน เป็นที่พักผ่อนเวลาที่รู้สึกเหนื่อยจากโลกภายนอก (Dovey, 1987) มาสู่สถานที่ใหม่ที่ไม่ใช่บ้าน แต่ต้องอาศัยอยู่เป็นเหมือนบ้าน หลังสุดท้ายส่งผลให้วิถีชีวิต การควบคุมและการแสดงออกทางสังคมเปลี่ยนไป จากเดิมมีเพื่อนบ้านรอบ ๆ กลายเป็นเพื่อนร่วมห้อง จากเดิมที่เคยอยู่อย่างมีอิสระทั้งทางร่างกายและจิตใจ กลับมีข้อกำหนดกฎเกณฑ์เข้ามาบังคับให้อยู่ในกรอบของสังคม เช่น การรับประทานอาหารที่ต้องเป็นเวลา เข้านอนเป็นเวลา ไปไหนมาไหนต้องแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ หรือจากเดิมเคยมีพื้นที่ต่าง ๆ เป็นของตนเองอย่างชัดเจน เช่น การนั่งพักผ่อนบนเก้าอี้และดูทีวีในห้องรับแขกหรือเดินไปเข้าครัวเพื่อทำอาหารเมื่อรู้สึกหิว กลับไม่สามารถทำได้อย่างอิสระเต็มที่เมื่อย้ายเข้ามาในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค อย่างไรก็ตาม ความไม่พร้อมของสภาพแวดล้อมบ้านหรือที่อยู่อาศัยเดิมของผู้สูงอายุทำให้ต้องเข้ารับบริการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การถูกละเลยหรือไม่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนสภาพบ้านให้ปลอดภัยและเหมาะสม ผู้สูงอายุยังคงอาศัยอยู่บนชั้น 2 ของบ้านทำให้ยากต่อการตอบสนองร่างกายที่ถดถอยลงและเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ หรือไม่มีทางลาด ราวจับ แม้กระทั่งประตูหรือทางเดินมีขนาดที่เล็กเกินไป สิ่งเหล่านี้อาจส่งผลให้ผู้สูงอายุอาจจะรู้สึกว่าการสะดวกสบายและความปลอดภัยของร่างกายมีน้อยลงไปและอาจส่งผลทางด้านจิตใจของแต่ละคนเพราะไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เมื่ออยู่เพียงลำพังในขณะที่ถูกหลานต้องออกไปทำงานข้างนอก

“ผมอยู่คนเดียวที่บ้านนะตอนแรก ผมป่วยเดินไม่ได้เลย ก่อนที่เพื่อนบ้านจะแจ้งให้เจ้าหน้าที่มารับตัวไปแล้วไปรักษาจนเดินได้ จึงมาอยู่ที่นี่” (คุณตากมล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2556)

แนวคิดของบ้านถูกนำมาปรับใช้เพื่อเป็นมาตรฐาน แต่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค นั้นมีความแตกต่างจากที่อยู่อาศัยที่เป็นบ้านด้วยข้อจำกัดในปัจจุบันต่าง ๆ เนื่องจากมีการอาศัยอยู่ร่วมกันจำนวนมากของผู้สูงอายุที่มาใช้บริการและแต่ละคนมีความต้องการที่แตกต่างกัน ทำให้บางครั้งบางปัจจัยที่ถูกกล่าวไว้ในเรื่องของสภาพแวดล้อมของบ้าน เช่น ความเป็นส่วนตัว การครอบครองและควบคุมพื้นที่ ซึ่งอาจลดระดับลงจากการอาศัยอยู่ที่บ้านของตนเอง ผู้สูงอายุจึงต้องอาศัยการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมใหม่ อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุต้องอาศัยการส่งเสริมที่เกิดจากด้านกายภาพของสถานที่และสังคมภายใต้ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคมาเป็นปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนเช่นกัน

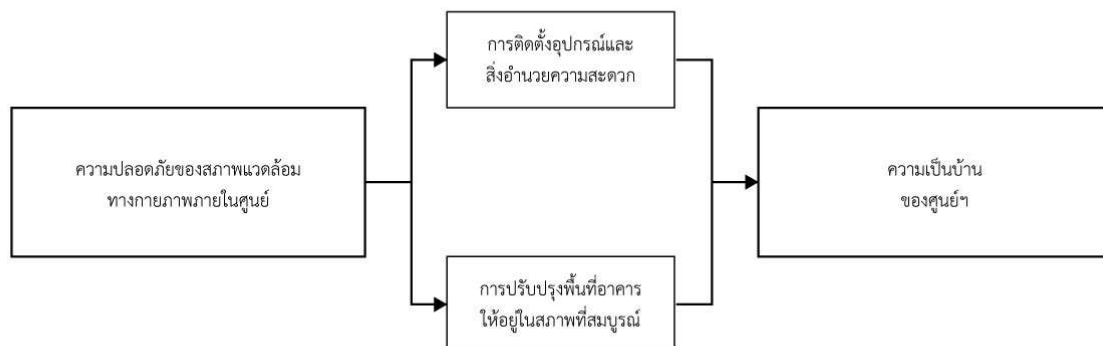
5.1 การสร้างความเป็นบ้านของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

ในบทนี้จะนำเสนอข้อมูลที่เกิดจากการสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคและในด้านของจิตใจความรู้สึก เพื่อนำเสนอปัจจัยที่ทำให้มีความหมายของคำว่าบ้านเกิดขึ้น โดยอาศัยกรอบของงานวิจัยและแนวความคิดในทฤษฎีความหมายของคำว่าบ้านสำหรับผู้สูงอายุ (Meaning of Home for Elder) แนวความคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น แนวความคิดของคำว่าบ้านของ โดวี (Dovey, 1987) การปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมของกายภาพที่เหมาะสม (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, 2544) มาปรับใช้เพื่อเป็นการกำหนดกรอบและทิศทางการสัมภาษณ์ในการนำเสนอข้อเท็จจริงและอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยสะท้อนผ่านทาง 3 ปัจจัย คือ 1) เตรียมสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ปลอดภัย 2) ความเป็นส่วนตัวในพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุ 3) พื้นที่ที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ อย่างไรก็ตามความหมายของคำว่า “บ้าน” ไม่ว่าจะอยู่ในบริบทของสถานที่ที่ต่างกันจะประกอบไปด้วยหลายปัจจัยมากกว่ามิติของกายภาพเพียงอย่างเดียว เพราะมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อด้านจิตใจ เช่น ความรู้สึกในการใช้งานพื้นที่ใช้สอยหรือความสามารถในการควบคุมพื้นที่ของตนเองในพื้นที่สาธารณะ ความรู้สึกมั่นใจในการเคลื่อนที่ไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ด้วยตนเอง การสนับสนุนกิจกรรมที่ทำให้เกิดสภาพสังคมที่ดีภายในสถานที่

5.1.1 เตรียมสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ปลอดภัย

การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุสภาพแวดล้อมหรือการปรับเปลี่ยนภาพแวดล้อมที่เหมาะสมของผู้สูงอายุของไทย มักกล่าวถึงความมั่นคงและปลอดภัยของสภาพแวดล้อมของบ้าน บ้านควรเป็นสถานที่ที่ทำให้รู้สึกปลอดภัยในโลกที่ไม่ปลอดภัย สามารถทำให้รู้สึกเป็นส่วนตัวไม่มีการถูกรบกวนจากโลกภายนอก (Dovey, 1987) คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าบ้านส่งผลกระทบต่อความรู้สึกต่อเจ้าของบ้านเสมอ หากเป็นมิติของทางกายภาพของบ้านเดิม อาจเป็นสิ่งที่เราสามารถปรับเปลี่ยนและควบคุมได้ตามความต้องการ แต่ส่วนมากบ้านไม่ได้ถูกสร้างมาเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่วัยชราตั้งแต่ต้น เช่น บ้านเราอาจจะไม่ได้มีทางลาดสำหรับขึ้นบ้าน หรือไม่ได้มีราวจับในห้องน้ำสำหรับช่วยพยุงตัวและพอเกิดปัญหาจึงทำให้แก้ไขได้ยาก กลายเป็นสาเหตุหนึ่งในการเข้ารับบริการเพราะหวังว่าจะได้มีสภาพแวดล้อมที่ดีและไม่ต้องเป็นภาระและเป็นสถานที่ที่ปลอดภัยสำหรับตนเอง แน่นนอนว่าเมื่อย้ายเข้าไปในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคที่เป็นลักษณะของสถานที่ที่พักอาศัย (House) ใหม่แล้วนั้นสภาพแวดล้อมทางกายภาพต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไป บางครั้งอาจรู้สึกไม่เหมือนกับการอยู่บ้าน ซึ่งทางศูนย์ฯ ก็มีแนวความคิดและนโยบายที่ต้องการปรับสภาพแวดล้อมให้มีความเป็นบ้าน (Home) ให้มากที่สุดตามข้อจำกัดต่าง ๆ พยายามตอบสนองความต้องการทั้งทางสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางจิตใจของผู้สูงอายุทั้ง 2 มิติ (ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ, 2548) ความปลอดภัยเสมือนปัจจัยขั้นพื้นฐานเพื่อตอบสนองต่อความรู้สึกความภัยในอาคารและสถานที่ซึ่งมีความหมายที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับผู้ใช้งาน

ภาพที่ 5.1: แสดงรายละเอียดความเชื่อมโยงของปัจจัยความปลอดภัยสู่ความเป็นบ้าน

จากแผนภาพจะเห็นถึงตัวชี้วัดที่ส่งผลปัจจัยความปลอดภัยของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคให้ผู้สูงอายุให้ความสำคัญได้แก่ 1) การติดตั้งอุปกรณ์ขั้นพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุ 2) การรักษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้สมบูรณ์ ซึ่งสามารถนำไปสู่ความรู้สึกเป็นบ้านของแต่ละคน

1) การติดตั้งอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก

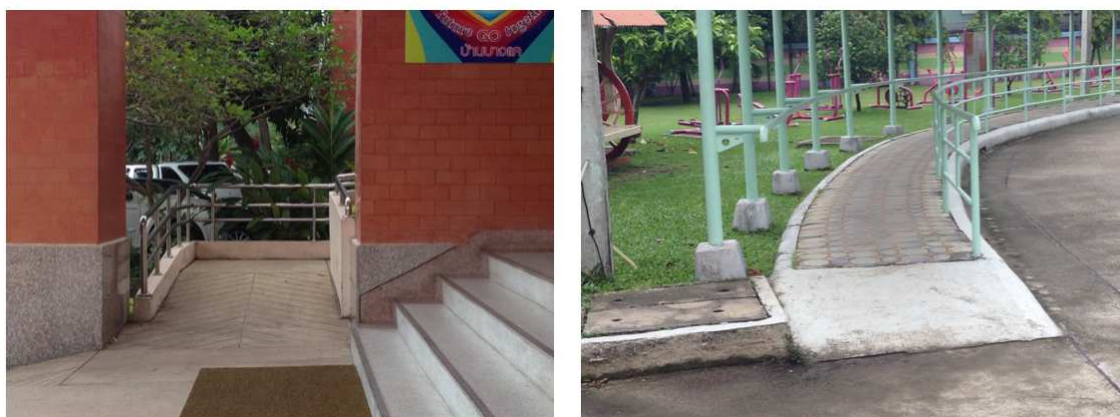
อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีความสำคัญต่อผู้สูงอายุภายในศูนย์ฯ นั้นประกอบไปด้วย 2 ประเภท คือ (1) ทางลาด และ (2) ราวจับ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคให้ความสำคัญในเส้นทางที่ผู้สูงอายุจะต้องเดินผ่านไปมา กระจายอยู่ตามจุดต่าง ๆ ทั้งตามทางเดินภายในอาคารและบริเวณทางเดินระหว่างอาคาร เช่น การทำทางลาดบริเวณทางขึ้นทางลงอาคารต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุที่ใช้รถเข็นเพื่อให้เกิดการเข้าถึงที่ง่าย (Accessibility) ทางลาดช่วยให้ผู้สูงอายุที่นั่งบนรถเข็นสามารถไปไหนมาไหนได้ด้วยตัวเอง และยังพบว่าทางลาดช่วยให้ผู้สูงอายุที่ใช้วีลแชร์ในการช่วยเดินหรืออุปกรณ์ช่วยเดินที่มีล้อนั้นสามารถเดินไปยังบริเวณต่าง ๆ ได้สะดวกและง่ายดาย สาเหตุที่ผู้สูงอายุเลือกใช้อุปกรณ์แบบรถเข็นมากกว่าไม้เท้าช่วยเดิน เพราะโดยปกติในระหว่างเดินนั้นผู้สูงอายุจะมีสิ่งของติดตัวไปด้วย ทำให้การใช้ไม้เท้านั้นไม่สะดวกกับการถือของเดินไปเดินมา จึงยังต้องทำให้พื้นที่ต่าง ๆ จะต้องมียางลาดระหว่างอาคารและพื้นที่ที่เพียงพอสำหรับการเดินผ่าน

ภาพที่ 5.2: อุปกรณ์ช่วยเดินที่ต้องอาศัยทางลาด

การเดินทางผ่านเส้นทางจากอาคารหนึ่งไปยังอีกอาคารเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลา โดยเฉพาะระหว่างอาคารที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ และส่วนมากอุปกรณ์ที่ช่วยในการเดินของผู้สูงอายุ นั้น จะเป็นไม้เท้าที่มีล้อหรือรถวีลแชร์มากกว่าไม้เท้าปกติ

ภาพที่ 5.3: อุปกรณ์ช่วยเดินที่ต้องอาศัยทางลาด

อุปกรณ์อีกประเภทที่ช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกปลอดภัยในการทำกิจกรรมส่วนตัวหรือการเดินทางและพบได้ทั่วไป คือ ราวจับ ที่ถูกติดตั้งไว้บริเวณทางเดินและบันได เป็นอุปกรณ์ที่สำคัญและมีประโยชน์สำหรับการเดินและหยุดพักในเวลาที่ต้องยืนคยเป็นเวลานาน เพราะส่วนมากในระหว่างการเดินของผู้สูงอายุนั้น อาจจะต้องพบปะกับบุคคลอื่น ๆ ได้ตลอดเวลา และมักจะหยุดคยมากกว่าการที่จะเดินไปคยไปทำให้

ราวจับสามารถเป็นที่หยุดพัก เช่นเดียวกับราวจับในห้องน้ำที่ผู้สูงอายุมีโอกาสใช้งานทุกครั้งเพื่อช่วยลุกจากการทำธุระส่วนตัว ซึ่งช่วยให้ผู้สูงอายุมีโอกาสในการเกิดอุบัติเหตุได้น้อยลงกว่าเดิม มีความปลอดภัยมากขึ้น เพราะส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะมีอาการ หน้ามืด เวียนศีรษะและเป็นลม ซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดอุบัติเหตุทำให้หกล้มหรือตกบันไดมากที่สุด (ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ, 2548) คุณตากลมได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับอุปกรณ์ราวจับว่า

“ราวจับผมว่าสำคัญมากนะ ทั้งตามทางเดินกับห้องน้ำ เพราะถ้าคนแก่ล้มนี่เรื่องใหญ่มาก” (คุณตากลม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 เมษายน 2557)

ภาพที่ 5.4: ราวจับตามทางเดิน

ภาพที่ 5.5: ราวจับตามทางเดินอาคาร

การเตรียมสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ปลอดภัยด้วยอุปกรณ์ที่ถูกติดตั้งก็เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างปลอดภัยและควบคุมพื้นที่ได้สมบูรณ์มากขึ้นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพราะศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเองก็ไม่สามารถดูแลผู้สูงอายุได้ตลอดเวลาเนื่องจากเจ้าหน้าที่จำนวนน้อยกว่าผู้สูงอายุ ทำให้ราวจับ ทางลาดเป็นหนึ่งในกลุ่มอุปกรณ์ที่ถูกนำมาปรับใช้ตามจุดต่าง ๆ ทั้งทางเดินและห้องน้ำผู้สูงอายุภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคต่างให้ความสำคัญกับประเด็นนี้ ถึงแม้ว่าร่างกายที่เสื่อมถอยลงก็ยังคงเป็นอุปสรรคในการใช้ชีวิตประจำวันก็ตามคุณยายท่านหนึ่งที่อาศัยอยู่บ้านพักบึงกะโลเล่าให้ฟังขณะที่กำลังเดินไปยังห้องกายภาพบำบัด

ผู้วิจัย: คุณยายสวัสดิ์ครับ คุณยายเจ็บขาหรือครับ

ยาย: ใช่จ๊ะ พอตีล้มนิดหน่อยในห้องน้ำ เลยจะไปกายภาพ

ผู้วิจัย: อ้าว แล้วไม่มีราวช่วยพยุงหรือครับยาย

ยาย: มีสิ แต่คนแก่นะ บางทีอยู่ดี ๆ ขาก็หมดแรงไปเอง ดินะที่จับราวไว้

การสร้างความรู้สึกลปลอดภัยจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพของผู้สูงอายุจากการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในประเด็นของการปรับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ปลอดภัย สามารถทำได้โดยการติดตั้งอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคและการปรับปรุงสภาพอาคารต่าง ๆ รวมถึงการกำหนดลักษณะของพื้นที่ใช้สอย ซึ่งพบว่าสามารถส่งผลต่อความรู้สึกในปัจจุบันของความปลอดภัยของอาคารที่พักอาศัยที่ดี ผู้สูงอายุรับรู้ถึงความสำคัญของอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ถูกติดตั้งเพิ่มเติมหรือปรับปรุงจากเดิมและสามารถปรับตัวกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ อาทิ เช่น ราวจับ ทางลาด และการปรับปรุงสภาพอาคารให้แข็งแรง ไม่ทรุดโทรม บริเวณต่าง ๆ มีการปรับสภาพแวดล้อมให้สวยงาม ทำให้การใช้ชีวิตของผู้สูงอายุมีความสะดวกสบายขึ้น ทำกิจกรรมตามบริเวณต่าง ๆ ได้อย่างมั่นใจ

ภาพที่ 5.6: แสดงลักษณะของราวจับบริเวณทางเดินโดยรอบของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องที่สำคัญมากเพราะร่างกายที่เสื่อมถอยลงของวัยชราเป็นอุปสรรคในการเคลื่อนที่หรือทำกิจกรรมอย่างปลอดภัย แต่เราจับเองถึงแม้ว่าจะไม่ได้ช่วยให้ปลอดภัยได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ก็ยังสามารถทำให้อุบัติเหตุลดความรุนแรงลงไปได้ และนอกจากอุปกรณ์ที่ช่วยในการใช้ชีวิตประจำวันอย่างปลอดภัยแล้วนั้นอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญคือการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้มั่นคง แข็งแรงไม่ทรุดโทรม

2) การปรับปรุงพื้นที่อาคารให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์

เป็นการให้ความสำคัญเกี่ยวกับความปลอดภัยของผู้สูงอายุในด้านของกายภาพที่ไม่ทรุดโทรมของอาคาร เช่น ไม่มีธรณีประตูหรือสิ่งกีดขวาง สภาพอาคารและอุปกรณ์อยู่ในสภาพที่ดี (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2552 อ่างใน ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ, 2548) เพื่อความสะดวกต่อการเคลื่อนที่ของผู้สูงอายุ บางครั้งศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคอาจจะต้องมีการออกแบบปรับลักษณะของพื้นที่ให้มีธรณีประตูขึ้นมาเพื่อการดูแลความสะอาด หรือการขาดอุปกรณ์หยุดประตูจึงต้องนำหินมาวางซึ่งถือเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการใช้พื้นที่ของผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุจำเป็นต้องระมัดระวังและต้องใช้แรงในการเข้าออกมากขึ้น ซึ่งอาจทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกลำบาก อาจจะต้องให้เจ้าหน้าที่หรือแม่บ้านในการเข้าช่วยเหลือส่งผลให้ความสามารถในการควบคุมพื้นที่ของผู้สูงอายุลดลงและอาจขาดความมั่นใจได้ ภาพด้านล่างแสดงให้เห็นถึงความไม่สมบูรณ์ของพื้นที่อาคารภายในศูนย์ที่เกิดขึ้นและการแก้ไขที่ศูนย์ป้องกันไว้ เช่น ประตูที่ทรุดโทรมไม่มีที่กันประตูปิดต้องนำอิฐมาวางแทน (ดูภาพที่ 5.7) การนำเทปสีมาติดลงบนพื้นเพื่อเป็นการเตือนผู้สูงอายุให้ระวังในการเดินผ่านประตูที่ยกระดับขึ้น (ดูภาพที่ 5.8) ซึ่งผู้สูงอายุเองก็ต้องอาศัยความระมัดระวังในการเดินมากขึ้น

ภาพที่ 5.7: การปรับใช้ตัวหยุดประตูด้วยก้อนอิฐ

ภาพที่ 5.8: แสดงลักษณะของพื้นที่ที่มีการใช้เทสีแดงเพื่อเตือนให้ระวังพื้นต่างระดับ

ในสมัยก่อนอาคารส่วนใหญ่จะถูกสร้างด้วยไม้ เมื่อกาลเวลาผ่านไปไม้เริ่มผุพัง ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเองก็พยายามปรับปรุงให้พื้นที่ต่าง ๆ สมบูรณ์มากขึ้น อาทิเช่น อาคารสามัญชายซึ่งเป็นอาคารที่เก่าแก่ที่สุดและเป็นอาคารแรกก็ถูกสร้างขึ้นด้วยไม้เช่นกัน ได้มีการปรับปรุงใหม่ด้วยการเปลี่ยนพื้นให้กลายเป็นกระเบื้อง ปรับวัสดุฝ้า เพดานให้กลายเป็นวัสดุที่แข็งแรง ม้านั่งบริเวณหน้าห้องรอบ ๆ ระเบียงก็ถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นปูนและราวสแตนเลสแทน เพื่อความปลอดภัยทางกายภาพ (Physical Safety) ของผู้สูงอายุตามแนวคิดการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุ (ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ, 2548)

ภาพที่ 5.9: ภาพบันทึกการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงวัสดุศาลา

“เราปรับเปลี่ยนม้านั่งและพื้นด้วยการปูกระเบื้องใหม่ทั้งหมด เพราะมันผุพังหมดแล้ว”
(อุมภรณ์ ผ่องจิตต์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

ภาพที่ 5.10: พื้นที่ของอาคารที่มีการปรับปรุงใหม่และพื้นที่แบบเก่าที่ยังคงเหลืออยู่

ซึ่งปัจจุบันอาคารส่วนด้านบนมีผู้สูงอายุเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่ยังคงอยู่ เพราะอยู่อาศัยมาตั้งแต่แรกหลังจากนี้ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคพยายามให้ทุกคนย้ายมาด้านล่างทั้งหมด สิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์ได้ดีคือการตอบคำถามจากกิจกรรมที่ศูนย์ฯถามผู้สูงอายุว่า “ความสุขของคุณคืออะไร” ผลที่ได้นั้นเป็นคำตอบที่เหมือนจะไม่ตรงกับ ความคาดหวังของเจ้าหน้าที่มากนัก เพราะส่วนมากผู้สูงอายุจะตอบออกมาในลักษณะของการปรับปรุงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เช่น ผู้สูงอายุบางท่านกล่าวว่า “เมื่อไหร่จะเอาฝาท่อมมาเปลี่ยนพังหมดแล้ว อยากให้ติดมุ้งลวดตรงนี้” จากคำตอบบางส่วนของผู้สูงอายุทำให้อุมภรณ์ ผ่องจิตต์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค (การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557) ได้แสดงความรู้สึกว่า “เราแปลกใจเหมือนกันว่าคำตอบแต่ละอันของคุณตาคุณยายเป็นคำตอบแบบที่เราไม่คาดคิด” อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุได้รับการดูแลในปัจจุบันอื่น ๆ ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของแต่ละคนแล้ว เช่น การได้รับการดูแลรักษา มีกิจกรรมให้ทำและมีอาหารในการใช้ชีวิตจึงทำให้ความสุขที่ยังเป็นสิ่งสำคัญของผู้สูงอายุที่ยังคงรับรู้ได้ง่ายและมีการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตได้ง่ายที่สุดคือการมีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่สมบูรณ์ ปลอดภัย จึงทำให้สะท้อนออกมาทางการให้ความหมายของความสุขในกิจกรรมนี้

บางครั้งการเปลี่ยนแปลงทำให้ผู้สูงอายุไม่คุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมใหม่ อาคารไม้ที่ถูกปรับเปลี่ยนทำให้ผู้สูงอายุที่อาศัยมานานเกิดความรู้สึกถึงสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ล้วนส่งผลต่อผู้สูงอายุทั้งสิ้นทั้งทางด้านความรู้สึกและพฤติกรรมทั้งสิ้น เช่น แก้อิ้วาวที่เคยนั่งห้อยขาได้ ตอนนี้อาจจะไม่สามารถทำได้ แต่ทำให้การนั่งปลอดภัยมากขึ้นกว่าเดิม เจ้าหน้าที่ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมว่า

“แต่ก่อนคุณตาจะนั่งเอาขาห้อยลงมาตรงเก้าอี้ไม้ แต่ตอนนี้ไม่ได้เห็นใครทำแบบนี้”

(พีบาส เจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

อย่างไรก็ตามการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงก็ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกที่ดีมากกว่าการปล่อยให้อาคารทรุดโทรมไปตามกาลเวลา “ผมชอบนะสี่สวยดี” คุณตากล่าวขึ้นขณะที่กำลังสัมภาษณ์บริเวณหน้าห้องเกี่ยวกับความรู้สึกในการได้อยู่ในห้องที่มีการปรับปรุงใหม่เป็นห้องแรก ๆ

นอกจากอาคารต่าง ๆ ที่ถูกปรับปรุงอาคารเก่าแล้วนั้นศูนย์ฯมีการสร้างอาคารใหม่เพิ่มขึ้นและปรับปรุงวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง เช่น อาคารบ้านพักบังกะโลทั้ง 11 หลัง จากเดิมบ้านไม้เพียงไม่กี่หลังกลายเป็นบ้านพักปูนที่ขึ้นเดียวทั่ว ๆ ไป คุณยายเล่าว่า “สมัยก่อนบ้านบังกะโลมีไม่เยอะ ไม่ค่อยมีใครนิยมมาอยู่ เป็นบ้านไม้ไม่กี่หลัง” อาจเกิดจากความนิยมในการใช้บริการที่มากขึ้นเพราะสังคมมีความเปลี่ยนแปลงทำให้การเข้ารับบริการในลักษณะจ่ายเงินมีมากขึ้น ผู้สูงอายุที่มีเงินจึงวางแผนสำหรับหาที่อยู่อาศัยในบั้นปลายชีวิต โดยที่ไม่ต้องให้ลูกหลานมาคอยดูแลหรือเป็นห่วง ให้ความสนใจเป็นจำนวนมากทำให้ต้องจองนานถึง 30 ปี โดยส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการเงินบำนาญหรือเจ้าหน้าที่เดิมที่ทำงานอยู่ในศูนย์ พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ผู้วิจัยได้สอบถามเกี่ยวกับความรู้สึกเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบันกับคุณยาย (การสื่อสารส่วนบุคคล, 2557) ที่เป็นอดีตครูโรงเรียนแห่งหนึ่งแต่สามีเสียชีวิตและไม่มีลูกคอยดูแลจึงเข้ามาใช้บริการกว่า 15 ปี

คุณยาย: สมัยก่อนไม่ได้เป็นแบบนี้ละ แต่ก่อนเป็นบ้านไม้อยู่อีกที่หนึ่งสบายสวยเลยชอบมากเจ้าของเดิมทำไว้ ตอนนี้อยู่ไปหมดแล้ว แล้วยายก็ย้ายมาตรงนี้

ผู้วิจัย: แล้วถ้ายายเลือกได้อยากจะอยู่แบบบ้านไม้หรือแบบตอนนี้ครับ

คุณยาย: อ้อ...แบบตอนนี้แหละ ยายว่ารู้สึกมั่นคง ปลอดภัยดี แบบเก่าก็ดีนะ แต่เป็นแบบนี้ดีกว่า

จะเห็นได้ว่าถึงแม้ผู้สูงอายุจะมีความรู้สึกชอบในบรรยากาศแบบเดิม ๆ บ้านไม้ เย็นสบาย แต่ก็ให้ความสำคัญกับความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย มากกว่ารูปลักษณ์ของอาคารดังกล่าว ผู้สูงอายุพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ ได้ ประเด็นที่สำคัญคือสภาพแวดล้อมนั้นจะตอบสนองต่อความรู้สึกและความต้องการของแต่ละคนอย่างไร

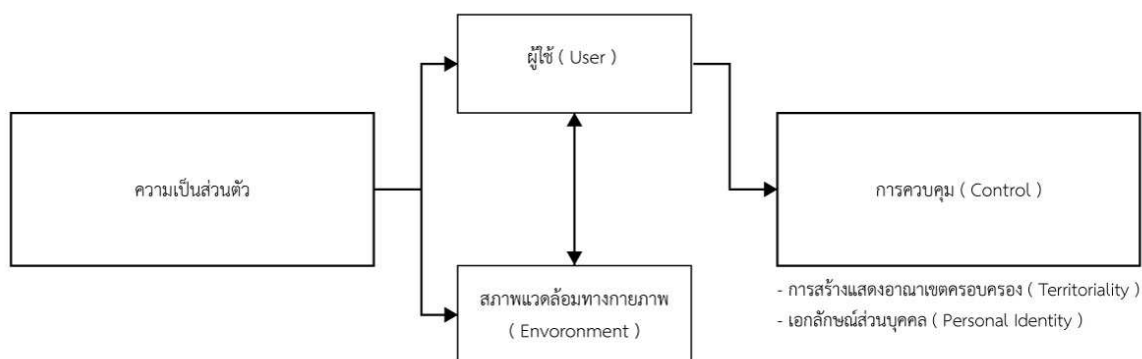
ดังนั้นความปลอดภัยของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค โดยการติดตั้งอุปกรณ์ที่ช่วยเหลือและการปรับปรุงตัวอาคารด้วยวัสดุที่แข็งแรงสามารถทำให้ผู้สูงอายุมีความปลอดภัยทางร่างกายและจิตใจ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงการบริการต่าง ๆ ได้ดี

ขึ้นด้วยตัวเอง วันชาติ สวีตตี้ (2540 อังโน ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ, 2548) ได้ศึกษาทัศนคติของผู้ปฏิบัติงานโดยเห็นว่า สภาพแวดล้อมควรเป็นสถานที่ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงได้ เช่นเดียวกับสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ (2552 อังโน ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ, 2548) ที่นำเสนอแนวคิดเรื่องของการมีความปลอดภัยทางกายภาพ คือ สามารถเข้าถึงได้ง่าย มีทางลาดสำหรับรถเข็นเพื่อสามารถเข้ารับบริการได้ง่าย สิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อการใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างมั่นใจไม่เผชิญกับความเครียด ลดการช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน สามารถช่วยเหลือตัวเองได้อย่างมั่นใจมากขึ้น ทำให้เกิดความพึงพอใจในการใช้ชีวิตเพราะได้รับการตอบสนองที่ดี (สุรกุล เจนอบรม, 2541) ส่งผลทำให้เกิดความสุขและรู้สึกปลอดภัยในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเกิดขึ้น และความสุขนั้นอาจไม่จำเป็นต้องเกิดจากการที่ผู้สูงอายุได้รับการตอบสนองอย่างสมบูรณ์ทุก ๆ สิ่ง แต่หมายถึงความสุขที่เกิดจากการปรับตัวรับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการปรับสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคอาจจะไม่สามารถปรับให้ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุทั้งหมด แต่ก็ทำให้เกิดความหมายของคำว่าบ้านได้ และหากศึกษาเรื่องของความปลอดภัยจากสภาพแวดล้อมแล้วจะพบว่าการสร้างสภาพแวดล้อมที่มีความเป็นส่วนตัว หรือมีการแบ่งอาณาเขตของพื้นที่ที่ใช้งานก็สามารถส่งผลต่อความรู้สึกปลอดภัยเช่นกัน (Cambell, 1976 และ Powell, 1983)

5.1.2 ความเป็นส่วนตัวในพื้นที่ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเพื่อผู้สูงอายุ

จากการกรณีศึกษาสภาพแวดล้อมโดยรอบที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคตั้งอยู่ พบว่าอยู่บริเวณชุมชนใกล้เคียงตลาด วัด และโรงเรียน ทำให้สภาพสังคมรอบนอกมีประชากรอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก มีการออกแบบลักษณะของทางเข้าออกและการวางตัวกลุ่มอาคารมาช่วยในการแบ่งอาณาเขตจากภายนอกทำให้รู้สึกเป็นสัดส่วนและเป็นส่วนตัวมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแบ่งพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุในการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อความรู้สึกส่วนตัวและยังช่วยให้มีความรู้สึกปลอดภัย แต่ถึงอย่างไรก็ตามผู้สูงอายุไม่ได้ถูกจำกัดสิทธิหรืออิสรภาพเพราะผู้สูงอายุยังสามารถควบคุมกิจกรรมในการเข้าถึงชุมชนและร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ เช่น การเดินไปทำบุญที่วัด การซื้อของที่ตลาด ทำให้ผู้สูงอายุยังคงมีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนบริเวณนั้นอยู่จึงทำให้ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคมีความผ่อนคลายในการอยู่อาศัย

ภาพที่ 5.11: ความเชื่อมโยงของความเป็นส่วนตัวในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

ความเป็นส่วนตัวนั้นจะมีเกี่ยวข้องระหว่าง ผู้ใช้ (User) และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Environment) และผู้สูงอายุสามารถควบคุม (Control) ได้ในระดับใด โดยถูกสะท้อนผ่านการสร้างแสดงอาณาเขตครอบครอง (Territoriality) รวมถึงแสดงเอกลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) ได้อย่างอิสระในสภาพแวดล้อมที่เป็นพื้นที่ของตนเองตามต้องการได้มากน้อยระดับไหน (กาญจนา โอ้อวด, 2540) จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคที่จะต้องส่งเสริมภาวะความเป็นส่วนตัวด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสามารถให้ผู้สูงอายุมิพื้นที่ในการควบคุมและแสดงความเป็นเอกลักษณ์ส่วนบุคคลภายในสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถสร้างความเป็นส่วนตัวในการทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงกำหนดพื้นที่ได้ด้วยตนเอง (สำนักงานสวัสดิการสังคม, 2537 อ้างใน ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ, 2548) ความเป็นส่วนตัวของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคไม่ได้หมายถึงการที่ผู้สูงอายุอยู่เพียงลำพังเพียงอย่างเดียว แต่ความเป็นส่วนตัวสามารถเกิดขึ้นได้ในหลายลักษณะ อาทิการมีปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มผู้สูงอายุตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปโดยไม่ถูกรบกวนจากบุคคลอื่นก็ถือเป็นการเกิดความเป็นส่วนตัวเช่นกัน เช่น การที่คุณตาสามารถนั่งวาดภาพได้บริเวณใดก็ได้และตกเย็นสามารถไปเล่นเปตองกับเพื่อนที่มาจากอาคารอื่น หรือการที่คุณยายเลือกที่จะไปช่วยเจ้าหน้าที่ในการดูแลเพื่อนที่ป่วยและกลับ มาพักผ่อนกับเพื่อนในการเย็บปักถักร้อย จะเห็นว่าผู้สูงอายุมีความสามารถในการควบคุมในการสร้างพื้นที่ส่วนตัวซึ่งจะกล่าวในหัวข้อต่อไปในประเด็นของการสร้างความเป็นบ้าน

ในหัวข้อนี้จะทำการศึกษาลักษณะของการสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นส่วนตัวโดยศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของผู้สูงอายุ เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ประเด็นภาพรวมทั้งหมด 3 ระดับที่ส่งผลต่อความเป็นส่วนตัวตั้งแต่ภาพรวมระดับใหญ่สุด และแยกย่อยลงมาวิเคราะห์ในระดับที่ใกล้ตัวผู้สูงอายุที่สุด ได้แก่ 1) ความเป็นส่วนตัวผ่านทาง

อาณาเขต 2) ประเภทของอาคารที่พิกัดอาศัยกับความเป็นส่วนตัว 3) พื้นที่พักผ่อน ทั้ง 3 ระดับของความ เป็นส่วนตัวนี้จะมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ ในประเด็นของความสามารถในการ ควบคุมและการแสดงอาณาเขตครอบครองบนพื้นที่ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้าน บางแค

5.1.2.1 ความเป็นส่วนตัวผ่านทางอาณาเขตของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคม ผู้สูงอายุบ้านบางแค

ความเป็นส่วนตัวของอาณาเขตนั้นเป็นการวิเคราะห์การสร้างสภาพความเป็นส่วนตัว ในระดับที่ใหญ่ที่สุด อาทิเช่น การจัดวางแผนผังของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้าน บางแคและการแบ่งพื้นที่ต่าง ๆ ตามลักษณะการใช้งาน เพื่อให้เกิดความเป็นส่วนตัวในแต่ละอาคาร หาก พิจารณาจากการสร้างสภาพแวดล้อมที่มีอาณาเขตที่ชัดเจนนั้นจะทำให้เกิดความเป็นส่วนตัวขึ้นในระดับ ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคถือเป็นสิ่งที่นักออกแบบควรคำนึงถึงเพราะจะ ช่วยให้ผู้อยู่อาศัยนั้นเกิดภาวะความเป็นส่วนตัวได้มากขึ้น (สำนักสวัสดิการสังคม, 2537 อ่างใน ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ, 2548) อาณาเขตจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่มีความเป็นส่วนตัว ได้ ซึ่งอาจสร้างขึ้นได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น รั้ว ผนัง เนื่องจากศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านบางแค นั้นเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวค่อนข้างจำกัดเพราะมีพื้นที่ที่เป็นแบบกิ่งสาธารณะและมี กิจกรรมเกิดขึ้นเกือบตลอดเวลา ความเป็นส่วนตัวของพื้นที่นั้นขึ้นอยู่กับพื้นที่ใช้สอยว่าต้องการให้พื้นที่นั้น เป็นพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมอะไร แต่หากศึกษาในมิติของผู้สูงอายุจะปรากฏในลักษณะของความสามารถ ในการควบคุมพื้นที่ต่าง ๆ ภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค และจะนำไปสู่ การเกิดความเป็นส่วนตัวของแต่ละคน

จากกรณีศึกษาการสร้างความเป็นส่วนตัวของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านบางแคผ่านการกำหนดพื้นที่ในส่วนต่าง ๆ พบว่า มีการแยกออกจากพื้นที่สาธารณะของชุมชน รอบ ๆ โดยมีการกำหนดและควบคุมพื้นที่เพื่อให้ศูนย์ฯมีภาวะของความเป็นส่วนตัวสำหรับผู้สูงอายุด้วย วิธีการกำหนดอาณาเขตของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคจากชุมชนด้วยรั้วและมี เจ้าหน้าที่คอยดูแลรักษาความปลอดภัยทางเข้าออกของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้าน บางแค แต่การดูแลนั้นไม่ได้หมายถึงว่าศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคแยกตัวออก จากชุมชนอย่างสิ้นเชิงเนื่องจากผู้สูงอายุยังคงเลือกและควบคุมกิจกรรมของตนเองกับชุมชนหรือสามารถ กลับบ้านไปหาครอบครัวได้เพียงแต่ต้องแจ้งกับทางศูนย์ก่อน

“ปกติที่นี่จะออกไปเที่ยว หรือไปค้างที่อื่นกับครอบครัวได้นะ ขอเพียงแจ้งไว้ก่อน”

(คุณตาเที่ยง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

“ปกติก็ออกไปซื้อผักกินนะ เล็ก ๆ น้อย ๆ สิ่งที่ยากกิน เดี่ยวจะออกไปซื้อโอเลี้ยงหน่อย”

(คุณตาศิลป์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

ภาพที่ 5.12: พื้นที่อาณาเขตของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคด้านหน้า

จะเห็นได้ว่า ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคมิได้แยกออกจากสังคมภายนอกอย่างสิ้นเชิง ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุยังคงมีความสุขในการกำหนดกิจกรรมหรือสิ่งที่ยากทำได้ ส่งผลให้มีการให้ความหมายของความเป็นส่วนตัวผ่านทาง การควบคุมกิจกรรมของตนเองได้ภายใต้การใช้ชีวิตอยู่ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

อาคารด้านหน้าที่เป็นพื้นที่ทำงานของเจ้าหน้าที่ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่าสำหรับบุคคลทั่วไปในการติดต่อ และสามารถแยกพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุที่จะถูกควบคุมและคัดกรองบุคคลภายนอกได้อย่างดี อาคารสำนักงานที่ถูกใช้เป็นที่สำหรับแบ่งแยกพื้นที่สำหรับผู้สูงอาซึ่งสามารถเพิ่มภาวะความเป็นส่วนตัวให้กับผู้สูงอายุขณะใช้ชีวิตประจำวัน ภายในส่วนด้านในที่ใช้สำหรับพักผ่อนนั้นค่อนข้างเกิดความเป็นส่วนตัวและยังมีความปลอดภัยอีกด้วยโดยถูกสะท้อนออกมาจากพฤติกรรมของผู้สูงอายุเอง หากสังเกตจากการเลือกพักผ่อนภายในศูนย์ตามบริเวณศาลา ม้านั่ง หรือบริเวณหน้าต่างนอนในเวลาปกติขณะที่มีคนอื่น ๆ อยู่ภายนอกรอบ ๆ อาคารผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างปกติไม่ได้ถูกรบกวน อาณาเขตของศูนย์ถูกควบคุมด้วยการใช้งานของแต่ละอาคารในระดับที่ต่างกันในแต่ละประเภทของอาคาร เช่น อาคารที่พักอาศัย อาคารทำกิจกรรม ในอาคารที่พักอาศัยจะมีความเป็นส่วนตัวที่ค่อนข้างมากกว่าอาคารสำหรับทำกิจกรรม โดยศูนย์มีการติดป้ายต่าง ๆ และมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลเพื่อความเป็นส่วนตัวให้กับผู้สูงอายุ เช่น ป้ายห้ามเข้าก่อนได้รับอนุญาต ป้ายห้ามถ่ายภาพบริเวณหน้าต่างหรือการมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลประจำอาคาร

ภาพที่ 5.13: ป้ายห้ามเข้าห้องที่ติดอยู่ด้านหน้าห้อง

อย่างไรก็ตามบุคคลภายนอกยังคงสามารถเดินไปตามทางเดินของอาคารได้ เพียงแต่ไม่สามารถเข้าไปในห้องนอนเท่านั้นยกเว้นจะได้รับอนุญาตให้เข้าไปจากเจ้าหน้าที่หรือผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของห้องในกรณีพิเศษ ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคจะเคยชินกับการเข้ามาของบุคคลภายนอกพอสมควร

“มาเยี่ยมชมเหโรค่ะ เขียวเลยค่ะ ตามสบายเลยค่ะทางด้านนี้จะเป็นอาคารของผู้หญิงนะ ค่ะ” (ยายอาคารสามัญ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 ธันวาคม 2557)

มุมมองของผู้สูงอายุต่อบุคคลภายนอกส่วนมากนั้นจะยินดีทุกครั้งที่พบเจอบุคคลอื่นที่เข้ามาอาจเกิดจากความรู้สึกว่า หากมีคนเข้ามาเยี่ยมชมนั้นหมายถึงพวกเขาจะมีโอกาสได้รับการบริจาคเงินหรือสิ่งของนั่นเอง

การสร้างอาณาเขตของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคที่ชัดเจนแยกออกจากชุมชนเพื่อความเป็นส่วนตัวนั้นสามารถช่วยให้เกิดความปลอดภัยได้อีกด้วย เพราะสามารถทำให้บุคคลภายนอกทราบว่าพื้นที่ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเป็นพื้นที่ส่วนตัว ไม่ใช่พื้นที่สาธารณะที่จะเข้ามาได้ตลอดเวลา ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะไม่สามารถสร้างอาณาเขตครอบครองได้เองในระดับนี้แต่ก็สามารถรับรู้ได้ว่าพื้นที่ส่วนนี้คือพื้นที่ของตนเองที่จะสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ ทำให้ง่ายต่อการดูแลผู้สูงอายุนอกจากนี้การสร้างความเป็นส่วนตัวในระดับของอาคารต่าง ๆ ยังช่วยให้เกิดความเป็นส่วนตัวของผู้สูงอายุได้อีกด้วย

5.1.2.2 ประเภทของอาคารที่พัวอาศัยกับความเป็นส่วนตัว

อาคารที่พัวอาศัยแต่ละประเภทมีการออกแบบสภาพแวดล้อมที่เป็นส่วนตัวที่ต่างกันและส่งผลกระทบต่อความรู้สึกความเป็นส่วนตัวและความสามารถในการควบคุมที่ต่างกัน การออกแบบพื้นที่ใช้สอยของอาคารโดยคำนึงถึงความรู้สึกเป็นส่วนตัวในการทำกิจกรรมต่าง ๆ สามารถช่วยให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกเป็นบ้านได้ ภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคมีการแบ่งประเภทของอาคารที่

พักอาศัยอยู่ 3 ลักษณะ คือ 1) อาคารนอนรวม 2) อาคารแบบหอพัก 3) บ้านบังกะโล ซึ่งทั้ง 3 แบบมีความแตกต่างทางด้านขนาดของพื้นที่ใช้สอย ลักษณะของพื้นที่ใช้สอย และสภาพแวดล้อมความเป็นส่วนตัวของผู้สูงอายุในการควบคุม หากเปรียบเทียบในมิติของประเภทของอาคารสำหรับผู้สูงอายุแล้ว บ้านพักแบบบังกะโลและหอพักจะมีการออกแบบให้มีสภาพแวดล้อมความเป็นส่วนตัวที่สูงกว่าแบบอาคารนอนรวม เนื่องจากมีจำนวนของผู้สูงอายุต่อ 1 ห้องที่ต่างกัน กล่าวคือ ผู้สูงอายุในอาคารนอนรวมจะมีจำนวนผู้สูงอายุ 3-5 คนต่อห้องซึ่งเป็นจำนวนที่เหมาะสมในการให้คำแนะนำจากงานวิจัยของ ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ (2548) แต่อีก 2 ประเภทมีจำนวนผู้สูงอายุเพียงแค่นคนเดียวต่อห้อง ทำให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่ในสภาวะส่วนตัวที่มากกว่า กล่าวคือสามารถควบคุมพื้นที่ ในการแสดงอาณาเขตครอบครอง (Territoriality) รวมถึงเอกลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) ได้มากกว่าในข้อจำกัดของศูนย์ซึ่งเป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นภายในสังคมในบริบทของศูนย์ ผู้สูงอายุที่มีกำลังทรัพย์สามารถมีโอกาสเลือกที่จะอยู่ในสถานที่ที่เป็นส่วนตัวของอาคารนอนได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่จำเป็นต้องย้ายเข้ามาเพราะปัญหาไร้อยู่อาศัย ไม่มีคนดูแล คุณตาเที่ยงอดีตเจ้าหน้าที่ดูแลศูนย์ที่เข้ามาใช้บริการในหอพักด้วยความสมัครใจ สะท้อนมุมมองต่ออาคารอื่นว่า

“ถ้าพูดถึงความเป็นส่วนตัว ผมว่าอาคารนอนรวมไม่ค่อยจะส่วนตัวเท่าไร คนเยอะอยู่หอพักสบายกว่าทำอะไรก็นอน จะกินเมื่อไหร่ก็ได้ นอนอ่านหนังสือคนเดียวก็ได้” (ตาเที่ยง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

จะเห็นว่าจำนวนคนมีผลต่อความรู้สึกเป็นส่วนตัวในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของตนเอง ในอีกนัยหนึ่งคือสามารถเลือกควบคุมพื้นที่ของตนเองได้ดีกว่า เช่นเดียวกับอดีตผู้อำนวยการได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับประเภทของอาคารและความแตกต่างว่า

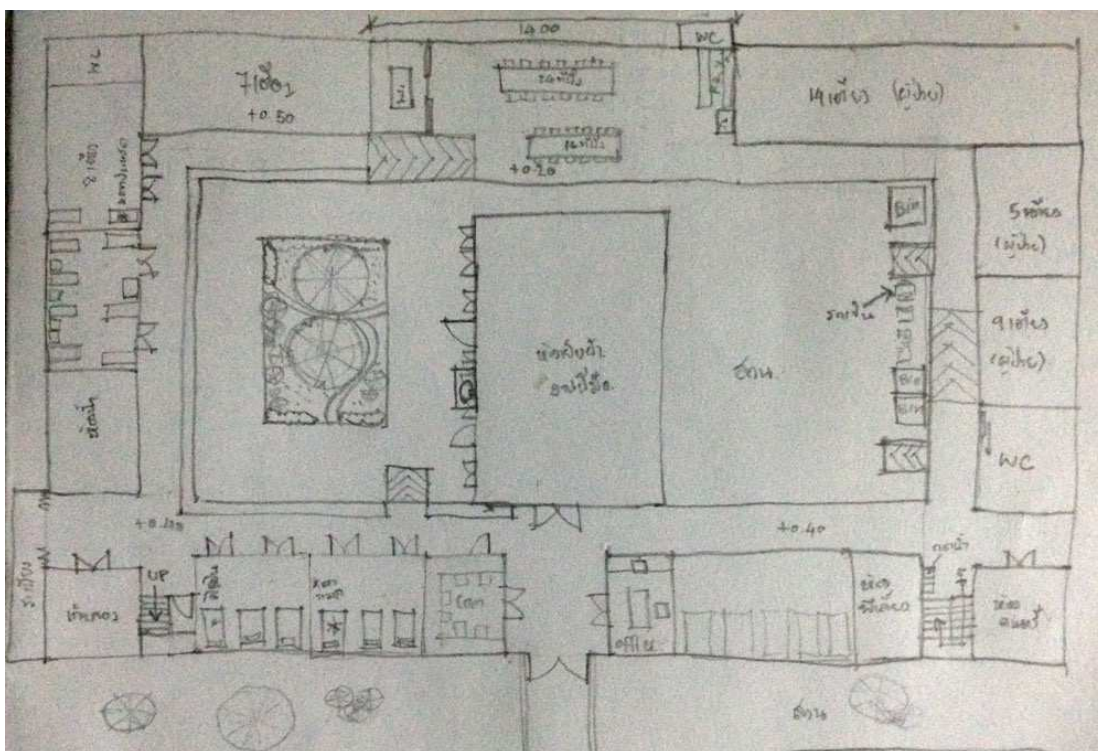
“หากผู้สูงอายุที่เลือกได้ มีเงินหน่อยเขาก็อยากจะไปอยู่ที่หอพัก ไม่ก็บ้านบังกะโลมากกว่า เพราะเขาอยู่คนเดียว ทำอะไรก็ได้สบายใจกว่า” (อุมาภรณ์ ผ่องจิตต์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

ในส่วนนี้ของงานวิจัยจะทำการเก็บข้อมูลเพื่อชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของอาคารแต่ละประเภทที่ส่งผลต่อความเป็นส่วนตัวที่แตกต่างกัน

สภาพแวดล้อมส่วนตัวของอาคารนอนรวม ถึงแม้อาคารพักอาศัยแบบนอนรวมหรืออาคารสามัญจะมีความเป็นส่วนตัวน้อยเนื่องจากมีความหนาแน่นสูงกว่า แต่ก็มีการใช้วิธีกำหนดภาวะเป็นส่วนตัว (Mechanisms for Achieving Privacy) และออกแบบจัดการสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้เกิดภาวะส่วนตัว (Environmental Design/ Management for Privacy) กล่าวคือจำเป็นต้องมีการจัดให้มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่บุคคลสามารถใช้ควบคุมขอบเขตระหว่างบุคคลได้ (วิลลิสท์รี หรยางกูร, 2554) หากมองสภาพแวดล้อมความเป็นส่วนตัวในระดับของตัวอาคารนั้น รูปแบบอาคารจะเป็นลักษณะ

ของตัว โอบ และแยกอาณาบริเวณ (Isolation of Domain) ออกมาจากอาคารอื่น ๆ เพื่อกันความเป็นส่วนตัวจากภายนอก

ภาพที่ 5.14: แสดงผังรูปแบบอาคารสามัญชาย

ตรงกลางเป็นลักษณะของลานกิจกรรมและที่พักผ่อนของผู้สูงอายุ มีเก้าอี้ยาวตลอดทางเดินเพื่อให้นั่งพักและมีทางเดินออกไปสู่อาคารต่าง ๆ ได้ 2 ช่องทาง ซึ่งผู้สูงอายุสามารถควบคุมและเลือกพื้นที่สำหรับการพักผ่อนอย่างเป็นส่วนตัวได้บริเวณทางเดินและบริเวณสวนตรงกลางของอาคาร (ดูภาพที่ 5.15) ห้องภายในอาคารที่ถูกแบ่งนั้นนอกจากมีห้องสำหรับนอนแล้วยังมีส่วนของห้องสำหรับทำกิจกรรมต่าง ๆ อีกด้วย เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถใช้พื้นที่เหล่านั้นได้ตามความต้องการและเมื่อศึกษาสภาพแวดล้อมส่วนตัวในระดับที่เล็กลงมาคือห้องนอนนั้น ทางศูนย์มีวิธีการสร้างความเป็นส่วนตัวจากการวางผังของห้องนอนและเฟอร์นิเจอร์มาช่วยในการสร้างอาณาเขตของผู้สูงอายุเอาไว้คร่าว ๆ เพื่อให้เกิดภาวะเป็นส่วนตัว ใช้ตู้เก็บของและเตียงมาเป็นตัวกำหนดอาณาเขตของแต่ละคนในห้องนอนรวมที่มีพื้นที่ส่วนตัวจำกัดกว่าอาคารนอนอื่น บริเวณห้องนอนเป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุใช้สำหรับพักผ่อนและเก็บสิ่งของส่วนตัวต่าง ๆ สิ่งของเหล่านั้นบางอย่างมีคุณค่าภายในจิตใจและสะท้อนความเป็นตัวตนได้ ประสบการณ์ของแต่ละคนรวมถึงสิ่งของที่ใช้ส่วนตัว คุณตาศิลปินผู้ที่อาศัยอยู่ภายในศูนย์มาเป็นเวลานานหยิบภาพของ

ตนเองที่ถูกวางเก็บไว้บริเวณตู้มาให้ผู้วิจัยดูแล้วเล่าเรื่องความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวันนั้นอย่างมีความสุข และภาคภูมิใจ

“วันนั้นท่านเสด็จมาชมแล้วให้ผมวาดภาพให้ท่านดู ผมยังเก็บไว้ถึงทุกวันนี้”

(ตาซิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

ดังนั้นความหมายของตู้หรือผนังที่เต็มไปด้วยสิ่งของ เปรียบเสมือนการแสดงความ เป็นมาสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์แต่ละคนได้อย่างดีนอกจากเป็นเพียงแคที่เก็บของเพียงอย่างเดียว ถึงแม้ว่า อาจจะไม่ไดพบในทุก ๆ คนที่อาศัยอยู่เนื่องจากการแสดงออกจากของใช้ เสื้อผ้า การแต่งกายของแต่ละ คนจะถูกกลืนไปกับสังคมของศูนย์เพราะของส่วนมากจะเป็นสิ่งของที่ได้รับการบริจาค แต่ความเป็นตัวตน ก็ยังสามารถถูกค้นพบได้จากของใช้บางประเภท เช่น สิ่งที่ชอบ สิ่งที่น่าสนใจ เช่นเดียวกับคุณตาท่านหนึ่งที่ ย้ายเข้ามาอยู่ภายในศูนย์ในอาคารสามัญ อดีตท่านเคยอยู่อาศัยที่ต่างประเทศ จึงมีความสามารถทางด้าน ภาษา กิจกรรมที่ท่านชอบคือการนั่งฟังศัพท์ภาษาอังกฤษจากวิทยุและอ่านหนังสือพิมพ์ต่างประเทศอยู่ บริเวณโต๊ะหน้าห้องนอน เจ้าหน้าที่เล่าให้ฟังว่า คุณตาจะทำแบบนี้ทุก ๆ วัน

ภาพที่ 5.15: แสดงทางเดินเชื่อมและพื้นที่ใช้สอยตรงกลาง

ภาพที่ 5.16: สิ่งของที่ถูกวางแสดงความภาคภูมิใจและสะท้อนความเป็นตัวตน

ภายในห้องขนาดไม่กี่ตารางเมตรภายในอาคารขนาดใหญ่ที่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกันนั้น ไม่ได้มีการแบ่งอาณาเขตภายในห้องอย่างชัดเจน ใช้เพียงการวางเฟอร์นิเจอร์ส่วนตัวในการแบ่งสัดส่วนเพื่อรักษาความเป็นส่วนตัวของผู้สูงอายุ สิ่งที่สำคัญประเด็นหนึ่งที่ส่งผลต่อการควบคุมคือเรื่องของจำนวนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ แต่ละห้องมีจำนวนที่ไม่เท่ากันตั้งแต่ 3-8 คน ขึ้นอยู่กับขนาดห้องจึงอาจส่งผลต่อความเป็นส่วนตัวของผู้สูงอายุบ้างในบางห้องที่มีความสัมพันธ์ที่ไม่ดี ทำให้เกิดความอึดอัดไม่สบายใจจนอาจเป็นสาเหตุของการทะเลาะกัน ดังนั้นหากศูนย์ทำให้เพื่อนร่วมห้องมีความสัมพันธ์ที่ดีก็อาจจะทำให้เกิดความเป็นส่วนตัวได้ถึงแม้จะอยู่ร่วมกัน (ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ, 2548) เพราะความเป็นส่วนตัวมิได้หมายถึงการอยู่เพียงลำพัง แต่สามารถเกิดขึ้นได้เป็นกลุ่มตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป

“ผมอยู่ห้องนี้กับเพื่อนอีก 2 คนนะ พอคำ ๆ หน่อยก็เข้าบ้านนอน” (ตาซิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

จะเห็นได้ว่าการใช้คำเรียกห้องนอนของตนเองแทนด้วยคำว่า “บ้าน” แสดงให้เห็นได้ระดับหนึ่งว่า ถึงแม้อาคารนอนรวมจะมีความเป็นส่วนตัวที่น้อยกว่าอาคารหอพักและบ้านบังกะโล แต่ก็สามารถสร้างความหมายของคำว่า “บ้าน” ได้เช่นกัน นอกจากนี้ประเด็นจำนวนของผู้สูงอายุอาจเป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาการทะเลาะกันในบางครั้ง มีการรุกร้าอาณาเขตความเป็นส่วนตัวซึ่งกันภายในห้องนอน ทำให้จำนวนคนต่อห้องค่อนข้างมีความสำคัญเพราะส่งผลต่อการควบคุมพื้นที่ของแต่ละคน

“นอนห้องละ 3 คน ผมว่ากำลังดีนะ ยิ่งอยู่เยอะยิ่งทะเลาะกัน มันไม่ค่อยวุ่นวายด้วยนี่เพิ่งเปลี่ยนเพื่อร่วมห้องนะ แต่ก่อนเป็นอีกคนมานอน คนนั้นชอบเปิดวิทยุเสียงดัง รบกวนมาก” (คุณตากมล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ธันวาคม 2557)

ภาพที่ 5.17: บรรยากาศภายในห้องอาคารสามัญชายใช้แสงจากภายนอกและประตูมุ้งลวด

การแสดงออกในเอกลักษณ์ส่วนบุคคลบนผนังภายในห้องเป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถสร้างความเป็นส่วนตัวทางกายภาพและการควบคุมพื้นที่ของผู้สูงอายุเช่นกัน สิ่งที่พบบริเวณผนังของอาคารพักอาศัยแบบนอนรวมนั้นเป็นการแสดงอาณาเขตของแต่ละบุคคลเอาไว้ ผ่านทางสิ่งของส่วนตัวต่าง ๆ ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อมทางกายภาพของผู้สูงอายุแต่ละคนเพื่อแสดงให้บุคคลอื่นและเพื่อนร่วมห้องได้รับรู้สภาพแวดล้อมนั้น ๆ และเกิดภาวะความเป็นส่วนตัวของแต่ละบุคคลซึ่งการควบคุมได้และอาณาเขตครอบครองนั้นเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะความเป็นส่วนตัว (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2554) มีความแตกต่างกันในแต่ละประเภทของอาคารนอนที่มีอยู่ภายในศูนย์แห่งนี้

ภาพที่ 5.18: แสดงบริเวณผนังที่มีสิ่งของแสดงอาณาเขตของตนเอง

ถึงแม้ว่าลักษณะของอาคารนอนรวมจะดูไม่มีความเป็นส่วนตัว ควบคุมพื้นที่และอาณาเขตของแต่ละคนไม่ได้ดี แต่เพียงมีพื้นที่ว่างเล็ก ๆ บางจุดที่สามารถให้ผู้สูงอายุใช้งานได้ก็สามารถทำให้เกิดการสร้างความเป็นบ้านของตนเองได้เช่นกัน

สภาพแวดล้อมส่วนตัวของอาคารหอพัก อาคารของหอพักนั้นมีลักษณะเป็นอาคาร 3 ชั้น มีจำนวนห้องทั้งหมดประมาณ 40 ห้อง ตั้งอยู่ด้านในสุดของศูนย์ทำให้อยู่ไกลจากทางเข้าและพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ของศูนย์ แต่ด้านหลังของหอพักนั้นอยู่ติดกับโรงเรียนจึงทำให้เสียงของโรงเรียนนั้นสามารถดังเข้ามายังหอพักได้ ในชั้น 1 ประกอบไปด้วยห้องทำกิจกรรมและเก้าอี้บริเวณลานสำหรับทำกิจกรรม แต่ละห้องนั้นจะกำหนดทิศทางของประตูหันออกด้านนอกไปในทิศทางเดียวกัน ด้านนอกมีเก้าอี้สำหรับนั่งพักผ่อนให้ห้องละ 1 ตัวหันไปทางด้านนอกจึงทำให้ผู้สูงอายุสามารถนั่งพักผ่อนมองไปยังด้านนอกได้ และมีที่นั่งยาวตามทางเดินด้านนอกที่หันหน้าไปยังประตูห้องของหอพัก (ดูภาพที่ 5.19) แต่ส่วนมากนั้นเจ้าของห้องจะใช้เก้าอี้พลาสติกสีส้มมากกว่าการนั่งหันหน้าเข้าห้องตนเองในการพักผ่อนหรือพูดคุยกับคนอื่น ๆ หอพักนั้นมีห้องน้ำในตัวทำให้สะดวกและแยกออกจากผู้สูงอายุอื่น ๆ อย่างชัดเจน ในห้องนั้นพักนั้น

มีโต๊ะ เติงนอนและตู้บริการให้ อีกทั้งยังมีบริการด้านอาหารนำมาส่งให้ถึงหน้าห้องเมื่อถึงเวลา ด้วยสาเหตุที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่เพียงลำพังทำให้สามารถควบคุมพื้นที่ได้ดีกว่าการอยู่รวมกัน สามารถเลือกทำกิจกรรมต่าง ๆ และสามารถออกไปหาเพื่อนได้หากรู้สึกเหงา

“หอพักมันส่วนตัวกว่า ผมอยากกินตอนไหนก็ได้ ผมจะนอนดูทีวี อ่านหนังสือ ไม่ต้องไปแย่งกับใคร สบายดี” (ตาเที่ยง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

อาคารหอพักมีความเป็นส่วนตัวที่สูงกว่าอาคารพักอาศัยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหอพักที่อยู่บริเวณชั้น 2 ของอาคารเพราะบุคคลภายนอกไม่สามารถเข้าถึงบริเวณชั้น 2 ต้องเดินผ่านขึ้นไปทางบันไดทำให้ผู้สูงอายุที่อยู่ชั้น 2 สามารถมีพื้นที่บริเวณหน้าห้องของตนเองที่เป็นส่วนตัวมากกว่าชั้นล่างที่จะมีบุคคลภายนอกและเจ้าหน้าที่เดินไปเดินมา แต่ส่วนมากผู้สูงอายุก็อาศัยอยู่ภายในห้องและจะออกไปเดินรอบ ๆ ศูนย์มากกว่านั่งหน้าห้องของตนเอง การแสดงออกในเอกลักษณ์ส่วนบุคคลของหอพักสามารถทำได้ง่ายกว่าอาคารนอนรวมมาก เพราะสามารถควบคุมพื้นที่ได้ทั้งหมดภายในห้องของตนเองไม่ต้องแบ่งแย่งกับใคร

ภาพที่ 5.19: บริเวณหน้าห้องของหอพัก

ภาพที่ 5.20: แสดงลักษณะด้านหน้าของบ้านพักแบบบังกะโล

สภาพแวดล้อมส่วนตัวของบ้านพักบังกะโล ความเป็นส่วนตัวของบ้านพักบังกะโลถูกสร้างผ่านการออกแบบและจัดการสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมให้เกิดภาวะความเป็นส่วนตัวสำหรับผู้สูงอายุคล้ายกับบ้านที่สุด ลักษณะของบ้านพักบังกะโลถูกจัดผังให้เรียงอยู่รวมกันเป็นแนวยาวแบ่งเป็น 2 โซนคือ 1) โซน A บ้านที่อยู่ติดถนนหลักของศูนย์ด้านนอก และ 2) โซน B เป็นบ้านที่อยู่ถัดไปด้านในติดรั้วของศูนย์ โดยทั้งสองโซนสามารถเดินไปมาหากันได้ ลักษณะเหมือนบ้านจัดสรร ทิศทางของประตูนั้นจะหันคนละทิศทางเพื่อความเป็นส่วนตัวเวลาบ้านในโซน A มีการทำกิจกรรมตรงบริเวณด้านหลังบ้าน ในส่วนของพื้นที่หลังบ้านมีการปลูกต้นไม้พุ่มเตี้ยเอาไว้เพื่อใช้เป็นการแบ่งพื้นที่ของบ้านแต่ผู้สูงอายุก็ยังสามารถเห็นและพูดคุยกันได้ ในส่วนของพื้นที่ระหว่างโซน A และ โซน B มีการจัดชุดโต๊ะเก้าอี้เอาไว้สำหรับผู้สูงอายุทำกิจกรรมตามที่ตนเองต้องการ ภายในบ้านพักมีห้องน้ำส่วนตัวทุก ๆ หลัง ทำให้มีความเป็นส่วนตัวและมีรั้วบริเวณระเบียงบ้านกันอีก 1 ชั้นเพื่อแสดงอาณาเขตของแต่ละหลังอย่างชัดเจนรอบ ๆ บ้านผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมส่วนตัวได้ตลอดเวลา เช่น พื้นที่ในการปลูกต้นไม้ ดอกไม้ตามที่ต้องการ มีบริการส่งอาหารให้ถึงบ้าน ผู้สูงอายุไม่จำเป็นต้องออกไปรับประทานอาหารร่วมกับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในอาคารพักรวมทั้งชายและหญิง ถึงแม้ว่าสภาพแวดล้อมของบ้านพักบังกะโลนั้นจะมีบริเวณที่เป็นส่วนตัวที่มากกว่าและเต็มไปด้วยต้นไม้ดูร่มรื่นแต่ปัญหาที่ตามมา คือ การดูแลรักษาบริเวณบ้าน ซึ่งยากกว่าประเภทอื่น ๆ บางครั้งอาจจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเหนื่อยในการตัดไม้ใบหญ้าหรือรดน้ำดูแลบริเวณบ้านของตน

“เหนื่อยเหมือนกันนะ อยากให้เจ้าหน้าที่มาช่วยตัดต้นไม้บ้าง” (คุณยาย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 ธันวาคม 2557)

อีกทั้งยังมีปัญหาเรื่องของยุงและสัตว์อื่น ๆ ที่อาจเป็นอันตรายแก่ตัวผู้สูงอายุอีกด้วย คุณยายท่านหนึ่งที่อาศัยอยู่ในบ้านบังกะโลมากกว่า 10 ปี อดีตคุณยายย้ายเข้ามาเนื่องจากต้องการคนดูแลเพราะอยู่คนเดียว จึงตัดสินใจนำเงินบำนาญมาเป็นค่าใช้จ่ายในการใช้ชีวิตในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ท่านกล่าวเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมรอบ ๆ บ้านว่า

“บางครั้งมีงูตัวเล็ก ๆ ไม่รู้จะอะไร แต่ที่เยอะมากคือยุง ยุงชุมมาก ๆ ตรงนี้” (คุณยาย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 ธันวาคม 2557)

ประเด็นหนึ่งที่ทำให้บ้านบังกะโลมีความแตกต่างจากอาคารอื่น ๆ คือการควบคุมและตัดสินใจในการปรับปรุง ทาสี บ้านของตนเองได้ จึงทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าเป็นบ้านของตนเองมากขึ้น ซึ่งอยู่นอกเหนือจากการออกแบบพื้นที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค คุณยายเล่าให้ฟังด้วยรอยยิ้มเกี่ยวกับการเลือกสีของบ้านว่า

“เราเลือกสีได้นะ พอใจผู้อยู่จะ พอเราเบื่อเราก็ขอให้เปลี่ยน” (คุณยาย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 ธันวาคม 2557)

การให้อิสระในการควบคุมในการมีส่วนร่วมทำให้เกิดความรู้สึกว่าสถานที่นั้นเป็นบ้านของตนเองและมีการให้ความหมายที่ดี ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในอาคารสมัยนั้นจะไม่ได้มีโอกาสในการเลือก หรือควบคุมความเป็นส่วนตัวของตนเองได้มากนัก แต่ผู้สูงอายุที่อาศัยมานานก็มีการปรับตัวที่ดี การอยู่ร่วมกันจึงไม่ได้ทำให้เกิดความรู้สึกไม่เป็นส่วนตัวมากนัก แต่มักจะเกิดปัญหาหากเพื่อนร่วมห้องไม่ยอมปรับตัวเข้าหากันเพราะบางกิจกรรมในการพักผ่อนของแต่ละคนนั้นจะไปกระทบกับคนอื่น ๆ คุณตาที่อาคารนอนรวมเล่าว่า เคยเกิดปัญหาขึ้นระหว่างเพื่อนร่วมห้อง

“ผมเคยทะเลาะกันนะ ผมเดินไปที่เตียงเลยแล้วสะกิดบอก อย่าทำเสียงดัง อย่ามาอยู่ต่างคนต่างอยู่” (ตาสิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 ธันวาคม 2557)

5.1.2.3 พื้นที่พักผ่อนกับความเป็นส่วนตัว

พื้นที่พักผ่อนของแต่ละอาคารเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งเนื่องจากบางครั้งผู้สูงอายุมีความต้องการในการพักผ่อนหรือแยกออกจากสังคมเพื่อหาความเป็นส่วนตัวภายในศูนย์ตามบริเวณต่าง ๆ (Pastalan อ้างใน ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ, 2548) พื้นที่พักผ่อนที่เป็นส่วนตัว คือ พื้นที่ที่ผู้สูงอายุหรือกลุ่มของผู้สูงอายุสามารถหลบออกมาทำกิจกรรมบางอย่างโดยไม่ถูกรบกวน สามารถเกิดขึ้นได้ในหลายบริเวณขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสนใจ เช่น ผู้สูงอายุบางคนเลือกที่จะนอนหลับบนเตียงนอนของตน บางคนชอบที่จะไปร่วมกิจกรรมเย็บปักถักร้อย บางคนชอบที่จะนอนฟังเพลงบริเวณหน้าห้อง เป็นต้น จากกรณีศึกษาพบกิจกรรมที่ไม่หลากหลายมากนักเนื่องจากส่วนมากผู้สูงอายุจะตื่นเช้าและนอนกลางวัน จากนั้นบางคนเลือกทำกิจกรรมของตนเองในช่วงบ่ายเป็นการพักผ่อนซึ่งทางศูนย์มีบริเวณที่จัดเตรียมสำหรับผู้สูงอายุหลายบริเวณ เช่น บริเวณศาลานั่งพัก บริเวณม้านั่งตามทางเดิน เก้าอี้นั่งตามห้องกิจกรรมต่าง ๆ สวนหย่อมภายนอกอาคาร อาจจะเป็นพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่ว่างตามส่วนต่าง ๆ

“ผมอยู่มาหลายทีนะ ทีนี้ดีที่สุด รมรื่น มีต้นไม้เยอะ มีตุ๊กตาประดับตามสวน” (คุณตาสิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

นอกจากนี้ศูนย์ยังให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุที่นั่งบนรถเข็น (Wheel Chair) โดยมีบริเวณสำหรับพักผ่อนอีกด้วย ลักษณะของพื้นที่จะถูกจัดเตรียมไว้บริเวณพื้นที่ว่างใกล้กับห้องพักทำให้ผู้สูงอายุสามารถนั่งพักผ่อนได้สะดวกเพราะไม่ไกลจากห้องนอนตัวเองมากนัก จากภาพถ่ายที่แสดงให้เห็นถึงบริเวณพักผ่อนของผู้สูงอายุที่นั่งบนรถเข็น โดยบริเวณนี้ใช้สำหรับนั่งเล่น อ่านหนังสือ หรือแม้กระทั่งรับประทานอาหารสำหรับผู้สูงอายุบางครั้งที่ต้องการ

ภาพที่ 5.21: แสดงพื้นที่บริเวณจุดพักผ่อนของผู้สูงอายุในอาคารสามัญชาย

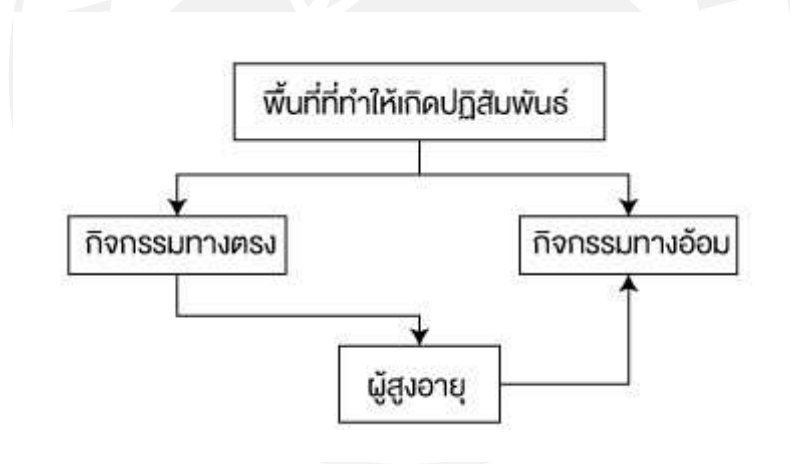
จากภาพถ่ายจะสังเกตได้ว่าผู้สูงอายุมีภาวะของความเป็นส่วนตัวในบริเวณพื้นที่พักผ่อนในระดับหนึ่งภายในบริเวณที่ศูนย์จัดเตรียมเอาไว้ให้ แต่เมื่อมีบุคคลภายนอกเข้ามาบริเวณของพื้นที่ที่คุณตากำลังพักผ่อนอย่างเป็นส่วนตัวนั้น จะเกิดการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปทันที เริ่มจากการนั่งตามปกติของตนเองและเมื่อสังเกตเห็นว่ามีบุคคลอื่นเข้ามาจะค่อย ๆ เริ่มถอดแว่นตาและนั่งหันหน้าไปด้านหน้าเช่นเดิม ซึ่งอาจเป็นวิธีการปรับตัวและลดระดับของความรู้สึกส่วนตัวทันที สะท้อนออกทางภาษากายของมนุษย์ เป็นการออกจากสภาวะความเป็นส่วนตัวอย่างหนึ่ง (วิลลิสท์ธิ์ ทรียงกูร, 2530) แสดงให้เห็นว่าพื้นที่พักผ่อนของศูนย์บริเวณทางเดินนั้นมีความเป็นส่วนตัวที่ค่อนข้างน้อยหากบุคคลภายนอกสามารถเข้าไปเดินภายในอาคารได้

จากที่กล่าวมาในประเด็นของความเป็นส่วนตัวในพื้นที่ของศูนย์เพื่อผู้สูงอายุนั้นทำให้พบความเชื่อมโยงระหว่างความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัย เนื่องจากหากพื้นที่หรือห้องมีความเป็นส่วนตัวมากจนเกินไป ก็อาจทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยขึ้นได้มากกว่าพื้นที่ที่เปิดโล่งเพราะเจ้าหน้าที่ไม่สามารถรู้ได้ว่าเมื่อไหร่ผู้สูงอายุจะต้องการความช่วยเหลือ นอกจากนี้ความเป็นส่วนตัวยังมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการควบคุมพื้นที่ของผู้สูงอายุภายในห้องพักแต่ละประเภทอีกด้วย หากจำนวนผู้สูงอายุมีจำนวนมากจนเกินไปต่อห้อง ทำให้เกิดการควบคุมพื้นที่ในการแสดงออกทางอาณาเขตของตนเองและการแสดงเอกลักษณ์ส่วนบุคคลได้น้อยลง

5.1.3 พื้นที่ที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์

การสร้างสภาพแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุที่ดีที่สุดสำหรับศูนย์ฯคือการปรับให้พื้นที่สามารถตอบสนองกับกิจกรรมทางสังคมที่ผู้สูงอายุสามารถทำได้ตามสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ตามแนวคิดการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมของผู้สูงอายุทางสังคม (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, 2544) เพราะการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมนั้นจะส่งผลต่อผู้สูงอายุเกิดความพึงพอใจในการใช้ชีวิตตามทฤษฎีการมีกิจกรรม (Activity Theory) กล่าวคือ ผู้สูงอายุจะมีความพึงพอใจในชีวิตถ้ายังมีกิจกรรมในสังคม และกิจกรรมที่ดีควรเป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องมีแบบแผน เช่น การมีพื้นที่ที่รองรับการทำกิจกรรมได้หลาย ๆ แบบในพื้นที่ใช้สอยนั้น ๆ (Havighurst, Maddox & Palmore, 1968) อาจจะเป็นในลักษณะของห้องกิจกรรมอเนกประสงค์หรือเก้าอี้ตามเส้นทางที่ผู้สูงอายุมักจะใช้ในการเดินไปยังพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ซึ่งศูนย์ฯก็มีการจัดพื้นที่สำหรับการทำกิจกรรมต่าง ๆ เอาไว้สำหรับผู้สูงอายุ สามารถแบ่งลักษณะของพื้นที่ได้ 2 ประเภท คือ 1) พื้นที่สำหรับกิจกรรมทางตรง 2) พื้นที่สำหรับกิจกรรมทางอ้อม

ภาพที่ 5.22: ลักษณะของพื้นที่ที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์

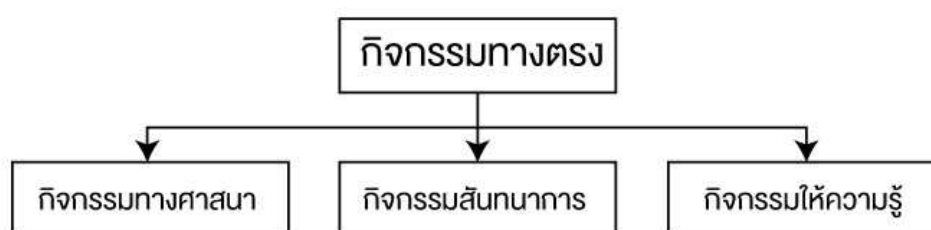
ซึ่งพื้นที่ที่ทำให้เกิดกิจกรรมทางตรงคือพื้นที่ที่ศูนย์ฯจัดให้บริการต่าง ๆ เอาไว้สำหรับผู้สูงอายุ เช่น อาคารอเนกประสงค์สำหรับจัดงานต่าง ๆ อาคารพระพุทธรูปสำหรับทำกิจกรรมทางศาสนา ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอาชีวะสำหรับทำงานประดิษฐ์ต่าง ๆ ห้องกิจกรรมย่อยประจำอาคาร อาคารโครงการแฮปปี้ โฮม ที่มีบริการต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุและทำกิจกรรมการนวดและกายภาพบำบัด ห้องชมรมต่าง ๆ พื้นที่นั่งใต้อาคาร ลานกิจกรรมกีฬา พื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าไปใช้งานได้แล้วแต่ความสมัครใจ

“ส่วนมากคนที่ชอบเปตองก็จะไปอยู่ที่สนามเปตอง ใครชอบอะไรก็จะไปร่วมกิจกรรมนั้น”
(ตากมล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ธันวาคม 2557)

ภาพที่ 5.23: พื้นที่ทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ

ภาพที่ 5.24: ลักษณะของกิจกรรมทางตรง

กิจกรรมทางตรง คือ เครื่องมือที่ศูนย์พยายามทำให้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอสามารถทำให้ผู้สูงอายุได้รู้จักกันและอาจเกิดปฏิสัมพันธ์ต่อกันในพื้นที่ภายในศูนย์นั้นมีการกำหนดกิจกรรมเป็นเหมือนการให้บริการแก่ผู้สูงอายุเอาไว้หลากหลายประเภท มีทั้งกิจกรรมที่ศูนย์จัดขึ้นและกิจกรรมที่เกิดจากบุคคล ภายนอกมาร่วมกันจัดขึ้นภายในบริเวณของศูนย์ โดยสามารถแบ่งประเภทย่อย ๆ ได้ 3 ประเภท 1) กิจกรรมทางศาสนา เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมสภาพจิตใจ เช่น การฟังธรรม ทำบุญ 2) กิจกรรมสันทนาการ เช่น สอนงานเย็บปักถักร้อยแก่เด็กนักเรียน การจัดเลี้ยงอาหารจากบุคคลภายนอก กิจกรรมวันพ่อ กิจกรรมวันแม่ 3) กิจกรรมให้ความรู้ ทั้งทางวิชาการและการดำเนินชีวิตเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น กทม. ส่งผู้เชี่ยวชาญเข้ามาอบรมเกี่ยวกับการใช้บริการโดยसरทางน้ำที่ถูกต้อง และปลอดภัย เป็นต้น

การมีปฏิสัมพันธ์ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเจ้าหน้าที่ที่มีความสำคัญให้การทำให้เกิดสังคมที่ดีภายในศูนย์ขึ้นได้

1) กิจกรรมทางศาสนา เป็นประเภทของกิจกรรมที่มีประโยชน์และช่วยทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุภายในศูนย์ฯ ทั้งหญิงและชาย โดยกิจกรรมทางศาสนานั้นส่วนมากจะกำหนดให้ทุก ๆ วันสำคัญในศาสนาเป็นวันที่ศูนย์จะทำการจัดสถานที่และกิจกรรมต่าง ๆ บริเวณอาคารกิจกรรมอาคารธรรมะ เช่น การทำบุญ ไหว้พระ เวียนเทียน ฟังธรรม ทางพระสงฆ์ที่เดินทางมาจากวัดบริเวณใกล้เคียง ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วมได้ตามความสมัครใจแต่อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุบางคนนั้นไม่พร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เจ้าหน้าที่ของศูนย์พยายามหาวิธีที่ให้ผู้สูงอายุเดินไปร่วมกิจกรรมเพราะไม่ยากให้หนักติดเตียงมากจนเกินไป อดีตผู้อำนวยการกล่าวว่า

“บางครั้งตายไปไม่ยอมไปร่วมกิจกรรมเลย บางทีเราก็ต้องหาวิธีการพูดเพื่อชักจูง อาจจะใช้เรื่องของบาป บุญ มาจูงใจให้เข้าร่วม” (อุมภรณ์ ผ่องจิตต์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

กิจกรรมทางศาสนานั้น เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุนิยมเข้าไปร่วม เพราะส่งผลต่อด้านจิตใจและความคิด ซึ่งศาสนานั้นถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของคนไทยและมีความสัมพันธ์กับสังคมไทยมาช้านาน คุณยายท่านหนึ่งกล่าวด้วยความภาคภูมิใจ หลังจากที่ได้เข้าร่วมการเวียนเทียนและฟังธรรมว่า

“พวกหนูโชคดีมาก ๆ เลยนะ ที่พระอาจารย์มา ปกติพระอาจารย์ไม่ค่อยได้มาเทศน์นะ พวกหนูโชคดีมากจริง ๆ วันหลังมาอีกสิ” (คุณยาย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 กุมภาพันธ์ 2557)

ถึงแม้ว่ากิจกรรมทางศาสนาจะถูกจัดขึ้นเฉพาะวันสำคัญทางศาสนาของไทยแต่ผู้สูงอายุก็สามารถเดินไปที่วัดบริเวณศูนย์ได้อย่างสะดวก เพราะระยะทางไม่ได้ไกลมากนัก และมีเส้นทางเดินเลียบบคลองลัดเข้าสู่วัดได้โดยไม่ต้องเดินผ่านบนถนนใหญ่ ทำให้รู้สึกปลอดภัยมากกว่า คุณยายท่านหนึ่งกล่าวถึงกิจกรรมทางศาสนาว่า

“ปกติที่นี่จะมีงานบุญ ฟังเทศน์ฟังธรรมทุก ๆ วันพระตรงอาคารพระพุทธรูปศาสนา ยายชอบมาก เลยนะ ปกติถ้าไม่มีงานจัดก็จะเดินไปที่วัดใกล้ ๆ ด้านหลัง” (คุณยาย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 กุมภาพันธ์ 2557)

ภาพที่ 5.25: กิจกรรมทางพุทธศาสนา เวียนเทียน

ภาพที่ 5.26: ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมเวียนเทียนไม่ว่าจะช่วยเหลือตัวเองได้ลำบากก็ตาม

ดังนั้นพื้นที่ที่จัดกิจกรรมทางศาสนาอาจจึงมีส่วนช่วยให้ผู้สูงอายุมีจิตใจที่สงบและสามารถนำคำสอนเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตต่อไป หลุดพ้นจากความทุกข์ในอดีต มีความสุขในปัจจุบันและพร้อมรับการปรับตัวในอนาคตได้อย่างดี นอกจากนี้กิจกรรมทางศาสนาแล้ว ทางศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคยังมีการจัดกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมและได้พัฒนาคุณภาพชีวิตตามนโยบายของศูนย์ในเชิงรุกของแต่ละคนอีกด้วย

2) กิจกรรมสันทนาการ กิจกรรมนี้ได้รับความสนใจเช่นกัน เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลายและสามารถช่วยให้ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคสร้างสังคมหรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุได้ โดยมีการกำหนดห้องกิจกรรมประจำวันที่ศูนย์ฯ กำหนดกิจกรรมต่าง ๆ

ผู้สูงอายุจะคอยเข้ามาดูว่าในอาทิตย์นี้จะมีกิจกรรมอะไรบ้างในหนึ่งสัปดาห์ซึ่งจะหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนไป เช่น เต้นรำ ร้องเพลง โดยเลือกกิจกรรมที่ตนเองต้องการเข้าร่วมได้โดยอิสระ โดยกิจกรรมจะถูกจัดอยู่ บริเวณอาคารอเนกประสงค์และห้องกิจกรรมประจำวัน

ภาพที่ 5.27: ป้ายกิจกรรมในห้องกิจกรรมแต่ละอาคารที่ถูกติดไว้

กิจกรรมประจำวัน		
< วันจันทร์ >	< 10.00น. - 11.00น. >	< ระบายสีรูปภาพ >
< วันอังคาร >	< 10.00น. - 11.00น. 13.00น. - 15.00น. >	< ลาวาไอเกะ >
< วันพุธ >	< 10.00น. - 11.00น. >	< บิงโกตัวเลข >
< วันพฤหัสบดี >	< 10.00น. - 11.00น. >	< ฝึกทักษะ >
	< 14.00น. - 14.30น. >	< งามดนตรีหระสาการจีนญญจว >
< วันศุกร์ >	< 10.00น. - 11.00น. >	< เกมส >

“ไม่รู้วันนี้จะมีกิจกรรมอะไร เขาจะเวียนจัดทุกวันนะสลับไปเรื่อย ๆ” (ตาเที่ยง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

การผลัดเปลี่ยนกิจกรรมในห้องกิจกรรมทำให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกรำคาญกับสิ่งเดิม ๆ แต่ยังพบว่าผู้สูงอายุบางคนชอบที่จะทำงานอดิเรกของตนหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่ตนเองอยากทำมากกว่ากิจกรรมที่กำหนดไว้ ซึ่งศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคให้อิสระในการเลือกกิจกรรมที่ตนเองชอบ คุณตาและคุณยายได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการเลือกเข้าร่วมกิจกรรมว่า

“ผมไม่ไปหรอก นั่งวาดภาพนอนเล่นของตัวเองไปดีกว่า ไว้อันไหนเราอยากไปค่อยไป” (คุณตาศิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 ธันวาคม 2557)

“ปกติฉันจะไปช่วยดูแลคนที่ป่วยอยู่บนเรือนพยาบาลนั่นแหละ ถ้าว่าง ๆ” (คุณยาย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ธันวาคม 2557)

“ปกติถ้าแกไม่อยู่ที่ห้องหรือโต๊ะชมรม ก็อาจจะอยู่ที่ห้องกิจกรรมไม่กี่ไปเล่นกอล์ฟ” (ตากมล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ธันวาคม 2557)

นอกจากกิจกรรมประจำวันที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคให้บริการในทุก ๆ วันนั้นในห้องกิจกรรมประจำอาคารยังมีกิจกรรมสันทนาการอื่น ๆ ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วมได้อีก

หลากหลายประเภท อาทิเช่น กิจกรรมเย็บปักถักร้อยที่ถูกจัดขึ้นบริเวณห้องอาชีวะ ซึ่งศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเรียกกิจกรรมนี้ว่า อาชีวะบำบัด

ภาพที่ 5.28: ห้องอาชีวะ

ในกิจกรรมนี้นอกจากผู้สูงอายุจะได้ใช้สมาธิและความสามารถในการทำงานฝีมือแล้ว ยังสามารถนำผลงานไปจัดขายเพื่อเป็นรายได้ของตนเองได้อีกทางหนึ่งอีกด้วย กิจกรรมเย็บปักถักร้อยนั้น นอกจากเป็นกิจกรรมสันทนาการที่ช่วยในการหารายได้สำหรับตนเองแล้ว ยังเป็นกิจกรรมที่สามารถให้ความรู้กับเด็ก นักเรียนที่เข้ามาเยี่ยมชมและทำกิจกรรมร่วมกันกับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการสานความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัยที่เกิดขึ้นภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ทำให้ผู้สูงอายุมีจิตใจที่ดีและรู้สึกถึงควมมีคุณค่าในตนเองอีกทางหนึ่งอีกด้วย ซึ่งปัจจุบันทางศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคและโรงเรียนก็จะร่วมมือกันในการพาเด็ก ๆ เข้ามาศึกษาวิธีการทำงานฝีมือจากผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 5.29: กิจกรรมสอนเด็กจากโรงเรียนใกล้เคียง

● ตึกชาตงาน ● จัดกิจกรรม ●			
วันที่	คณะ	จำนวน	ผู้รับผิดชอบ
	งานถ่ายทอดดูมิโงเตก สหกรณ์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา		
12 ก.ค. 55	สหชอกมีรัตน์	คณาจารย์	คุณชกมีรัตน์
	งานเป็นชกมีรัตน์		คุณชกมีรัตน์
	งานกานพอดพื่อชน		คุณชกมีรัตน์
	งานนักดำเอนนั้		คุณชกมีรัตน์
	งานขับปอดพื่อชน		คุณชกมีรัตน์
9, 16, 23, 30 ก.ค. 55	กลุ่มงาน Happy Home		
18 ก.ค. 55	อชกมีรัตน์	→	อชกมีรัตน์
25 ก.ค. 55	อชกมีรัตน์	→	อชกมีรัตน์
28 ก.ค. 55	อชกมีรัตน์	→	อชกมีรัตน์
30 ก.ค. 55	อชกมีรัตน์	→	อชกมีรัตน์

“กิจกรรมห้องอาชีวะ คุณยายจะชอบมา เพราะได้มานั่งทำงานฝีมือและสอนเด็ก ๆ เวลาที่มีคณเณกรเรียนเข้ามา” (พีบาส เจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

ในมุมมองของผู้สูงอายุก็มีความสุขชอบกิจกรรมที่เกี่ยวกับงานฝีมือเช่นกัน แต่ส่วนมากนั้นจะเป็นคุณยายมากกว่าคุณตา อาจเพราะความถนัดที่แตกต่างกัน

“เวลาที่มีเด็ก ๆ เข้ามาให้อสอนก็สนุกดีนะ ชอบ อย่างวันนี้ก็มีมาเยอะเหมือนกัน” (คุณยาย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ธันวาคม 2557)

ด้วยการที่การทำบุญต่อผู้อื่นเป็นสิ่งที่ดีตามความเชื่อของศาสนาพุทธ การบริจาคเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่บุคคลภายนอกมักให้ความสำคัญและเข้ามาร่วมทำกิจกรรมนี้ ไม่ว่าจะเป็นการบริจาคข้าวของเครื่องใช้ อาหาร ยาต่าง ๆ และเงินสำหรับผู้สูงอายุใช้จ่าย ถึงแม้ว่าศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคอาจจะมีบุคคลภายนอกเข้ามาร่วมกิจกรรมมากเพราะเป็นสถานที่ที่บุคคลภายนอกรู้จักมานาน แต่ความต้องการในการเข้าร่วมกิจกรรม เลี้ยงอาหาร หรือ รับบริจาค ก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นและต้องการทั้งกับศูนย์และผู้สูงอายุไม่มากนักด้วย ดังนั้นทางศูนย์จึงอำนวยความสะดวกในการรับบริจาคแก่บุคคลภายนอกให้สะดวกมากขึ้น โดยการจัดเตรียมอาหารตามความต้องการของแต่ละคนว่าอยากจะจัดเลี้ยงอาหารปริมาณเท่าไร เพื่อความสะดวกและสามารถควบคุมอาหารให้อยู่ในหลักของโภชนาการที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุอีกด้วย นอกจากนี้บุคคลภายนอกยังสามารถขอเข้ามาทำกิจกรรมบริจาคเงิน หรือ

ของใช้ตามอาคารต่าง ๆ แก่ผู้สูงอายุได้ตามความต้องการโดยจะมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลและเดินนำทางตลอด การทำกิจกรรม คุณตาท่านหนึ่งกล่าวและบอกกับผู้วิจัยในขณะที่กำลังสัมภาษณ์บริเวณหน้าห้องนอนว่า

“เดี๋ยวขอตัวแปะนึ่งนะ มีคนจะมาบริจาค” (ตาศิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ธันวาคม 2557)

คุณตาจึงรีบเดินเข้าไปในห้องและออกมาตั้งบริเวณเก้าอี้มานั่งยาวหน้าห้องอีกครั้ง ผู้บริจาคและเจ้าหน้าที่เดินมาบริเวณทางเดินและบริจาคเงินให้แก่ผู้สูงอายุที่นั่งรอหน้าห้องที่ละคนจนครบจำนวนหลังจากนั้นผู้สูงอายุก็แยกย้ายทำกิจกรรมของตนเอง คุณตาให้กล่าวถึงการรับบริจาคว่า

“เดี๋ยวนี้บ่อยลงนะ ไม่ค่อยมีมาบริจาคแบบนี้” (ตาศิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ธันวาคม 2557)

จากความเห็นของคุณตาในเรื่องของการบริจาคเงินที่ลดน้อยลงนั้น อาจจะสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมในการจัดกิจกรรมบริเวณอาคารหรือการจัดเลี้ยงอาหารที่มากกว่าการเดินบริจาคเงินตามห้องนอน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุในแต่ละอาคารก็มีโอกาสในการเข้าถึงของบริจาคที่แตกต่างกันในบางครั้ง อาจเพราะความเข้าใจที่ผิดไปจากความเป็นจริงของบุคคลภายนอก เช่น ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่บ้านบังกะโล อาจจะมีโอกาสได้รับสิ่งของบริจาคที่น้อยกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในอาคารสามัญ ซึ่งทำให้บางครั้งขาดแคลนสิ่งของในการใช้ชีวิตประจำวัน คุณยายท่านหนึ่งที่บ้านพักบังกะโลได้กล่าวเกี่ยวกับการบริจาคว่า

“ทางนี้ไม่ค่อยได้หรอก เขาคิดว่าเรามีพร้อมแล้ว” (คุณยายบ้านบังกะโล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 ธันวาคม 2557)

ดังนั้นการจัดการเรื่องของบริจาคอาจจะเป็นสิ่งจำเป็น เพราะอาจจะกระทบทางด้านความรู้สึกของผู้สูงอายุบางคนได้ หากศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคไม่ได้อธิบายเหตุผลและความจำเป็นของการจัดการที่เกิดขึ้น

3) กิจกรรมให้ความรู้ ทั้งทางวิชาการและการดำเนินชีวิตเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น กทม. ส่งผู้เชี่ยวชาญเข้ามาอบรมเกี่ยวกับการใช้บริการโดยสาธารณะที่ถูกต้อง และอบรมความรู้ต่าง ๆ จากบุคคลภายนอกจะถูกจัดขึ้นที่อาคารเอนกประสงค์ ช่วยให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเจ้าหน้าที่ที่มีความสำคัญให้การทำให้เกิดสังคมที่ดีภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคขึ้นได้

จะเห็นว่าการสร้างกิจกรรมจะเห็นได้ว่าศูนย์มีความหลากหลายในประเภทของกิจกรรมและมีความยืดหยุ่นในการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุนั้นได้ตัดสินใจในการเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างอิสระ และสนับสนุนการทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการจัดเตรียมพื้นที่ให้เหมาะสมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถสร้างความรู้สึกความปลอดภัยให้เกิดได้อีกด้วย เพราะการดูแลซึ่งกันและกันในสังคมที่ถูกสร้างขึ้นจากการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของเพื่อนร่วมห้องหรือเพื่อนที่อยู่ข้างห้อง ซึ่งถูกสะท้อนออกจากพฤติกรรมของผู้สูงอายุเอง

“ผมก็ปิดประตูไว้แบบนี้แหละ บางทีก็ฝากเพื่อนห้องข้าง ๆ ไว้” (คุณตาเที่ยง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

คุณตาเที่ยงเลือกที่จะออกจากห้องนอนของตนเองที่หอบพักโดยที่ไม่ล็อคประตู เพียงแต่ฝากบอกเพื่อนข้าง ๆ ห้องเอาไว้ แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกไว้ใจและปลอดภัยในระดับหนึ่ง

ภาพที่ 5.30: คำพูดที่ถูกติดไว้บนผนังของ แสดงถึงแนวความคิดของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

ในส่วนของกิจกรรมทางอ่อนนั้น คือกิจกรรมที่สามารถเกิดขึ้นได้เองตามพื้นที่ต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมประจำวันร่วมกันได้โดยไม่ต้องอาศัยการจัดกิจกรรมขึ้นมาอย่างตั้งใจจากศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคอาจเกิดจากบริเวณพื้นที่ที่อาจทำให้เกิดกิจกรรมได้เช่น เก้าอี้บริเวณทางเดินสามารถมีการพูดคุยระหว่างผู้สูงอายุเวลาพักผ่อนได้ ศาลาเก้าอี้ตามจุดต่าง ๆ ของศูนย์ที่ผู้สูงอายุมักใช้ในการนั่งพักและนอนเล่นหรืออาจจะช่วยเสริมกิจกรรมที่ผู้สูงอายุชอบทำได้อีกทางหนึ่งก็สามารถทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์บางอย่างเกิดขึ้นได้เช่นกัน อย่างเช่นคุณตาคุณยายที่เล่าถึงชีวิตประจำวันของตนว่า

“ส่วนใหญ่ผมก็จะเอากระดาษ ดินสอไปนั่งวาดรูปในสวน สบายดี แต่ช่วงนี้ฝนตกเลยไม่ค่อยได้ออกไปนั่งวาดเท่าไรก็นั่งวาดอยู่แถว ๆ ห้องนี้แหละ” (ตาซิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

“ปกติยายจะไปช่วยเจ้าหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุอื่น ๆ นะ เสร็จแล้วก็อาจจะไปห้องอาชีวะ”
(ยายหอพัก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ธันวาคม 2557)

“ส่วนมากก็จะนอนกลางวันกันนะ พอตกเย็นก็จะเล่นโดมิโน่” (ตาเที่ยง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

พื้นที่ที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางอ้อมนั้นมีความสำคัญเนื่องจากพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมทางตรงที่ควรมี ถึงบางครั้งมีการออกแบบพื้นที่อาจมีปรับเปลี่ยนใช้สำหรับการทำกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากจุดประสงค์เดิมหรืออาจเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพนั้น ๆ ก็ได้ เช่น การตัดผมบริเวณทางเดินของอาคาร การนอนบนเก้าอี้ยาวของอาคาร อาจจะทำให้เกิดความไม่ปลอดภัย เพราะพื้นที่ไม่ได้ทำให้สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองกิจกรรมนั้น

ภาพที่ 5.31: การตัดผมบริเวณทางเดิน

การมีพื้นที่ที่ทำให้ปฏิสัมพันธ์ทำให้เกิดกิจกรรมและความสัมพันธ์จนกลายเป็นสังคมหนึ่ง จากการปรับเปลี่ยนสังคมของผู้สูงอายุจากที่เป็นอยู่เข้ามาสู่ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคมีความแตกต่างทางด้านพื้นฐานทางสังคมทำให้ศูนย์เองจะต้องสร้างสังคมใหม่สำหรับผู้สูงอายุผ่านการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมและสภาพแวดล้อมทางกายภาพโดยรวม (สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2552 อังโน ไตรรัตน์ จารุทัศน์, 2548 และศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, 2544) โดยพยายามส่งเสริมให้เกิดการมีกิจกรรมเพื่อทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์กันในสังคม เช่น กิจกรรมอย่างไม่เป็นทางการ การทำกิจกรรมนันทนาการ การจับกลุ่มคุย เพื่อแลกเปลี่ยนเรื่องราวในชีวิต ทำให้สามารถป้องกันความซึมเศร้าได้ (Regnier, 2002) ทางศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเองมีการจัดให้บริการในการสร้างสังคมหลายประเภทเพื่อจุดประสงค์การพยายามสร้างความเป็น “บ้าน” ให้แก่ศูนย์ ซึ่งเป็นนโยบายหลักในการพัฒนาคุณภาพของศูนย์ เช่น การให้คำปรึกษา พุดคุยปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่เป็น

กลุ่ม การริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสได้พบปะกัน เช่น กิจกรรมวันสำคัญประจำปี กิจกรรมแข่งกีฬา กิจกรรมชมรมส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ ซึ่งสามารถทำให้เกิดสังคมใหม่ระหว่างผู้สูงอายุได้อย่างดี

“ผมกับตาอยู่กันคนละตึกแต่ก็รู้จักกันได้เพราะไปทำกิจกรรมนั่นแหละ” (ตาเที่ยง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

“บางคนไม่เคยคุยกันนะ แต่พอได้เข้าร่วมกิจกรรมก็กลายเป็นเพื่อนกัน” (ตาศิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

ภาพที่ 5.32: คุณตาและเพื่อนนั่งคุยบริเวณหน้าห้องนอน

สังคมใหม่ที่เกิดขึ้นผ่านทางการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในพื้นที่ที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมของผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้นั้นอาจจะต่างจากกิจกรรมของผู้สูงอายุที่ต้องนั่งอยู่บนรถเข็นเพราะผู้สูงอายุที่ต้องนั่งบนรถเข็นนั้นบางครั้งไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ทุกชนิดแต่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเองก็พยายามให้ผู้สูงอายุทุกคนเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุด แต่บางครั้งด้วยข้อจำกัดของจำนวนเจ้าหน้าที่จึงทำให้ต้องมีการคัดกรองให้สิทธิผู้สูงอายุที่ดูแลตัวเองได้ก่อนให้การเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษบางอย่างที่ต้องอาศัยการดูแลจากเจ้าหน้าที่ เช่น การออกไปร่วมกิจกรรมภายนอก เป็นต้น ทำให้ผู้สูงอายุที่นั่งบนรถเข็นหรือเดินไม่สะดวกอาจจะไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้

ซึ่งส่วนมากผู้สูงอายุที่นั่งบนรถเข็นจะมีที่สำหรับการนั่งพักผ่อนรวมกันบริเวณอาคารที่พักในวันปกตินั่นเอง หรือบางคนผู้สูงอายุที่นั่งบนรถเข็นจะคอยช่วยเจ้าหน้าที่ในการพับผ้าหรือจัดเก็บของบริเวณห้องพักของตนเอง

“วันก่อนมีออกไปดูหนังฟรี ส่วนมากถ้าช่วยเหลือตัวเองได้จะไปได้ เพราะเจ้าหน้าที่น้อย”

(ดาतीयง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

ความพยายามในการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมนั้นนอกจากจะทำให้ได้สังคมใหม่แล้ว ยังทำให้ผู้สูงอายุเองได้เปิดหูเปิดตาไม่ต้องนอนอยู่แต่ในห้อง เป็นการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุได้ใช้ความสามารถ ทำให้สภาพจิตใจดีขึ้นอีกด้วย (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2552 อ่างใน ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ, 2548) ซึ่งศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเองก็ให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุเช่นกัน แต่ยังคงให้ผู้สูงอายุสามารถเลือกในการเข้าร่วมได้ เพียงแต่เจ้าหน้าที่จะหาวิธีชักจูงมากกว่าการบังคับ จึงทำให้ผู้สูงอายุยังคงรู้สึกที่ตนเองสามารถเลือกและควบคุมความต้องการของตนเองได้

“จริงๆเราพยายามให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมนะเพราะมันจะเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้สูงอายุเอง แต่เราจะไม่บังคับนะ แต่จะใช้วิธีการพูดเพื่อจูงใจ เป็นเชิงจิตวิทยานิด ๆ” (อุมารณณ์ ผ่องจิตต์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

นอกจากการคัดกรองผู้สูงอายุที่จะเข้าร่วมกิจกรรมที่มีข้อจำกัดแล้ว ทางศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเองพยายามที่จะแบ่งผู้สูงอายุที่มีทัศนคติและความประพฤติดีไว้รวมกันในบริเวณเดียวกันอาจจะทำเพื่อให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นยังคงอยู่ในสังคมที่ใกล้เคียงกัน โดยอาจจะให้สิทธิในการอยู่ห้องที่จัดเตรียมไว้ให้ เช่น การคัดเลือกผู้สูงอายุชายที่ดีมาอาศัยอยู่ในห้องตัวอย่างของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

“ผมอยู่ห้องนอนตัวอย่างนะ เป็นห้องที่ทำเอาไว้สำหรับให้คนนอกเข้ามาดู ซึ่งมีไม่กี่คนที่ได้มาอยู่ห้องนี้ ต้องมีความประพฤติที่ดี” (คุณตากมล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ธันวาคม 2557)

คุณตากกล่าวด้วยความรู้สึกภาคภูมิใจ อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุจะรู้สึกมีตัวตนในสังคม ถูกยอมรับ และรู้สึกภูมิใจในสิ่งที่ได้รับและสิ่งที่เขาเป็น ส่งผลให้มีความพึงพอใจและอาจทำให้อาศัยอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข อาจทำให้เขารู้สึกว่าสถานที่ตรงนั้นเป็นบ้านของเขามากขึ้น (ศรีทัษิม พานิชพันธ์, 2545 และ Dovey, 1985) จากการแบ่งดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกภูมิใจในสิ่งที่ตัวเองเป็น และวิธีการอื่นที่พยายามทำให้เหมือนบ้านถูกนำมาใช้หลายวิธี เช่นเดียวกับวิธีการรับประทานอาหารเป็นอีกหนึ่งวิธีการที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคเคยพยายามให้มีการปรับเปลี่ยน จากการรับประทานอาหารจากอาหารถาดแยกกัน เป็นการรับประทานอาหารแบบร่วมกัน เพราะหวังว่าจะเป็น การสนับสนุนให้เหมือน

การรับประทานอาหารที่บ้านปรากฏว่าผลลัพธ์ของการทดสอบกลับกลายเป็นปัญหาในการรับประทานอาหารของผู้อยู่สูงอายุมากกว่าความรู้สึกสนิทสนมต่อกัน ทางศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคจึงยกเลิกและกลับมาแยกกันรับประทานอาหารอย่างเดิม โดยอดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคได้ให้ความเห็นว่า

“เราเคยพยายามให้ทานอาหารร่วมกัน อยากจะทำให้ศูนย์ฯเหมือนบ้าน แต่สรุปทะเลาะกันเลยยกเลิกดีกว่า กลับไปเหมือนเดิม” (อุมาภรณ์ ผ่องจิตต์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

“บางครั้งชอบทะเลาะกันตอนทานข้าว ตอนทานอาหารร่วมกัน ก็เลยเถียงกัน คนนั้นกินเยอะทำไมไม่ล้าง ฉันกินน้อยก็ไม่ต้องล้างสิ ทำไมคนนั้นมีของกินพิเศษ ซึ่งย้ายเขาไปซื้อมาเอง แต่ก็เข้าใจผิดเราก็ต้องค่อย ๆ อธิบาย” (พีพิง เจ้าหน้าที่ดูแล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ธันวาคม 2557)

จะเห็นว่าบางครั้งวิธีการที่ใช้ในการสร้างความเป็นบ้านที่นำเอาแนวความคิดมาปฏิบัติใช้ในแต่ละบริบทก็มีการให้ความหมายที่แตกต่างกัน ดังนั้นอาจจะต้องมีการทดสอบและปรับวิธีการเพื่อให้เข้ากับสังคมนั้น อย่างเช่น การใช้วิธีการรับประทานอาหารร่วมกัน หากเป็นที่บ้านกับคนในครอบครัว จะทำให้เกิดความรัก ความสัมพันธ์ที่อบอุ่น แต่ในกรณีของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคกลับทำให้เกิดการทะเลาะและไม่เข้าใจกัน การคัดเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นเช่นกัน

จากประเด็นของการพยายามสร้างความเป็น “บ้าน ” ของศูนย์ฯในปัจจุบันนั้น ได้มีการให้ความสำคัญและทำความเข้าใจถึงปัจจัยของการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตอยู่ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค และอาศัยการสร้างกิจกรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคมหรือความสัมพันธ์ที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดเป็นสถานที่ที่มีการเกิดความหมายของบ้านสำหรับผู้สูงอายุ อาทิเช่น การสร้างกายภาพของอาคารให้เหมาะสม ทั้งการติดตั้งอุปกรณ์ การให้ความสำคัญกับสภาพอาคาร และการให้ความสำคัญกับการสร้างพื้นที่ใช้สอยในทางสังคม เพื่อกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคได้อย่างเหมาะสมที่สุดเท่าที่จะทำได้ ภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ ที่มี เช่น ข้อจำกัดทางความต้องการที่แตกต่างกัน ข้อจำกัดของพื้นที่ ข้อจำกัดของจำนวนของเจ้าหน้าที่ที่ดูแล เป็นต้น เช่นเดียวกับที่กล่าวเกี่ยวกับบ้านพักคนชราว่า การเปลี่ยนแปลงจากประสบการณ์เดิม ๆ ทำให้สามารถเปลี่ยนจากสถานสงเคราะห์กลายเป็นความรู้สึกว่าเป็นบ้านได้ด้วยวิธีการออกแบบสภาพโดยรวม โดยต้องคำนึงถึงความต้องการและความรู้สึกของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพและผู้ใช้งานได้เป็นอย่างดี ซึ่งการสร้าง ความหมายของคำว่าบ้านนั้น จะส่งผลต่อความรู้สึกและการรับรู้ รวมไปถึงการให้ความหมายของผู้สูงอายุที่แตกต่างกันในแต่ละปัจจัย (Calkins, 2008)

5.2 การสร้างความเป็น “บ้าน” ภายใต้ข้อจำกัดของผู้สูงอายุ

เนื่องจากศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคไม่ใช่สถานที่ที่เป็นบ้านอย่างสมบูรณ์เพราะมีข้อจำกัดบางอย่างในการปรับเปลี่ยนจนอาจทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้ทั้งหมด ด้วยสาเหตุนี้จึงทำให้ผู้สูงอายุมีวิธีการบางอย่าง เพื่อสร้างความเป็น “บ้าน” สำหรับตนเองบนข้อจำกัดต่าง ๆ โดยการเก็บข้อมูลจะสะท้อนจากปัจจัย 3 ปัจจัยได้แก่ ความปลอดภัย ความเป็นส่วนตัว และการมีปฏิสัมพันธ์

5.2.1 การสร้างความรู้สึกลปลอดภัย

อาจจะเป็นเรื่องที่ยากหากผู้สูงอายุที่เป็นเหมือนผู้อยู่อาศัยจะเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบอาคารที่ปลอดภัยต้องอาศัยการสร้างความปลอดภัยของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคที่สามารถทำให้ผู้สูงอายุสามารถรับรู้ได้ถึงความปลอดภัยเพราะอาคารสถานที่พักอาศัยจึงจำเป็นต้องมีความปลอดภัยทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจต่อผู้อยู่อาศัย ซึ่งอาจคำนึงถึงการปรับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งด้านสภาพแวดล้อมส่วนบุคคล สภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสภาพแวดล้อมทางสังคมเพื่อให้เกิดความเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยภายในศูนย์ฯ โดยการปรับสภาพแวดล้อมทางกายภาพต่าง ๆ จากการติดตั้งอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การปรับพื้นที่เส้นทางที่ผู้สูงอายุใช้งานให้ไม่มีสิ่งกีดขวางหรือขรุขระ การเสริมทางลาดบริเวณที่มีกิจกรรม สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อความรู้สึกปลอดภัยของผู้สูงอายุทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังคงมีอีกประเด็นหนึ่งที่อาจช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกปลอดภัยทางด้านจิตใจอีกประเด็นหนึ่ง คือ การมีสังคมที่ดี กล่าวคือสังคมผู้สูงอายุที่เกิดจากการรวมตัวของผู้สูงอายุที่ไม่รู้จักกันแต่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน จำเป็นต้องอาศัยการสร้างสังคมที่ดีหรือสังคมที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งอาศัยกิจกรรมมาเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคมความรู้สึกปลอดภัยของผู้สูงอายุนั้น อาจถูกสะท้อนออกทางพฤติกรรมของแต่ละคน เช่น การใช้พื้นที่ต่าง ๆ ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคในการพักผ่อน การแสดงออกด้านความสัมพันธ์ทางสังคม

นอกจากประโยชน์ในด้านความปลอดภัยแล้ว ราวจับยังถูกใช้ในการทำกิจกรรมออกกำลังกายง่าย ๆ สำหรับผู้สูงอายุบางกลุ่มอีกด้วย ซึ่งทดแทนการใช้เครื่องออกกำลังกายที่ได้จัดเตรียมเอาไว้ตามจุดต่าง ๆ ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

“ผมไม่ชอบอยู่นิ่ง ๆ นะ บางทีก็วิ่งออกกำลังกาย บางทีก็จับราวแล้วยืดตัวไปเรื่อย ๆ” (คุณตากรมล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ธันวาคม 2557)

การสร้างความปลอดภัยของตนเองในแต่ละคนเกิดขึ้นได้จากการเลือกพื้นที่ใช้สอยในการทำกิจกรรม บางคนเลือกที่จะออกมานอนด้านนอกห้องบริเวณทางเดินหรือในพื้นที่ส่วนกลาง เพราะนอกจากจะทำให้รู้สึกสบายจากบรรยากาศรอบ ๆ แล้ว การที่อยู่ในสายตาของคนอื่นอาจทำให้รู้สึกสบายใจกว่าที่

จะนอนอยู่คนเดียวภายในห้องนอนของตนเองอย่างน้อยก็ทำให้รู้สึกว่ามีเพื่อน คุณตาท่านหนึ่งที่อาศัยอยู่ในหอพักออกมาพักผ่อนข้างนอกห้องถึงแม้ว่าตนเองจะเจ็บขา ก็ตาม หรือในกรณีของคุณตาที่นอนป่วยอยู่ในอาคารสามัญชายก็มีเพื่อนคอยดูแลในเวลาที่ต้องการ คุณตาท่านหนึ่งหันไปหาเพื่อนในขณะที่ผู้วิจัยกำลังสัมภาษณ์ แล้วถามกับเพื่อนของตนว่า “จะเอาน้ำอะไรไหม เดี่ยวจะออกไปซื้อน้ำโอเลี้ยง” คุณตาที่นอนบนเตียงพยักหน้าเป็นการตอบรับ จากนั้นคุณตาก็เล่าให้ฟังว่า “เขาป่วยอยู่ ปกติจะซื้อของอะไรข้างนอกก็จะคอยถามกันประจำ” สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่ดี และมีความรู้สึกปลอดภัยกว่าการที่จะต้องนอนเพียงลำพังภายในห้องพักได้เป็นอย่างดี การดูแลและเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของร่างกาย เลือกรับประทานอาหารระหว่างวันที่มีคุณค่า หรือการดูแลตนเองเมื่อเจ็บป่วยด้วยการเข้ารับบริการของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค สามารถทำให้เกิดความปลอดภัยในการใช้ชีวิตภายในสถานที่ได้

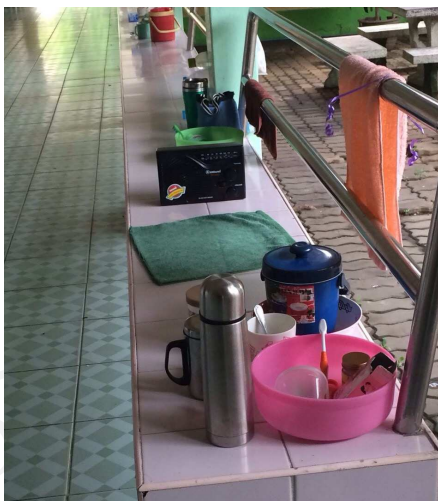
“ยายกำลังไปกายภาพนะ พอดีเจ็บขาเลยจะไปนวดซักหน่อย” (ยาย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 ธันวาคม 2557)

การสร้างความปลอดภัยของผู้สูงอายุภายในศูนย์ฯสำหรับผู้สูงอายุนั้นอาจจะทำได้ยาก เพราะความรู้สึกปลอดภัยที่สร้างขึ้นมักจะเกิดจากการสร้างสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค แต่ผู้สูงอายุเองสามารถสร้างขึ้นเองได้จากการทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเองและเป็นประโยชน์ หมั่นการดูแลสุขภาพร่างกายและจิตใจ ไม่อยู่ในพื้นที่ที่มีมืดซิดหรือเป็นส่วนตัวเพียงลำพังมากเกินไป เพราะนอกจากจะปลอดภัยมากขึ้นแล้วยังสามารถทำให้มีเพื่อน มีสังคมของตนเองได้อีกด้วย

5.2.2 สร้างความรู้สึกเป็นส่วนตัวในพื้นที่ที่ไม่เป็นส่วนตัว

ในมิติของด้านความเป็นส่วนตัวนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการให้ความหมายของคำว่าบ้านที่ถูกกล่าวไว้ของผู้สูงอายุภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค และผู้สูงอายุแต่ละคนมีวิธีการสร้างความเป็นส่วนตัวในพื้นที่ที่ไม่เป็นส่วนตัวที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความสามารถในการควบคุมที่เกิดขึ้น สะท้อนผ่านทางพฤติกรรม การสร้างอาณาเขตที่เป็นส่วนตัวของตนเองหรือกลุ่มเพื่อนผู้สูงอายุเพื่อตอบสนองการทำกิจกรรมต่าง ๆ และการสร้างความเป็นตัวตนหรือเอกลักษณ์ส่วนบุคคลในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ผู้สูงอายุสร้างความเป็นส่วนตัวในการพักผ่อนต่าง ๆ บนพื้นที่ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคตามบริเวณต่าง ๆ ซึ่งการพักผ่อนของผู้สูงอายุนั้นมีหลายกิจกรรม เช่น การนอน การนั่งเล่น การทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน การทำกิจกรรมส่วนตัว ซึ่งในอาคารนอนรวมสามัญชายนั้นมักพบการพักผ่อนบริเวณเก้าอี้และรอบ ๆ พื้นที่ตรงกลางที่เป็นสวนขนาดเล็ก โดยผู้สูงอายุจะนำเอาสิ่งของต่าง ๆ มาวางเพื่อแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ตรงนี้เป็นของตน

ภาพที่ 5.33: แสดงลักษณะการสร้างความเป็นส่วนตัวด้วยการกำหนดอาณาเขตครอบครองด้วยสิ่งของ

อย่างไรก็ตามการแสดงอาณาเขตครอบครองที่เกิดขึ้นภายนอกห้องนอนอาจจะไม่ได้แสดงถึงความเป็นตัวตนได้มากนัก เพราะสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวันนั้นเป็นสิ่งของที่ได้มาจากกิจกรรมบริจาคจากบุคคลภายนอกมากกว่าเป็นสิ่งของที่เป็นของตัวเองดั้งเดิมของตนเอง จึงไม่สามารถเฉพาเจาะจงถึงความ เป็นลักษณะของผู้สูงอายุได้ทุกคน แต่สิ่งของที่แสดงเอกลักษณ์ส่วนบุคคลที่ชัดเจนที่สุดสามารถพบได้ บริเวณภายในห้องนอนอยู่บ้างในผู้สูงอายุบางคน และจะพบได้มากกว่าบริเวณอื่น ๆ ของศูนย์พัฒนาการ จัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

ภาพที่ 5.34: แสดงลักษณะการสร้างความเป็นส่วนตัวด้วยการกำหนดอาณาเขตครอบครองด้วยสิ่งของ ภายในห้องนอนของผู้สูงอายุ

สิ่งของที่อยู๋ภายในห้องนอนอาจมีการสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจในกิจกรรมหรือสิ่งที่ตนเองชอบและรัก แต่อย่างไรก็ตามการจัดวางสิ่งของภายในห้องนอนของผู้สูงอายุแต่ละคนก็มีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับทัศนคติและลักษณะส่วนบุคคลที่มีอยู่ในแต่ละคนอีกด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณผนังและรอบ ๆ เติงนอนของแต่ละคน ดังนั้นผนังห้องจึงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่เปรียบเสมือนพื้นที่ในการแสดงออกในการแสดงอาณาเขตให้กับบุคคลอื่น ๆ และสะท้อนให้เห็นความเป็นตัวตนอีกทางหนึ่ง

“ผมก็แขวนภาพไว้ตรงผนังนี้แหละ บางทีก็โดนดูเหมือนกัน” (ตาคิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

นักวิจัย: ปกติคุณตาแขวนภาพไว้แบบนี้หรือครับ

คุณตา: ใช่ ผมก็แขวนไว้แบบนี้แหละ ไว้ตรงผนังนี้แหละ

นักวิจัย: แล้วถ้าไม่มีที่แขวนคุณตาทำอย่างไรครับ

คุณตา: บางทีก็แขวนซ้อน ๆ กันไว้ อันไหนวาดอยู่หรือวาดเสร็จก็ขวานไว้

นักวิจัย: แล้วแขวนไปเรื่อย ๆ หรือครับ

คุณตา: ไม่นะ ก็แขวนจนสุดหน้าต่างตรงนั้นก็พอแล้ว

จากบทสนทนาจะพบว่า ภายในห้องนอนรวมถึงแม้ว่าจะไม่ได้มีพื้นที่ส่วนตัวในห้องทั้งหมด แต่ก็ยังมีการพยายามแสดงความเป็นตนเองหรือกำหนดอาณาเขตของตนด้วยการอาศัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีอยู่ อาจเป็นพื้นที่ในการแสดงความรู้สึกในความสำเร็จของตนเองอีกด้วย

คุณตา: ผมอยู่ในห้องกับเพื่อน 2 คน ผมนอนเตียงริม ส่วนเพื่อนอีกคนที่มีเหรียญแขวนอยู่ นั่นเขาเพิ่งไปแข่งมานะ ได้รางวัล

นักวิจัย: แข่งอะไรครับตา

คุณตา: ก็พัตกอล์ฟ ชะนะนะ ตอนนั้นนอนพักอยู่

จะเห็นได้ว่า พื้นที่ที่เป็นส่วนตัวถูกสร้างขึ้นได้ชัดเจนบริเวณห้องนอนของตนเองโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีการสร้างกิจกรรมสำหรับตนเองหรือร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค เช่น สนใจการวาดภาพ สนใจการเล่นกีฬา สนใจงานฝีมือ เป็นต้น ดังนั้นการสร้างพื้นที่ของห้องนอนรวมอาจจะต้องคำนึงถึงพื้นที่ในการมีช่องว่างสำหรับการแสดงความเป็นตัวตนของผู้สูงอายุเช่นกัน นอกเหนือจากการจัดวางเฟอร์นิเจอร์ให้เป็นพื้นที่ปิดสำหรับแต่ละคน

“ห้องนอนแบบโล่ง ๆ ก็ดีนะ ผมว่าสบายดี ยิ่งไม่ต้องมีคนเยอะมากก็ดี” (ตากลม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ธันวาคม 2557)

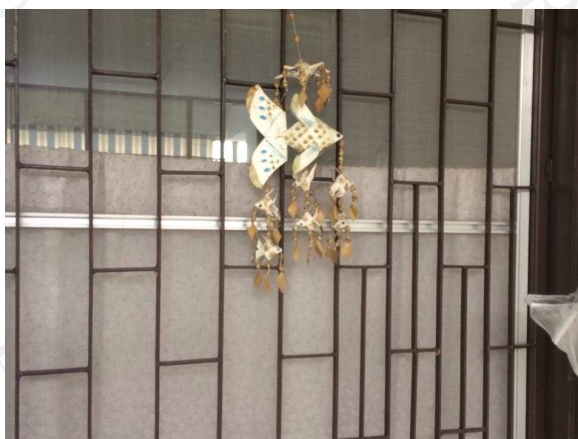
ปัญหาของพื้นที่อาจไม่ได้ส่งผลกระทบต่อปัญหาที่เกิดจากสังคมผู้สูงอายุในแต่ละห้องมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกันจนอาจเกิดความต้องการความเป็นส่วนตัวมากกว่าห้องนอนที่ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ที่ดีทำให้เกิดความรู้สึกว่ากิจกรรมของเพื่อนร่วมห้องเป็นการรบกวนความเป็นส่วนตัว เช่น การที่เข้านอน

ไม่พร้อมกัน การทำเสียงดังภายในห้องนอนในเวลากลางคืน สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดบรรยากาศในการพักผ่อนที่ไม่ดีสำหรับผู้สูงอายุ

“คนที่อยู่ก่อนหน้านี้นี้ด้วยกันแย่มากเลยนะ เปิดเพลงเสียงดัง ผมบอกไม่ชอบ เบา ๆ หน่อยก็ไม่ฟัง จะมาทะเลาะกับผมอีก จริง ๆ ถ้าเป็นผมนะ ก็แค่อัดหูฟังแค่นั้น ไม่กวนใคร” (ตาศิลป์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 ธันวาคม 2557)

ปัญหาภายในห้องนอนอาจเป็นปัญหาเล็ก ๆ สำหรับเจ้าหน้าที่หรือศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค แต่อาจส่งผลให้เกิดความรู้สึกไม่มีความสุขภายในห้องนอนได้ ซึ่งปัญหานี้แตกต่างจากผู้สูงอายุที่อยู่ในหอพักหรือบ้านพักบังกะโลที่มีความส่วนตัวสูง แต่พบว่ายังมีการสร้างความเป็นส่วนตัวขึ้นด้วยการใช้ผ้าม่านหรือต้นไม้แขวนเพื่อบังตาบริเวณห้องนอน

ภาพที่ 5.35: แสดงลักษณะการสร้างความเป็นส่วนตัวด้วยผ้าม่านเพื่อบังสายตา

ภาพที่ 5.36: แสดงลักษณะการสร้างความเป็นส่วนตัวด้วยต้นไม้เพื่อบังสายตา

การสร้างความเป็นส่วนตัวของผู้สูงอายุสามารถสร้างขึ้นได้ในระดับที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับระดับของความสามารถในการควบคุมพื้นที่ของตนเอง หากมีการอาศัยอยู่หลายคนย่อมทำให้เกิดการควบคุมที่น้อยกว่าอาคารที่อาศัยเพียงลำพัง สิ่งหนึ่งสำหรับผู้สูงอายุต้องปรับตัวคือการพยายามอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขที่สุด คุณตากกล่าวถึงวิธีการของตนในการอยู่ร่วมกันในห้องว่า

“ผมไม่ชอบมีปัญหานะ ต่างคนต่างอยู่ไม่ยุ่งกัน แต่อย่ามาหาเรื่องผมก่อนนะ” (ตาศิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 ธันวาคม 2557)

“ส่วนผมถ้าจะฟังวิทยุ ฟังเพลงก็ใส่หูฟังเอาจะได้ไม่รบกวนคนอื่น” (ตากมล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ธันวาคม 2557)

ภาพที่ 5.37: ภาพคุณตากำลังถูกสัมภาษณ์บริเวณห้องชมรมอาคารสามัญชาย

ซึ่งแตกต่างกันในที่อยู่อาศัยแต่ละประเภท การสร้างความเป็นส่วนตัวที่มีอยู่ในระดับของอาคารของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ที่อาคารพักอาศัยรวมนั้นพบว่า มีผู้สูงอายุมีความรู้สึกต้องการภาวะความเป็นส่วนตัวระหว่างบุคคลภายนอกน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยที่อาคารหอพักและบ้านบังกะโล เพราะความเคยชินและจำเป็นทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่อาศัยรวมกัน ส่งผลให้พฤติกรรมของแต่ละคนระหว่างตนเองกับบุคคลภายนอกอย่างเห็นได้ชัด เช่น ผู้สูงอายุจะรู้สึกยินดีและชักชวนให้เข้าไปสังเกตภายในห้องได้ง่ายกว่าโดยที่ไม่มีความรู้สึกกังวลหรือปกปิดสถานที่ที่เป็นห้องนอนของตน โดยเฉพาะอาคารสามัญชาย แต่อาคารที่พักแบบนอนรวมหญิงหรืออาคารสามัญหญิงนั้นก็ยังพบว่าการเข้าถึงความเป็นส่วนตัวที่ยากกว่า แต่พบว่าน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในหอพักหรือบ้านบังกะโล คุณตากท่านหนึ่งกล่าวว่าคำชักชวนผู้วิจัยให้เข้าไปในห้องของตนเองอย่างเต็มใจ

“เข้าไปดูสิไม่เป็นไร เข้าไปได้ เชิญเลยครับ ะ” (คุณตา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ธันวาคม 2557)

และในขณะที่อาคารสามัญหญิง คุณยายทักทายผู้วิจัยพร้อมยกมือไหว้ตลอดเวลาที่มีการสนทนากัน โดยคุณยาย 2 ท่านที่กำลังนั่งคุยกันบนเตียงซึ่งแสดงถึงระยะห่างทางบุคคลที่สนิทกันมากหันมาคุยกับผู้วิจัยและยกมือไหว้ตลอดเวลาทั้งที่อายุมากกว่าถือเป็นความรู้สึกที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของประเทศไทยโดยสิ้นเชิง

“มาเยี่ยมชมเหรอคะ เชิญเลยนะคะ นีคะ คุณยายร้อยกกว่าปีแล้วยังแข็งแรงอยู่เลย นีโงคะ” (คุณยาย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 ธันวาคม 2557)

และจากการสังเกตผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ที่อาคารแบบหอพักและบ้านบังกะโล พบว่าผู้สูงอายุมีการแสดงออกทางกายถึงการพยายามรักษาความเป็นส่วนตัวของตนเอง เช่น การเปิดประตูเพื่อเข้าไปในห้องแบบพอดีแล้วเดินออกมาอย่างรวดเร็วโดยไม่ทิ้งช่วงเวลาให้ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตหรือถ่ายรูปเพื่อเก็บข้อมูล หรือปฏิเสธการเข้าไปเก็บข้อมูลทันทีเมื่อมีการร้องขอเพื่อเข้าไป อาจจะต้องใช้เวลาเพื่อให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดมากขึ้น

“จะเข้าไปในบ้านเหรอ ไม่ดีกว่านะมันรก” (คุณยาย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ธันวาคม 2557)

จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในลักษณะอาคารที่แตกต่างกันจะมีความรู้สึกต่อความเป็นส่วนตัวและแสดงออกทางพฤติกรรมที่ต่างกัน หากวิเคราะห์ถึงความเป็นส่วนตัวของผู้สูงอายุนั้นพื้นที่พักผ่อนหรือบริเวณห้องนอนอาจเป็นพื้นที่ที่มีความต้องการความเป็นส่วนตัวมากที่สุด เพราะเป็นพื้นที่สำหรับการพักผ่อนและมีสิ่งของส่วนตัวเก็บไว้บริเวณนั้น แต่ระดับของความต้องการความเป็นส่วนตัวจะขึ้นอยู่กับสิทธิในการควบคุมพื้นที่ของแต่ละคน ในอีกแง่มุมหนึ่งของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในหอพักและบ้านบังกะโลก็มีการรับรู้ถึงความต้องการความเป็นส่วนตัวของตนเองที่มากกว่าอาคารพักอาศัยแบบนอนรวม และตนเองสามารถควบคุมพื้นที่ได้อย่างอิสระกว่า ทำให้สามารถมีการแสดงอาณาเขตของตนเองที่ชัดเจน อย่างเช่น พฤติกรรมดังกล่าวที่เกิดขึ้นในการปฏิเสธบุคคลภายนอกไม่ให้เข้าไปในบ้านพักหรือห้องของตน ซึ่งเป็นการสร้างความเป็นส่วนตัวด้วยภาษากายและคำพูดของผู้สูงอายุ เป็นต้น

5.2.3 การกำหนดกิจกรรมของตัวเอง

การสร้างกิจกรรมหรือการเลือกทำกิจกรรมของผู้สูงอายุเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากที่สุดนอกจากการนอน จากการสัมภาษณ์พบว่ากิจกรรมภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคที่จัดขึ้นบางครั้งอาจไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร แต่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุเอง เช่น การให้ความรู้ต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็น จึงทำให้ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคอาจจะต้องมีกิจกรรมที่จัดขึ้นหลากหลายอย่างเหมาะสม ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป และการผสมกิจกรรมที่ผู้สูงอายุชื่นชอบถือว่าเป็นสิ่งที่ดี อย่างไรก็ตามกิจกรรมของศูนย์ฯนั้นไม่ได้บังคับให้ผู้สูงอายุต้องเข้าร่วมในทุก ๆ กิจกรรม ผู้สูงอายุสามารถเลือกและเข้าร่วมได้อย่างอิสระ ผู้สูงอายุบางคน

อาจเลือกที่จะนอนพักผ่อนหรือทำกิจกรรมที่ตนเองชอบมากกว่าการเข้าร่วมในบางกิจกรรมของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

นอกจากกิจกรรมที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคจัดขึ้นแล้วนั้น ในประเด็นของพื้นที่ที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมนั้นก็เป็นที่อาจจะต้องคำนึงถึง เช่น การมีพื้นที่ที่ผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ เช่นเดียวกับศูนย์แห่งนี้ที่มีการจัดสถานที่ตามบริเวณต่าง ๆ เช่น ศาลากลางน้ำ ศาลาในสวน มุมเก้าอี้นั่ง สนามเปตอง สนามกอล์ฟ หรือการเียบปักถักร้อย และการใช้คอมพิวเตอร์ เป็นต้น พื้นที่เหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุมีตัวเลือกในการทำกิจกรรมที่มากขึ้นและอาจทำให้เกิดกิจกรรมที่ตนเองชอบอีกด้วย

“ก่อนหน้าที่ผมไม่เคยวาดภาพเลยเคยวาดเล่น ๆ สมัยก่อน ก็ไม่คิดว่าจะได้วาดอีก พอย้ายเข้ามาก็เลยลองวาดดูเพราะที่นี่มีที่ให้วาดเยอะ แล้วก็วาดมาเรื่อย ๆ” (ตาซิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

ภาพที่ 5.38: คุณตากำลังแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่เขาชอบทำ

กิจกรรมที่สามารถออกแบบได้เองตามสภาพแวดล้อมที่ถูกจัดเตรียมไว้นั้นอาจส่งผลต่อทัศนคติในการใช้ชีวิตในแต่ละวัน นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความภาคภูมิใจเมื่อตนเองได้ถูกการยอมรับจากสังคมรอบข้างอีกด้วย เช่น การได้เป็นตัวแทนของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคไปร่วมแสดงผลงาน การขายของจากการทำงานฝีมือการขายภาพ เมื่อสิ่งที่ตนเองชอบสามารถสร้างให้เกิดรายได้กลับมาเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ยิ่งทำให้ผู้สูงอายุมีความ รู้สึกพึงพอใจ

“มีคนอยากซื้อภาพผมนะ ไม่รู้จะขายยังไงเท่าไรก็ได้ อย่างน้อยก็ได้เงินมาใช้จ่ายบ้าง” (ตาซิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

การมีความสุขและภูมิใจที่สามารถมีรายได้จากการทำงานกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดคุณค่าในชีวิต นอกจากกิจกรรมที่เป็นลักษณะบุคคลที่ทำเพียงลำพัง ยังมีกิจกรรมที่สร้างสรรค์ในการช่วยสังคมภายใน ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคอีกด้วย เช่น การช่วยเจ้าหน้าที่ดูแลเพื่อนผู้สูงอายุ ที่ดูแลตนเองไม่ได้ การดูแลพื้นที่ เกือบกวาด หรือแม้กระทั่งรดน้ำต้นไม้บริเวณที่พักของตนเอง กิจกรรม เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ช่วยในการพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุทั้งสิ้น การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ สร้างกิจกรรมของตนเองได้นั้นทำให้ผู้สูงอายุสามารถกำหนดกิจกรรมที่สนใจได้ ปัจจุบันศูนย์ฯมีกิจกรรม หลาย ๆ อย่างที่ผู้สูงอายุอยากทำและศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคอนุญาตให้ใช้ พื้นที่ได้ เช่น การปลูกพืชสวนครัวในบริเวณใกล้กับอาคารสามัญชาย

“นี่ตรงนี้คุณตาอีกคนเขาขอปลูกพวกพริกตรงด้านหลังทำเป็นสวนเล็ก ๆ แต่ชอบมีคนมาแอบ เก็บไป” (ตาศิลปิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2557)

ดังนั้นความเป็นบ้านที่เกิดขึ้นภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคต้อง อาศัยทั้ง 1) สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ศูนย์จัดเตรียมเอาไว้ในการออกแบบ และ 2) การสร้างความ หมายของคำว่าบ้านของผู้สูงอายุ โดยอาศัยการสนับสนุนจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์ในเชิง พื้นที่ใช้สอย ความยืดหยุ่นในกฎระเบียบบ้างในบางกรณี เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองสามารถควบคุม และเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่ได้มากขึ้น

ในบทนี้ได้กล่าวถึงประเด็นหลักคือการสร้างความเป็นบ้านให้กับบ้านพักคนชรา แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1) การสร้างความเป็นบ้านของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค และ 2) การสร้างความเป็น “บ้าน” ภายใต้ข้อจำกัดของผู้สูงอายุ ผ่านทางปัจจัยความปลอดภัย ความเป็น ส่วนตัว และการมีปฏิสัมพันธ์ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแครวมถึงการ สร้างความปลอดภัย การควบคุมพื้นที่ในการสร้างความเป็นส่วนตัว และ 3) การสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ของ ผู้สูงอายุเอง ข้อมูลในบทนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและเห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่สามารถส่งผลกระทบต่อความ หมายของคำว่าบ้านในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคได้ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะ ในการเตรียมพร้อมสภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์และข้อมูลที่ใช้ประกอบการออกแบบของนัก ออกแบบต่อไป

บทที่ 6 ความเป็น “บ้าน”

6.1 ข้อเสนอแนะในการสร้างความเป็น “บ้าน” ของบ้านพักคนชรา

6.1.1 บทบาทในการเตรียมพร้อมสำหรับการสร้างสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

6.1.2 การออกแบบบ้านพักคนชราในมิติทางด้านจิตใจ

6.2 ข้อเสนอแนะในการหาข้อมูลในการสร้างความเป็น “บ้าน” ของบ้านพักคนชรา

6.2.1 ข้อจำกัดทางด้านเวลา

6.2.2 ข้อจำกัดทางด้านข้อมูล

6.3 ความเป็นบ้านในสถานที่ที่ไม่ใช่บ้าน

ในบทนี้จะนำเสนอข้อเสนอแนะในการออกแบบบ้านพักคนชราเพื่อนำไปเป็นเอกสารในการประกอบการออกแบบต่อไปและข้อจำกัดของงานวิจัย รวมถึงความเป็นบ้านในสถานที่ที่ไม่ใช่บ้าน โดยแบ่งออกเป็น

6.1 ข้อเสนอแนะในการสร้างความเป็น “บ้าน” ของบ้านพักคนชราของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

จากการทำงานวิจัยในกรณีศึกษาศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ทำให้พบปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสม และสามารถตอบสนองทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ โดยการออกแบบสถานที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุนั้นจำเป็นต้องอาศัย การสร้างและเตรียมพร้อมในด้านกายภาพต่าง ๆ เสียก่อน จากนั้นจึงปรับให้สถานที่ที่มีการส่งเสริมมิติของด้านจิตใจควบคู่กันไปตามปัจจัยต่างที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อความเป็นบ้านที่สมบูรณ์ที่สุด

6.1.1 บทบาทในการเตรียมพร้อมสำหรับการสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

การจัดเตรียมสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้เกิดความเหมาะสมกับผู้สูงอายุนั้นควรคำนึงถึงด้านความปลอดภัย ความเป็นส่วนตัว และพื้นที่ที่ทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งเป็นปัจจัยที่ปรากฏอยู่ในแนวความคิดของบ้าน (Dovey, 1985 และ Després, 1991) โดยสามารถเตรียมพร้อมในการออกแบบได้ดังนี้

1) สถานที่ที่มีความปลอดภัย ความสะดวกสบายจากอุปกรณ์ต่าง ๆ ส่งผลให้ผู้สูงอายุช่วยเหลือตนเองได้ ทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคงในชีวิตสามารถเข้าถึงบริการได้เมื่อต้องการ นอกจากนี้จะคำนึงถึง

ความเหมาะสมของอุปกรณ์ (ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ, 2548) ในการใช้งานของผู้สูงอายุที่ปรากฏขึ้นว่ามีความเหมาะสมกับพฤติกรรมหรือไม่ เช่น แก้อียาวหน้าห้องสำหรับนั่งพักผ่อนถูกปรับใช้ในการนอนหลับตอนกลางวัน ซึ่งอาจทำให้เกิดอันตรายเนื่องจากขนาดที่ไม่เหมาะสมต่อการนอน เป็นต้น

2) ความเป็นส่วนตัวเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ควรเตรียมพร้อมด้วยการออกแบบถึงแม้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะแบบกึ่งสาธารณะก็ตามแต่ยังคงต้องคำนึงถึงพื้นที่ใช้สอยของแต่ละคน ในการมีพื้นที่ว่างสำหรับแสดงออกทางบุคคล เพื่อสะท้อนให้เห็นตัวตนได้ในบริเวณห้องนอน เช่น บริเวณผนังกัน รอบ ๆ เตียงหรือตู้ สามารถนาของใช้ส่วนตัวหรือสิ่งของต่าง ๆ มาจัดวางได้ตามสมควร และนอกจากนี้อาคารพักอาศัยที่มีลักษณะแบบนอนรวมกัน หลายคนต่อห้องนั้น ควรต้องคำนึงถึงจำนวนคน และมีระยะส่วนตัวเพื่อไม่ให้ผู้สูงอายุรู้สึกอึดอัดจากการเข้าแทรกแซงความเป็นส่วนตัวซึ่งกันและกัน โดยอาจใช้วิธีการคัดเลือกแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความประพฤติดีที่อยู่รวมกัน และใช้กิจกรรมเพื่อให้ผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ มีความสัมพันธ์ที่ดี

3) พื้นที่ที่มีการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งบนพื้นที่ใช้สอยซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการนำไปสู่คำว่า บ้าน ได้การออกแบบพื้นที่ทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุนั้น อาจจะต้องตอบสนองต่อพฤติกรรมของผู้สูงอายุซึ่งอาจจะแตกต่างกัน ออกไปขึ้นอยู่กับบริบทของสถานที่นั้น และลักษณะของผู้สูงอายุแต่ละคน พื้นที่ทางสังคมเป็นการสร้างให้ผู้สูงอายุสังคมที่ดีได้เพราะมีความใกล้ชิดดูแลซึ่งกันและกัน และกลายเป็นสังคมของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคที่ดี

6.1.2 การออกแบบบ้านพักคนชราในมิติทางด้านจิตใจ

อีกมิติหนึ่งของการออกแบบสถานที่พักอาศัยหรือบ้านพักคนชราให้สูงอายุนั้น อาจจะต้องคำนึงถึงความรับรู้สภาพแวดล้อมที่ผู้สูงอายุรู้สึกในแต่ละปัจจัยเป็นการปรับหรือเสริมให้เกิดปัจจัยที่สำคัญบางปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค เช่น สถานที่ที่ปลอดภัยส่งผลต่อความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัย หรือพื้นที่ที่ส่วนตัวมากจนเกินไปอาจจะส่งผลต่อความปลอดภัยทางร่างกาย เพราะอยู่ไกลจากสายตาดูแล แต่หากน้อยเกินไปก็อาจส่งผลต่อความรู้สึกที่เป็นส่วนตัวในการทำกิจกรรมส่วนตัว เช่นกัน บางครั้งสถานที่ที่ถูกออกแบบให้มีความปลอดภัย ทำให้สถานที่เต็มไปด้วยอุปกรณ์ต่าง ๆ จนอาจทำให้เกิดความไม่สมดุลและทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าไม่ใช่บ้านแต่กลับคล้ายกับโรงพยาบาล นอกจากนี้จากการออกแบบพื้นที่ทำกิจกรรมที่อาจอยู่ใกล้กับพื้นที่ในการพักผ่อนมากเกินไปจนทำให้ผู้สูงอายุถูกรบกวน เพราะเสียความเป็นส่วนตัวทั้งทางเสียงและสภาพแวดล้อม เป็นต้น การออกแบบที่คำนึงถึงการตอบสนองทางด้านจิตใจ อาจต้องอาศัยผู้ใช้งานมีส่วนร่วมในการ ออกแบบในบางส่วนเพื่อจะได้ทราบถึงความรู้สึกและการรับรู้ที่ปรากฏขึ้น อาจใช้วิธีสอบถามความเห็นจากผู้สูงอายุเพื่อมาปรับใช้ในการออกแบบสถานที่ผู้สูงอายุ

จะเห็นได้ว่าการออกแบบศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคตามแนวคิดของบ้านจะต้องคำนึงถึงหลาย ๆ ปัจจัยเพราะศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคที่ดีที่สุด

ไม่ได้หมายถึงพร้อมที่สุดในทุกๆด้านสำหรับผู้สูงอายุหรือเป็นที่ที่สวยที่สุดสำหรับนักออกแบบ แต่บ้านพักคนชราจะต้องมีความเป็นหนึ่งเดียวกับเจ้าของบ้านที่แท้จริงซึ่งก็คือผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสถานที่แห่งนั้นตามข้อจำกัด ต่าง ๆ ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

6.2 ข้อเสนอแนะในการหาข้อมูลในการสร้างความเป็น “บ้าน” ของบ้านพักคนชรา

การเก็บข้อมูลภายในบ้านพักคนชรา นั้นพบข้อจำกัดต่าง ๆ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือข้อจำกัด ทางด้าน เวลา และข้อจำกัดทางด้านข้อมูลในการลงพื้นที่เพื่อทำการสัมภาษณ์ ในการทำงานภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค นั้นจำเป็นต้องขออนุญาตและนำเสนอหัวข้อของการสัมภาษณ์ต่อผู้รับผิดชอบก่อนการเข้าทำการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งในการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพบางครั้งการกำหนดคำถามโดยทันทีไม่สามารถวางแผนได้ จึงอาจจะทำได้ยากกว่างานวิจัยเชิงอื่น ๆ เนื่องจากไม่ได้เป็นเพียงการเก็บข้อมูลเชิงสถิติแต่จำเป็นต้องสัมภาษณ์ในประเด็นต่าง ๆ ที่ตั้งสมมติฐานไว้ล่วงหน้า แต่ด้วยความจำเป็นในด้านของการให้ข้อมูลต่าง ๆ ทางศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคจึงจำเป็นต้องคัดกรองแต่ละคำถาม เพราะผู้สูงอายุเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ค่อนข้างละเอียดอ่อนในด้านของสภาพจิตใจ จึงทำให้เกิดข้อจำกัดดังกล่าว

6.2.1 ข้อจำกัดทางด้านเวลา

การขออนุญาตเพื่อเก็บข้อมูลนั้นจำเป็นต้องใช้เวลาในการทำความสนทนากับผู้สูงอายุพอสมควรเพื่อให้ได้มุลนามาวิเคราะห์อย่างตรงไปตรงมาตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจึงกระทบกับการกำหนดเวลาในการลงพื้นที่ อีกทั้งผู้สูงอายุมักตื่นช่วงเช้าตรู่และนอนช่วงตอนกลางวันจึงอาจจะเป็นการรบกวนทำให้ผู้วิจัยจะต้องใช้ความระมัดระวังอย่างมากในการลงพื้นที่ เพราะเวลาของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค นั้นค่อนข้างมีกิจกรรมบ่อยครั้ง เช่น การให้ความรู้ การทำกิจกรรมสันทนาการ การทานอาหาร ซึ่งมีเวลาที่จำเพาะเจาะจงบางครั้งผู้วิจัยจึงต้องปรับวิธีการทำวิจัยด้วยวิธีการสังเกตการณ์แทนการสัมภาษณ์

6.2.2 ข้อจำกัดทางด้านข้อมูล

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการข้อมูลอย่างเป็นธรรมชาตินั้น ต้องใช้ความพยายามในการเข้าถึง บางครั้งเกิดจากการแนะนำจากเจ้าหน้าที่ ซึ่งจะเป็นกลุ่มที่เจ้าหน้าที่คัดเลือกมาในระดับหนึ่ง และบางครั้งเกิดจากการเดินสำรวจโดยบังเอิญ จากนั้นจึงใช้เทคนิคการส่งต่อของกลุ่มตัวอย่างจากทั้งสองกลุ่มตัวอย่างเพื่อเก็บข้อมูลการทำวิจัยฉบับนี้ใช้วิธีการเข้าสัมภาษณ์แบบไม่ได้เป็นทางการมากนัก กล่าวคือไม่ได้กำหนดความเป็นนักวิจัยอย่างชัดเจน เพราะต้องการข้อมูลที่เป็นธรรมชาติที่สุดจากกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้เตรียมพร้อมกับการถูกสัมภาษณ์ ซึ่งทำให้มีความยากในการเข้าถึงมากกว่าปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อาศัยในหอพัก และบ้านบังกะโลที่ไม่อนุญาตให้ทางผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลภายในห้องนอน เพราะต้องการความเป็นส่วนตัว ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการในปัจจุบันอย่างชัดเจน อีกทั้ง

การเข้าถึงข้อมูลในเชิงการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมนั้น ทำได้ยากเพราะไม่สามารถเข้าไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ รวมถึงการเป็นอาสาสมัครในการดูแลเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงได้จึงอาจทำให้ข้อมูลบางอย่างที่สำคัญ ยังไม่ถูกค้นพบในงานวิจัยฉบับนี้ แต่ก็สามารถพบข้อมูลที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของสังคมที่ถูกสะท้อนออกมาจากกลุ่มตัวอย่าง

6.3 ความเป็นบ้านในสถานที่ ที่ไม่ใช่บ้าน

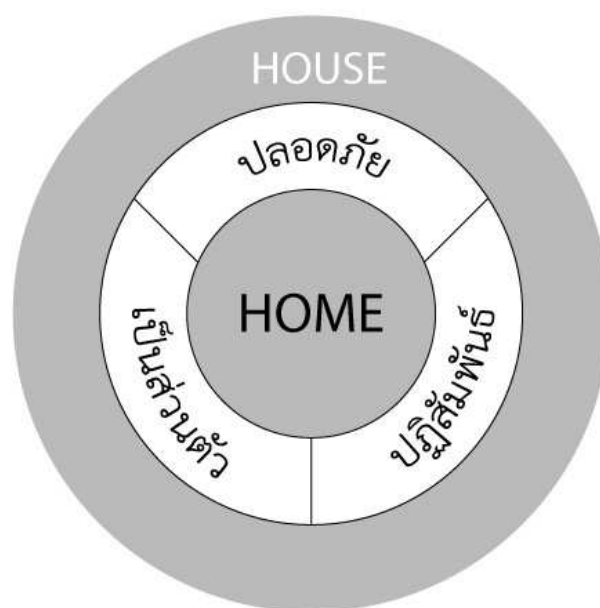
จากการศึกษางานวิจัยในเรื่องของบ้าน (Home) ในสถานที่อื่น ๆ ที่ไม่ใช่บ้านเดิมของตนเองนั้น พบว่า แนวความคิดการให้ความหมายของบ้าน และบ้านพักคนชรายังคงมีปัจจัยคล้ายกันที่สามารถส่งผลต่อการรับรู้ของผู้ใช้งาน แต่อาจพบความแตกต่างของปัจจัย ต่าง ๆ ที่ปรากฏแตกต่างกันในแต่ละบริบท อย่างเช่นในงานวิจัยฉบับนี้ที่นำกรอบแนวความคิดของบ้าน และแนวความคิดของบ้านสำหรับผู้สูงอายุมาศึกษาในบริบทของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค พบว่ามีบางปัจจัยที่ถูกกล่าวอ้างไว้ไม่ปรากฏอย่างชัดเจนนัก มีการปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะของสถานที่หรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สำหรับศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคในประเด็นของความเป็นบ้านนั้นจะปรากฏขึ้นได้หากมีการสร้างหรือส่งเสริมปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อผู้สูงอายุ ได้แก่การทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกปลอดภัยในสถานที่อยู่อาศัย แห่งใหม่รู้สึกเป็นส่วนตัวบ้างในการใช้ชีวิตประจำวัน ไม่วุ่นวายจนเกินไป และส่งเสริมให้สังคมภายในศูนย์ หรือบ้านพักคนชราโดยใช้กิจกรรมและมีพื้นที่ที่เหมาะสมที่ทำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ได้ง่ายมีอุปสรรคน้อยที่สุดตามข้อจำกัดของสถานที่นั้น ๆ เมื่อผู้สูงอายุมีการรับรู้ปัจจัย ที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องแล้วนั้น ก็อาจทำให้สถานที่พักอาศัย (House) จะมีมิติทางด้านจิตใจ ความรู้สึกเพิ่มมากขึ้น และทำให้ผู้สูงอายุค่อย ๆ เกิดความผูกพันจนมีกลายเป็น บ้าน (Home) ในที่สุด

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าศูนย์ฯ หรือบ้านพักคนชราจะมีความพร้อมทั้งด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพหรือมีความหมายทางด้านจิตใจมากเพียงไรก็ตามสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้สูงอายุ คือ ความรัก และความเข้าใจของลูกหลานของตนเอง ไม่ใช่เจ้าหน้าที่ที่เข้ามาทำหน้าที่แทนเพียงอย่างเดียว ดังนั้นสิ่งที่ดีที่สุดอาจไม่ใช่การเตรียมพร้อมของรัฐหรือหน่วยงานไหนในการแก้ไขหรือรองรับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตแต่สถาบันครอบครัวควรเป็นจุดเริ่มต้นในการช่วยกันดูแลผู้สูงอายุปรับปรุงสภาพทางกายภาพของบ้านและเข้าใจถึงความต้องการของท่านให้มากที่สุด มีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่ตัดสินใจเข้ามาใช้บริการจากเหตุผลที่เกิดจากความไม่เข้าใจของคนในครอบครัว คงไม่มีสถานที่ใดที่จะมีความหมายของคำว่า บ้าน ได้สมบูรณ์แบบเท่ากับบ้านเดิมที่มีพร้อมไปด้วยครอบครัว ลูกหลานและ ความหลังของตนเอง

ในอนาคตปัจจัยต่าง ๆ อาจมีความเปลี่ยนแปลงไปเพราะความต้องการของมนุษย์อาจมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากเทคโนโลยีต่าง ๆ เริ่มเข้ามามีบทบาทและใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ หรือวัยทำงานที่กำลังจะก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ สิ่งเหล่านี้อาจส่งผลต่อลักษณะพื้นที่ใช้สอยต่าง ๆ สำหรับสถานที่อยู่อาศัยหรือบ้านพักคนชรา แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปมากเพียงใด ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อ

ผู้สูงอายุอาจไม่ได้เปลี่ยนไป แต่อาจจะพบว่ามียุปัจจัยอื่น ๆ ที่เข้ามาเพิ่มเติมก็เป็นได้ จากจุดประสงค์ของงานวิจัยในการหาคำตอบความหมายของคำว่า “บ้าน” ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านบางแค สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 6.1: แสดงปัจจัยที่ส่งผลต่อคำว่าบ้านภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

จากแผนภาพด้านบนสามารถสรุปได้ว่าบ้านพักคนชราของผู้สูงอายุที่มีความหมายของคำว่าบ้านภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคั้นเกิดจากปัจจัยที่ปรากฏ 3 ปัจจัยที่อยู่ภายในบริบทของบ้านพักคนชราที่ทำหน้าที่เป็น House ได้แก่ 1) ความปลอดภัย กล่าวคือความปลอดภัยของสถานที่นั้นสามารถสร้างขึ้นด้วยการสร้างความรู้สึกที่ปลอดภัยของผู้สูงอายุ โดยทำให้พื้นที่ใช้สอยมีความสมบูรณ์ด้วยอุปกรณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ราวจับหรือราวช่วยพยุงตัวตามพื้นที่ต่าง ๆ เช่น ทางเดิน ห้องน้ำ อาคารที่มีกิจกรรมเกิดขึ้นรวมไปถึงการออกแบบให้มีทางลาดเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากที่สุดในการเคลื่อนที่ไปยังอาคารต่าง ๆ ด้วยตนเองมากกว่าจะรอเพียงการให้ความช่วยเหลือ และต้องรักษาให้สภาพแวดล้อมมีความพร้อมในการใช้งาน ไม่ทรุดโทรมจนเกิดความรู้สึกอันตรายไม่ปลอดภัย 2) ความเป็นส่วนตัว ที่ควรรักษาให้เกิดภาวะความเป็นส่วนตัวสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งด้านอาณาเขตของอาคารต่าง ๆ กำหนดพื้นที่ใช้สอยอย่างชัดเจน ป้องกันการเข้ามาทำลายความรู้สึกเป็นส่วนตัวจากบุคคลภายนอกหรือจากผู้สูงอายุด้วยกันเอง การกำหนดไม่ให้ผู้สูงอายุอยู่อาศัยรวมกันต่อหนึ่งห้องมากจนเกินไป แต่ควรมีเพื่อนร่วมห้องเพื่อให้เกิดความรู้สึกว่ามีเพื่อนและยังคงไว้ซึ่งความเป็นส่วนตัวอีกทั้งการมีเพื่อนนั้นสามารถช่วยในเรื่องของความรู้สึกปลอดภัยอีกด้วย ในมุมมองของ

ผู้สูงอายุในประเด็นความเป็นส่วนตัวจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับความสามารถในการควบคุมพื้นที่ในการแสดงออกทางอาณาเขตของตนบนพื้นที่สาธารณะ รวมไปถึงความสามารถในการแสดงความเป็นตัวตนในสังคม เพราะหากผู้สูงอายุไม่สามารถควบคุมการกำหนดกิจกรรมของตนเองได้เลย จะทำให้ขาดอิสระในการใช้ชีวิตและเหมือนถูกกักขังอยู่ในสถานที่ที่หนึ่งเท่านั้น ไม่สามารถเกิดความผูกพันหรือมีความหมายของบ้านได้เลย 3) ปฏิสัมพันธ์โดยการสร้างพื้นที่ที่สนับสนุนการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันช่วยเสริมสร้างให้เกิดความรู้สึกผูกพันต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุด้วยกันเองหรือกับเจ้าหน้าที่ก็ตาม การออกแบบพื้นที่ที่มีปฏิสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมนั้นล้วนช่วยให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อสังคมผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าอาจจะทำให้เกิดการทะเลาะบ้างในบางเวลา แต่ประโยชน์ของการมีกิจกรรมนั้นสามารถช่วยให้จิตใจของผู้สูงอายุดีขึ้นได้ โดยเฉพาะการทำกิจกรรมทางศาสนาและสันทนาการต่าง ๆ และจะทำให้สังคมผู้สูงอายุมีความเป็นหนึ่งเดียวกันได้ด้วยการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

การค้นหาคำความหมายของคำว่าบ้านที่เกิดขึ้นในสถานที่ที่ไม่ใช่บ้านนั้นของผู้วิจัยนั้น เป็นเหมือนกับการหาปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อความรู้สึกของผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าอาจจะไม่สามารถนำปัจจัยทั้งหมดตามแนวคิดของบ้านมาปรับใช้ได้ทั้งหมด แต่สำหรับบ้านพักคนชราสิ่งที่สำคัญคือการสร้างความเป็นส่วนตัวและให้ขอบเขตในการควบคุมสิ่งต่าง ๆ แก่ผู้สูงอายุ รวมไปถึงการมีกิจกรรมระหว่างวันที่สามารถสร้างความผ่อนคลายจากความรู้สึกไม่สบายทางกายและทางใจของผู้สูงอายุ นอกเหนือจากความปลอดภัยซึ่งเป็นสิ่งที่ควรมีอยู่ในอาคารต่าง ๆ รวมไปถึงบ้านพักคนชราอยู่แล้วเป็นขั้นพื้นฐาน อาทิเช่น การจัดพื้นที่ของตน การเลือกทำกิจกรรม อิสระในการใช้ชีวิต เป็นต้น ซึ่งทำให้ให้ผู้สูงอายุนั้นรู้สึกว่าไม่ได้ถูกควบคุมให้อยู่ในห้องสี่เหลี่ยมแต่เพียงอย่างเดียว การอาศัยในบ้านพักคนชราอย่างมีความสุขต้องอาศัยความเข้าใจถึงความต้องการและสิ่งที่เกิดขึ้น หากสามารถตอบสนองได้ดี ผู้สูงอายุจะรู้สึกมีความสุขเมื่อใช้ชีวิตอยู่ในบ้านพักคนชราที่เปรียบเสมือนสถานที่ที่เป็นบ้านหลังสุดท้ายของพวกเขา อย่างไรก็ตามปัจจัยและความต้องการต่าง ๆ ของมนุษย์มีความเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ทำให้อาจมีปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาเพิ่มเติม นอกเหนือจากปัจจัยขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุในยุคอนาคตจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงการให้ความหมายของคำว่าบ้านอีกครั้ง สำหรับบ้านพักคนชราในประเทศไทย

บรรณานุกรม

- กนิษฐา บุญธรรมเจริญ และศิริพันธุ์ สาสัตย์. (2551). ระบบการดูแลระยะยาว: การวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อเสนอแนะเชิงนโยบาย. *รามาศิลป์พยาบาลสาร*, 14, 385-399.
- กาญจนา โอ้อวด. (2540). *กรณีศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานพักฟื้นคนชราในบริษัทของเศรษฐกิจของสังคมไทย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบทางสถาปัตยกรรมภายใน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- กรกฎ วงศ์สุวรรณ. (2549). *การศึกษากระบวนการถ่ายทอดดนตรีไทยของปราชญ์ชาวบ้านในมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Google Earth. (ม.ป.ป.). *ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค*. สืบค้นจาก <https://www.google.co.th/maps/place/ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค>.
- จันทิพย์ เพชรานนท์. (ม.ป.ป.). *การทำรายละเอียดประกอบโครงการออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- ชาย โปธิตา. (2555). *การสัมภาษณ์เชิงลึก*. สืบค้นจาก <http://www.academia.edu>.
- ณัฐพล ฉัตรธนาอนันต์. (2549). *แนวทางการบริหารจัดการและออกแบบการใช้พื้นที่สถานสงเคราะห์ผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไทรรัตน์ จารุทัศน์, จิราพร เกศพิชญวัฒนา, กิตติอร ซาลปติ และศรีณยา หล่อมณีนพรัตน์. (2548). *การศึกษามาตรฐานขั้นต่ำสำหรับที่พักอาศัย และสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาเคหการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นโยบายแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). สืบค้นจาก www.thaicentenarian.mahidol.ac.th.
- นวลวรรณ ทวยเจริญ. (2556). *โครงการการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในอาคารที่เหมาะสมต่ออารมณ์ของผู้สูงอายุ (รายงานผลการวิจัย)*. ม.ป.ท.: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- แนนน้อย ย่านวารี. (2554). *การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพ* [เอกสารเย็บเล่ม]. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- พิชญ์สินี ชมภูคำ และพิมพ์ทอง สังสุทธิพงศ์. (2552). *การวิจัยเชิงคุณภาพ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เพ็ญจันทร์ เลิศรัตน์. (2555). *รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในสถานบริการ*. สืบค้นจาก <http://www.ns.mahidol.ac.th>.

- วิมลสิทธิ์ ทรยางกูร. (2554). *จิตวิทยาสภาพแวดล้อม: มूलฐานการสร้างสรรค์และจัดการสภาพแวดล้อมน่าอยู่อาศัย*. กรุงเทพฯ: จี.บี.พี.เซ็นเตอร์.
- วิไลลักษณ์ ไกรสุวรรณสาร. (2545). *แนวทางในการจัดเตรียมที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ กรณีศึกษา ชุมรมอญร้อยปี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, เล็ก สมบัติ และภาวนา พัฒนศรี. (2544). *คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศไทยในประเด็นการเกื้อหนุนทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ พื้นที่ศึกษาในเขตภาคใต้*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศูนย์พัฒนาการจัดการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค. (ม.ป.ป.). *ข้อมูลผู้สูงอายุ*. สืบค้นจาก <http://www.banbangkhae.go.th/history.php>.
- สุจิตรา พิทยานรเศรษฐ์. (2556). มองวิถี “บ้านบางแค ความเหงา” ทำให้อยากมีเพื่อน. *Matichon Online*. สืบค้นจาก <http://www.matichon.co.th>.
- สุธาสนี สุตแสน. (2549). *การเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่อาศัยในอาคารชุดพักอาศัยของเคหะชุมชนการเคหะแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวณี เตชะพัฒนางษ์. (2555). *ผลของการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎียึดบุคคลเป็นศูนย์กลางที่มีต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุรกุล เจนอบรม. (2541). *วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุและการศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: นิชินแอดเวอร์ไทซิงกรุ๊ป.
- Bowers, H., Clark, A., Crosby, G., Easterbrook, L., Macadam, A., MacDonald, R., et al. (2009). *Older people's vision for long term care*. Retrieved from <http://www.cpa.org.uk/ltc/older-people-vision-for-care-full.pdf>.
- Calkins, M. P. (2008). *Envisioning your future in a nursing home*. Retrieved from www.pioneernetwork.net/Data/Documents/CalkinsPrivateRoomsPaper.pdf 2008.
- Chutapruttikorn, R. (2011). *Life on the tracks: Reconstructing home in informal railway settlements, Bangkok*. Doctoral dissertation, Newcastle University, England.
- Després, C. (2005). The meaning of home: Literature review and directions for future research and theoretical development. *Journal of Architectural and Planning Research*, 8, 96-155.

- Dovey, K. (1985). *Home and homelessness: Introduction*. Retrieved from <http://www.asu.edu/courses/aph294/total-readings/dovey%20--%20homeand%20homelessness.pdf>.
- Kane, R. A., Lum, T. Y., Cutler, L. J., Degenholtz, H. B., & Yu, T.-C. (2007). *Resident outcomes in small-house nursing homes: A longitudinal evaluation of the initial Green House program*. Retrieved from <https://www.pioneernetwork.net/Data/Documents/Calkins-Fantasy-or-Reality-Paper.pdf>.
- Macintyre, C. (2000). *The art of action research in the school*. London: David Fulton.
- Neugarten, B. J., Havighurst, R. J., & Tobin, S. S. (1961). The Measurement of Life Satisfaction. *Journal of Gerontology*, 16, 134-143.
- Oswald, F., & Wahl, H.-W. (2005). Dimensions of the meaning of home. In G. D. Rowles & H. Chaudhury (Eds.), *Home and Identity in late life: International perspectives* (pp. 21-45). New York: Springer.
- Regnier, V., & Pynoos, J. (1992). Environmental interventions for cognitively impaired older persons. In J. Birren, B. Sloane, & G. Cohen (Eds.), *Handbook of mental health and aging* (2nd ed.) (pp. 764-792). New York: Academic Press.
- Rowles, G., & Chaudhury, H. (2005). *Home and identity in late life*. New York: Springer.
- Saunders, M. N. K. (2006). *Gatekeeper*, in *sage dictionary of social research methods*. Retrieved from <http://www.qualityresearchinternational.com/socialresearch/gatekeeper.htm>.
- Siegle, D. (2002). *Qualitative research*. Retrieved from <http://www.gifted.uconn.edu/siegle/research/qualitative/qualitativeinstructornotes.html>.

ประวัติเจ้าของผลงาน

ชื่อ – นามสกุล	ไพรพจน์ เพชรมีศรี
อีเมล	peerapoj.p@gmail.com
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2535	ประถมศึกษา โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
พ.ศ. 2541	มัธยมศึกษา โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
พ.ศ. 2547	ปริญญาตรี (นศ.บ.) นิเทศศาสตร์ ภาควิชาโฆษณา เอกสร้างสรรค์โฆษณา มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
ประสบการณ์การทำงาน	
ปัจจุบัน	ที่ทำงาน เลขที่ 7 ถนน บางพรหม ซอย 27 เขตตลิ่งชัน แขวงบางพรหม กรุงเทพมหานคร 10170
พ.ศ. 2550	นักออกแบบกราฟิกและเอ็กซิบิชั่น บริษัท พีบี แอนด์ เค แอดเวอร์ไทซิ่ง
พ.ศ. 2553	นักออกแบบกราฟิกเว็บไซต์ บริษัท อินเด็กซ์ ครีเอทีฟ วิลเลจ
พ.ศ. 2554	นักออกแบบกราฟิกเว็บไซต์ บริษัท มาร์เวลลิก เอ็นจิน
พ.ศ. 2556	ทำธุรกิจส่วนตัว
ผลงานด้านวิชาการ	
พ.ศ. 2555	เข้าร่วมสัมมนาวิชาการเพื่อนำเสนอผลงาน 2012 Design Conference ณ UCLA, Los Angeles, USA
พ.ศ. 2558	เข้าร่วมสัมมนาวิชาการเพื่อนำเสนอผลงานการประชุมวิชาการและ เสนอผลงาน วิจัยและสร้างสรรค์ระดับชาติ และนานาชาติ “ศิลปากรวิจัย และสร้างสรรค์ ครั้งที่ 8: บูรณาการศาสตร์และศิลป์” เพื่อเฉลิมพระเกียรติ 5 รอบ 2 เมษายน 2558 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช กุมารี ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนาม จันทร์ นครปฐม

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

ข้อตกลงว่าด้วยการอนุญาตให้ใช้สิทธิในวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

วันที่ 25 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2558

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว) วิโรจน์ เพ็ชรรัตน์ อยู่บ้านเลขที่ 7
ซอย 27 ถนน นางพรม ตำบล/แขวง นางพรม
อำเภอ/เขต จตุจักร จังหวัด กรุงเทพมหานคร รหัสไปรษณีย์ 10170
เป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยกรุงเทพ รหัสประจำตัว 7530800114
ระดับปริญญา ตรี โท เอก
หลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา การจัดการออกแบบภายใน คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์
ซึ่งต่อไปนี้เรียกว่า “ผู้อนุญาตให้ใช้สิทธิ” ฝ่ายหนึ่ง และ

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ตั้งอยู่เลขที่ 119 ถนนพระราม 4 แขวงพระโขนง เขตคลองเตย
กรุงเทพมหานคร 10110 ซึ่งต่อไปนี้เรียกว่า “ผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิ” อีกฝ่ายหนึ่ง

ผู้อนุญาตให้ใช้สิทธิ และ ผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิ ตกลงทำสัญญากันโดยมีข้อความดังต่อไปนี้

ข้อ 1. ผู้อนุญาตให้ใช้สิทธิขอรับรองว่าเป็นผู้สร้างสรรค์และเป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในงานสารนิพนธ์/
วิทยานิพนธ์หัวข้อ ความหมายของคำว่า “บ้าน” ในมานุษยวิทยา บ้านบางแค
กรณีศึกษา ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยกรุงเทพ
(ต่อไปนี้เรียกว่า “สารนิพนธ์/วิทยานิพนธ์”)

ข้อ 2. ผู้อนุญาตให้ใช้สิทธิตกลงยินยอมให้ผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิโดยปราศจากค่าตอบแทนและไม่มี
กำหนดระยะเวลาในการนำสารนิพนธ์/วิทยานิพนธ์ ซึ่งรวมถึงแต่ไม่จำกัดเพียงการทำซ้ำ ดัดแปลง เผยแพร่
ต่อสาธารณชน ให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนา ให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น อนุญาตให้ผู้อื่นใช้
สิทธิโดยจะกำหนดเงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใดด้วยหรือไม่ก็ได้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือเพียงบางส่วน หรือการ
กระทำอื่นใดในลักษณะทำนองเดียวกัน

ข้อ 3. หากกรณีมีข้อขัดแย้งในปัญหาสิทธิในสารนิพนธ์/วิทยานิพนธ์ระหว่างผู้อนุญาตให้ใช้สิทธิกับ
บุคคลภายนอกก็ดี หรือระหว่างผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิกับบุคคลภายนอกก็ดี หรือมีเหตุขัดข้องอื่นๆ
เกี่ยวกับลิขสิทธิ์ อันเป็นเหตุให้ผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิไม่สามารถนำงานนั้นออกทำซ้ำ เผยแพร่ หรือโฆษณา
ได้ ผู้อนุญาตให้ใช้สิทธิยินยอมรับผิดชอบและชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิในความเสียหาย
ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิทั้งสิ้น

สัญญาที่ทำขึ้นสองฉบับ มีข้อความเป็นอย่างเดียวกัน คู่สัญญาได้อ่านและเข้าใจข้อความในสัญญาโดยละเอียดแล้ว จึงได้ลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญต่อหน้าพยาน และเก็บรักษาไว้ฝ่ายละฉบับ

ลงชื่อ..........อนุญาตให้ใช้สิทธิ

ลงชื่อ..........ผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิ

(ดร.ชนันนา รอดสุทธิ)

ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดและศูนย์การเรียนรู้

ลงชื่อ..........พยาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์กฤติกา ลิ้มลาวัลย์)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ลงชื่อ..........พยาน

(ดร.ฤทธิ์รงค์ จุฑาพถมิกร)

ผู้อำนวยการหลักสูตร/ ผู้รับผิดชอบหลักสูตร